

Situace v Československu po Chartě 77	AZ [2-26]
Krasobruslení mezi pravdou a lží?	Č. Císař [27-31]
Lidská práva v procesu uvolňování po Helsínkách	J. Hájek [32-51]
Nová západoněmecká práce o vysídlení Němců	M. Hübl [52-54]
Nad Statistickou ročenkou 1986	V. Kadlec [55-57]
Bolí tě zuby? Tak jásej!	A. Rajkin [58-61]
Železný dědek	J. Ruml [62-65]
Fejetony: Třikrát je skore moc Výzva našim historikům Mrazy ještě nepolevily	J. Ruml [66-75]
Přebudování hospodářského mechanismu - nikoliv reforma	R. Slánský [76-84]
K petici proti interrupcím	P. Uhl [85-88]
Quo vadis, čs. ekonomiko?	Z. Šulc [89-96]
Ráno u nás doma	O. Šulcová [97-99]
Past zvaná "Poučení" aneb strach z revizionismu	R. Zukal [100-110]
První krok	R. Zukal [111-122]
Prohlášení výtvarníků k připravovanému sjezdu čs. výtvarných umělců	[123-126]

Copied from a type-written carbon copy
(unbound sheets, A4), bound, continuously
numbered and made available by
DOKUMENTATIONSZENTRUM ZUR FÖRDERUNG DER UNAB-
HÄNGIGEN TSCHECHOSLOWAKISCHEN LITERATUR e.V.
for research and information purposes.
Copyright continues to be held by each
individual author and must be strictly
observed. If clarification is required, please
consult the Centre before publication of any
item.

DOKUMENTATIONSZENTRUM, SCHWARZENBERG 6,
D-8533 SCHEINFELD, Tel. 09162/7761

Situace v Československu po Chartě 77	AZ
Krasobruslení mezi pravdou a lží?	Č. Císař
Lidská práva v procesu uvolňování po Helsinkách	J. Hájek
Nová západoněmecká práce o vysídlení Němců	M. Hubl
Nad Statistickou ročenkou 1986	V. Kadlec
Bolí tě zuby? Tak jásej!	A. Rajkin
Železný dědek	J. Ruml
Fejetony: Třikrát je skoro moc Výzva našim historikům Mrazy ještě nepolevily	J. Ruml
Přebudování hospodářského mechanismu - nikoliv reforma	R. Slánský
K petici proti interrupcím	P. Uhl
Quo vadis, čs. ekonomiko?	Z. Šulec
Ráno u nás doma	O. Šulcová
Past zvaná "Poučení" aneb strach z revizionismu	R. Zůkal
První krok	R. Zůkal
Prohlášení výtvarníků k připravovanému sjezdu čs. výtvarných umělců	

K desátému výročí vzniku Charty 77

Tuto analýzu situace a možného vývoje čs. společnosti vypracoval autor bezprostředně po vzniku Charty 77 především pro svou vlastní orientaci. Tehdy ji četl nevelký okruh přátel, zájem o zveřejnění neprojevil nikdo. Třebaže mezinárodní situace doznala od té doby značných změn, z nichž nejvýznamnější je nepochybně tak trochu zázračné a nepředvídatelné "zjevení" tvůrčí, antibyrokratické, politické osobnosti M. Gorbačova na sovětské i světové scéně, čs. vývoj tím zatím výrazněji poznamenán nebyl. Deset uplynulých let dovoluje dnešnímu čtenáři posoudit, nakolik byla tato analýza a prognóza v jejím tehdejší nezměněném znění přesná a nakolik platí dosud.

Prosinec 1986

AZ

Situace v Československu po Chartě 77

To, co se stalo v Československu po Chartě 77, překvapilo každého, iniciátory a signatáře Charty nevyjímaje: místo přezíravého mlčení oficiálních míst, s jakým přijímala dřívější protestní akce proti omezování občanských práv a svobod jednotlivců i celých skupin obyvatelstva, ponechávajíc je k tichému vyřízení STB, vypukla grandiozní hysterická kampaň, jež měla domácím i zahraničnímu publiku názorně předvést, kdo je v této zemi vládcem. Vypadalo to skoro jako malá repríza 21. srpna 1968, jenom místo tanků, samopalů a slzných granátů v pražských ulicích tu tentokrát demonstrovaly "sílu" vládnoucí mocenské elity nejtěžší kalibry propagandistických zbraní, i když, pravda, poněkud obstarožní - stalinský model padesátých let byl každému zřejmý na první pohled.

Je to úspěch Charty 77 nebo vládnoucí elity? Je to její hloupé a trapné faux pas anebo cílevědomá reakce? Je to projev síly anebo slabosti existující moci? Je to akce "zběsilých" nebo postoj mocenské elity jako celku?

Máme-li si odpovědět na tyto a mnohé další otázky, o které se dnes často vedou spory, musíme si nejprve položit a zodpovědět otázku o povaze moci, která vládne v této zemi a povaze elity, která ji reprezentuje.

1/ Je to moc, která nepramení ze souhlasu či podpory obyvatelstva anebo alespoň jeho významnější části. Jde o mocenskou elitu dosazenou zvenčí. Její závislost na daném velmocenském rozdělení světa a na existujícím poměru sil ve světové politické aréně je evidentní. Pokud se toto rozdělení a tento poměr sil nezmění, má tato elita své jisté.

Na tomto faktu nic nezmění ani fyzická přítomnost či nepřítomnost okupačních vojsk. Ta postupnou změnou vládnoucí garnitury, dovršenou v dubnu 1969, splnila své historické poslání a klidně by se mohla vrátit tam, odkud přišla. Na československé situaci by se tím nic nezměnilo - ostatně srpen 1968 ukázal, že návrat je jen otázkou několika hodin. Vzato z čistě vnitropolitického hlediska, měl by odchod "spojeneckých vojsk" jistou výhodu: z československé quasipolitické scény by zmizela nepříjemná rekvizita, neustále připomínající skutečný zdroj moci vládnoucí domácí elity. Její naděje na pěstování iluzí o vlastní suverenitě by jen stouply. Trvá-li

"dočasnost" pobytu těchto vojsk i po devíti letech, jsou jistě ve hře důvody ještě mnohem závažnější.

2/ Jde o mocenskou elitu, která si je ve své naprosté většině této skutečnosti plně vědoma. Zájem na přežití jako člen vládnoucí elity zaujal rozhodující místo mezi motivy určujícími chování většiny jejích příslušníků a ideologie je už jen zástěrkou, která má cudně zakrýt hanbatou nahotu této skutečnosti. Po téměř deseti-letých zkušenostech s "normalizací" si sama o svém postavení nečiní iluze. Realisticky vzala na vědomí, že při své věkové struktuře /55 - 65 let/ má malou naději dosáhnout za svého života podstatnější změny. Maxima toho, čeho mocenská elita takového typu může dosáhnout, již vlastně zhruba dosaženo bylo: mezi ní a většinou obyvatelstva došlo postupně k jakési mlčenlivé dohodě - vy nás necháte pokojně "vládnout" a my vás za to necháme "slušně žít".

Tato dohoda mezi mocí a základní masou obyvatelstva se vlastně vytvořila již dávno a její manifestací byly volby s téměř stoprocentní účastí a téměř stoprocentním ano pro "kandidáty Národní fronty". K demonstraci dokonalé "morálněpolitické jednoty lidu" již chybělo jediné - jasné a výslovné prohlášení loyality celé kulturní fronty, zejména pak "centrální", hlavně umělecké inteligence. Generální linie "diferenciace" se v této oblasti prosazovala pomalu a těžce. Pár veřejných sebekritik z té lepší sorty, na jejíž výčet by i prsty jedné ruky byly příliš mnoho, představovala po téměř osmi letech bilancí věru prabídnou. Hranice tu byly zřetelné jen potud, že bezvýhradnou loyaltitu veřejně manifestovali vlastně jenom ~~tam~~ ti, o kterých i kupec dobře věděl, že představují zboží druhé či ještě horší kvality.

Charta 77 zapůsobila v tomto procesu jako katalyzátor. To, co by jinak trvalo ještě hodně dlouho a prosazovalo by se jen s obtížemi, se nyní uskutečnilo takřka ze dne na den. Aktiv kulturních pracovníků, dávno připravovaný k jiným účelům, byl - ve srovnání s mnohaletou sloní nemotorností vládnoucí mocenské elity na tomto poli - tentokrát s překvapivou pohotovostí využit k velkolepé "show" předvádějící domácímu i světovému publiku, že "kultura jde s lidem". Dostí šokované publikum nemá zatím zdání o mafiánském gangsterismu v zákulisí tohoto divadla, kde hlavním aktérem "kulturní politiky" není ministerstvo kultury, ale pracovníci StB vyděračsky vynucující účast klíčových osobností. Vcelku ovšem chápe, že "zázračným argumentem", který tak bleskově "přesvědčil" 99,9% /analogie s volbami tu není náhodná, pro otevřené

a nezideologizované hlavy by 60 či 70 % bylo více/ těch, kteří tak dlouho váhali, byla nevyhnutelnost volby mezi podpisem formální loyality a existenčním i uměleckým harakiri, před kterou se podařilo vládnoucí elitě po Chartě 77 kulturní frontu vmanévrovat.

Nikdo si ovšem nedělá přílišné iluze o skutečné povaze takto vynucené "loyality". Ostatně, samí nymandi vládnoucí v kulturních svazech a většící nebezpečí konkurence schopné narušit jejich dosavadní monopol umožňující jim za vysoké ceny prodávat svůj pól a tak bez velké námahy žít na vysoké noze, se ihned dožadují přezkoumat míru upřímnosti tak náhlého hromadného obrácení na víru pravou. Zdá se, že mafiánský způsob, jakým moc přinutila kulturní frontu veřejně se pokořit a ponížit, pošlapat svou hrdost a čest, posílí nejen cynismus k morálním hodnotám u jedněch, ale i niternou zlobu a nenávisť k držitelům moci u většiny jiných postižených.

To vše ale nic nemění na skutečnosti, že proces "normalizace" a "diferenciace" byl konečně dovršen. Klasická quasipolitická scéna totalitního socialismu byla plně obnovena se všemi náležitými kulisami a rekvizitami - včetně "hrstky nepřátel lidu", reprezentovaných nyní hlavně signatáři Charty 77.

Divadlo může opět denně hrát perfektně nastudované představení "nejdokonalejší demokracie" světa s vysoce ideovou a pedagogickou náplní neúnavně znovu a znovu demonstrující

- x "morálně politickou jednotu lidu", pevně stojícího za stranou a vládou /99,9% pro kandidáty Národní fronty/;
- x z voleb vzešlý a vždy jednomyslně hlasující federalizovaný parlament;
- x téměř stoprocentní členství dělníků a zaměstnanců v odborech, které nikdy nestávkují a vždy podporují stranu a vládu, i tehdy, když jejich členy vyhazuje z práce a zapisuje je na "černé listiny", aby už nikdy nemohli získat zaměstnání podle vlastní volby;
- x loyaltu rolníků, již dávno prakticky na 100 % družstevních, a - nepočítáme-li samu vládnoucí mocenskou elitu a šmelinářské podsvětí - z "předností" socialismu nejvíce profitující společenskou vrstvu, která právě proto, že má co ztratit, v nejkritičtějších chvílích /1968/ zůstává neutrální a v "normalizované" době trpělivě splácí svou daň předepsanému rituálu při bohoslužbách schizofrenní socialistické společnosti;

- a nyní konečně i kultura vstoupila na tuto scénu jak při prvomájové manifestaci s vysoko zviženými transparenty své "věrnosti" lidu, straně a vládě;
- x jen ze zákulisí je možno někdy zaslechnout trochu hluku, který tam dělá pár stovek chuligánských "samozvanců a ztroskotanců" podle pokynů imperialistických výzvědných censtrál a narušuje tak dojemnou idylu dokonalého představení... Náš lid ovšem nikdy nedopustí, aby se dostali na jeviště...

Není pochyb o tom, že pro Bělehrad bude připraveno zvláštní galapředstavení. Na scénáři se již beztak pilně pracuje a výroba vhodných rekvizit je jistě v plném proudu.

3/ Současná vládnoucí čs.elita moci má životní zájem na zachování statu quo jak co do svého personálního složení, tak i pokud jde o podstatné stránky systému fungování moci.

Pokud jde o první aspekt, odráží se v něm jejím jednoznačně odmítavém postoji k jakémukoli a zejména pak veřejnému dialogu a JAKOUKOLI politickou silou mimo etablovanou garnituru. Připustit dialog znamená vstup nových herců na jeviště, herců, kteří své role a repliky neodřikávají podle předem dodaných rozpisů, ale vymýšlejí a píší si je sami; vyžaduje připustit sílu argumentů a odkázat do patřičných mezí argument síly. To je ovšem cizí a nebezpečný prvek na naší quasipolitické scéně, které hrozí, že se zvrátí ve skutečné politické drama, a to tím spíše, že síla argumentů nepatří a ani nemůže patřit k silným zbraním této mocenské elity, což ona dobře ví a podle toho jedná. Kampaň kolem Charty 77, ve které slabost, či spíše naprostou absencí argumentů měla vyvážit nadměrná síla slov, jen znovu potvrdila, že argument síly je zatím stále to jediné, co této elitě dodává pocit jistoty a bezpečí.

Pokud jde o druhý aspekt, odráží se v tom, že postoje této elity jsou zásadně protireformní. To samozřejmě neznamená, že je neschopná jakékoli reformy. Ta však nikdy nesmí překročit základní pravidla fungování quasipolitického divadla, kde určité kulisy a rekvizity mají své přesně vymezené místo, což ovšem nevylučuje více či méně umělecké jejich provedení, na kterém závisí, zda a nakolik divák, neznající ponurost a zápach zákulisí, bude schopen uvěřit, že iluze je skutečnost.

Řečeno konkrétně, tato elita moci

x je schopna připustit časem jistou míru "kritiky a sebekritiky"

- . ve straně, nikdy však nemůže připustit kritiku strany zvenčí, vzdát se jejího totalitního postavení ve státě;
- x je schopná zpestřit scénu quasipolitického divadla např. tím, že dá voličům možnost vybrat si mezi dvěma kandidáty téže garnitury, nikdy však nemůže připustit, aby se v socialistickém státě mohly - podle prokázaných schopností vládnout - u moci střídát dvě socialistické garnitury;
- x je schopna podle situace měnit národohospodářské plány, bilance, kritéria /ukazatele/ hodnocení a hmotné zainteresovanosti podniků, nikdy však není s to pustit z ruky žádný nástroj přímé, direktivní centrální regulace ekonomiky;
- x je schopná poněkud rozšířit sortiment kulturních hodnot přístupných domácímu publiku, okruh autorů, jimž je dovoleno publikovat, herců, kteří smějí nejen na divadelní jeviště, ale i na televizní obrazovky atd.. /Verichovy filmy a gramofonové desky, dlouho na indexu, mají nyní zelenou/; ale nikdy si nemůže dovolit luxus svobody tisku, svobody cestování, zkrátka všeho, co tvoří náplň "třetího koše" z Helsink, pod který se sice podepsala a dokonce jej vtělila do vlastního zákonodárství, na jehož domácí realizaci však nikdy vážně ani nepomyslela, což svým postojem k Chartě 77 znovu přesvědčivě dokumentovala.

4/ Tak jako v každé mocenské elitě i v této nechybí spory, rozdíly v názorech, mentalitě, agresivitě atp. jednotlivých jejích představitelů. To vše pochopitelně hraje jistou roli při řešení problémů a formování celkové strategie i taktiky. Zdá se však, že tomuto faktoru se ještě někdy přisuzuje příliš velká váha. Rozhodující přece jenom zatím ještě je a zřejmě nadlouho bude i to, co je i přes tyto rozdíly pevně spojuje: zdroj jejich moci a způsob, jakým se tato elita zformovala.

Kdo tvoří vládnoucí elitu moci v Československu?

a / "Zvateľé", tj. ta skupina, jejíž podpisy nebyly sice nikdy zveřejněny, ale kteří stáli za dopisem zveřejněným v moskevské Pravdě po 21. srpnu 1968, jenž měl alespoň dodatečně vytvořit zdání mezinárodněprávní legality poskytnutí "bratrské pomoci". Šlo o politiky nejvíce ohrožené "obrodným procesem" nebo jím dokonce vyvržené, ať již pro jejich dávnou zkompromitovanost z doby novotnovské mocenské garnitury, nebo sektářsko-levičáckou orientací či prostě pro neschopnost. Tato skupina spolu s obdob-

ným dogmaticko-sektářským zázemím v krajích, okresech a místech byla zprvu jedinou oporou okupační moci bezprostředně po jejím vpádu do země.

Okolnosti zformování této skupiny a později posrpnový /1968/ a podubnový /1969/ vývoj probudily a silně stimulovaly u jejich představitelů některé typické psychologické rysy všech "věrných" a "zasloužilých": oni jediní prokázali v kritických dobách pevnost a věrnost, zatímco jiní zakolísali či dokonce zradili; oni byli nejmoudřejší, historie jim dala za pravdu a ostatní usvědčila z omylu či politické hlouposti; oni mají největší zásluhy o režim, jim proto patří nejdůležitější pozice v nové modenské elitě, oni mají mít hlavní slovo při formování její strategie a taktiky.

b/ Ti, kteří se pod tlakem okupační reality připojili svým podpisem pod moskevský protokol. Bezprostředně po podpisu můžeme mezi nimi více či méně zřetelně rozeznat tři skupiny politiků:

- x "realisté", kteří vzali na vědomí okupaci jako nezměnitelný fakt, ale ještě věřili na možnost omezené realizace reformy /program ledna 1968/;
- x "konjunkturalisté", jejichž rozhodnutí přiknout se bylo diktované nesentimentálním, neideologickým, cynickým postojem k profesi politika, který se snaží udržet ve vládnoucí mocenské elitě, ať je jakákoli;
- x jednotlivci, kteří uvěřili v historické poslání své vlastní osoby. Ze tří pretendentů této role - A. Indra /patřící ovšem do kategorie "zvatelů"/, L. Svoboda a G. Husák - si skutečné pozornosti zaslouží jenom ten poslední.

G. Husák nepochybně patří a bude patřit k pozoruhodným postavám dějin čs. politiky. Jeho životopisci nebudou mít snadnou úlohu zhodnotit jeho roli objektivně, bez předzudků objasnit motivaci zdánlivě krkolomných proměn jeho chování před a po srpnu 1968 a konfrontovat záměry se skutečně dosaženými výsledky. Jakkoli je nemožné splnit tento úkol v tomto článku, nelze se obejít alespoň bez velmi stručné charakteristiky.

Ti, kdo ještě před rokem 1968 mohli nahlížet do zákulisí politické scény, jistě znají historku ze sklonku novotnovské éry, kdy se reformní síly usilovně snažili o návrat G. Husáka do politiky a narážely přitom na tuhý odpor Novotného osobně /jak by ne, vždyť patřil k těm, kdo G. Husáka poslali do kriminálu, o antislovákismu Novotného pak vůbec nemluvě/. Tlak byl však tehdy už tak

silný, že Novotný musel ustoupit a nabídl G.Husákovi funkci náměstka ministra spravedlnosti. G.Husák však tuto nabídku nepřijal, považoval ji z hlediska své politické rehabilitace za nedostačující.

Tehdy novotnovská garnitura /a je pikantní, že ne jeden z ní dnes slouží pod G.Husákem/ s nenávisným posměchem mluvila o nezřízené otižádosti, velikášství, slavomamu, kariérismu a jiných strašných vlastnostech G.Husáka. /Nicméně pikantní ovšem je, že stejné střely dnes vysílá Husákova propaganda proti signatářům Charty 77./

Faktem je, že G.Husák patřil ke gottwaldovské /a tedy zásadně stalinské/ garnituře, která vytvořila "socialistickou" ČSR a že v této garnituře patřil k nejvzdělanějším, nejchytřejším a nejzkušenějším politikům, vyškoleným ještě skutečnou /a nikoli quasipolitickou/ scénou politického boje před únorem 1948 ale i politickými monstrprocesy, k jejichž prvním obětem sám patřil.

Faktem je, že v době, kdy se jednalo o návrat G.Husáka do politiky, kvality jeho politické osobnosti vysoko převyšovaly kvality kteréhokoli příslušníka novotnovské aparátnicko-byrokratické elity moci i vlády včetně jejího šéfa.

Faktem je, že si to uvědomovali nejen slovenští, ale i čeští představitelé reformního hnutí, kteří právě v návratu G.Husáka do politiky spatřovali jednu ze šancí pro pokrok a budoucí úspěch reformy a proto pro něj usilovně pracovali.

Faktem ovšem rovněž je, že si toho byl dobře vědom i sám G.Husák a že toto sebevědomí mu zůstalo i ve vztahu ke garnituře politické moci, jež reprezentovala "pražské jaro".

Právě tyto okolnosti nelze pománout, máme-li porozumět tak závratně rychlému postupu G.Husáka do čela mocenko-politické garnitury pookupačního režimu. On, jeden z posledních aktivních účastníků předúnorové reálné politické scény, pozorně registroval politickou nezkušenost, neobratnost ba přímo neschopnost a naivitu některých čelných představitelů mocenské elity "pražského jara", dvacet let navyklých jen na předem narežirovaná nudná představení čs. quasipolitické scény a nyní neschopných se vyrovnat s tím, že skutečné politické drama, zatím neviditelně probíhající kdesi v zákulisí, drsně vniklo na scénu a začalo se rozvíjet bez předběžné režie se všemi půvaby i riziky masového diletantismu v politice. On /tj.G.Husák/ by nikdy nedopustil, aby "obrodný proces" skončil tak, jak skončil - neřekl-li si to před 21.srpnem 1968,

pak v to nepochybně uvěřil právě v tu noc, kdy po ulicích Bratislavy projížděly první sovětské tanky. A od té chvíle je pevně odhodlán ukázat všem, jak se dělá politika. Svědčí o tom každý jeho krok, který nyní učiní: okamžitá cesta do Moskvy, pokyn Slováckům nezúčastnit se vysočanského sjezdu, postup do čela KSS po návratu z Moskvy atd. až po dubnové plénum 1969, kdy stane v čele elity moci, jež bude nadále vládnout v této zemi. V té chvíli se zdá, že jeho životní šance se naplnila, že si na historii vynutil možnost prakticky předvést "jak se to dělá". Pravda, podmínky pro to jsou mimořádně stížené, ale o to větší slávu může čekat ten, kdo tak nesnadný historický úkol zvládne.

Kdyby historie připouštěla "kdyby" a bylo možno si představit vstup G.Husáka do čela mocenské elity kdesi mezi lednem a srpnem 1968, bylo by rovněž docela reálné představit si jiné, podstatně příznivější vyústění reformního hnutí, než jakým byl 21. srpen. Snad právě to měl na mysli tehdejší rakouský kancléř socialista Pittermann, když po okupaci prohlásil, že po Novotném měl v ČSSR nejprve přijít Husák, a teprve potom Dubček. A zřejmě v něco podobného ještě doufali představitelé pražské organizace strany, když na dubnovém plénu sice s pochybnostmi, ale přece jen hlasovali pro Husáka jako gen.tajemníka KSČ.

Skutečnou tvář a celou osobnost politika však neurčují jen jeho osobní vlastnosti a schopnosti, ale i práva chvíle kdy, a situace, za které do politiky vstupuje. Zdá se, že tuto okolnost dost nedoceníl nikdo, kdo po srpnu 1968 vsadil na G.Husáka, a že ji nedoceníl především G.Husák sám. Konfrontujeme-li jeho představy o uspořádání věcí v reformovaném čs. socialismu, jak je vyjádřil v četných článcích a projevech před srpnem 1968, tedy ještě v době, kdy se v podstatě nemusl ohlížet na žádné strategicko-taktické momenty a kdy vyjadřoval jen své skutečné smýšlení a přesvědčení, se skutečnými výsledky po téměř osmiletém vládnutí mocenské elity pod jeho vedením, nemůže být pochyb, že výsledky jsou jiné, než jaké byly záměry. I když vezmeme v úvahu strategicko-taktické momenty diktované faktem okupace, které samozřejmě nedovolují uskutečnit záměry v jejich původní úplné podobě, mar-ně zatím hledáme v současné čs.politické skutečnosti alespoň jejich realizaci dílčí, omezenou. Zatím stále ještě G.Husák z roku 1977 popírá G.Husáka z období před srpnem 1968.

Devátý rok normalizace ukazuje, že politický chlebiček v po-okupačním Československu je mnohde tvrdší, než se zprvu zdálo, a to i pro mimořádně talentovaného, schopného a cílevědomého politika. A čas přitom neúprosně rychle plyne. Lze ve věku 64 let doufat, že ho ještě bude dost alespoň k omezenému uskutečnění původního plánu?

Ne, není dnes snadné stát se v Česku otcem vlasti!

Máme-li to plně pochopit, musíme se vedle osobnosti G.Husáka zabývat ještě změnami, k nimž dochází v elitě moci a vlády mezi srpnem 1968 a dubnem 1969. Obraz o těchto změnách nám pak navíc pomůže zodpovědět otázku, zda mají pravdu ti, kteří v radikální změně politické tváře G.Husáka vidí jen amorální obrat politického konjunkturalisty, anebo se tu spíše opakuje tak častá situace v dějinách, že mimořádně příznivé okolnosti pro další osud národů či státu nenscházejí v rozhodné chvíli osobnost úměrnou velikosti historického okamžiku, či naopak silná osobnost se objevuje v historicky nepříznivých podmínkách. V prvním případě se pak snadno i z trpaslíků stanou legendární hrdinové, zatímco v druhém je i silná osobnost odsouzena sehrát roli trapného kašpara.

Jakými změnami tedy prochází elita moci do dubna 1969?

První skupina "zvatelů" se kvantitativně nemění, prudce však vzrůstá její aktivita. Zmíněné specifické psychologické rysy "věrných" neobyčejně zvyšují sebevědomí jejich představitelů, které ještě dále roste úměrně s tím, jak se stávají hlavními "experty" a "konsultanty" nejen vojenské, ale i politické okupační moci /nejtěsnější styky se sovětským velvyslanectvím/ pro čs. problematiku. Právě oni se považují za jediné oprávněné, skutečně legitimní vládce v této zemi a je proto docela přirozené, že smrtelně nenávidí a žádají skalp každého, kdo si dovolil o této legitimitě pochybovat či dokonce ji chtěl zvrátit.

Tato skupina se tak stává rozhodujícím faktorem politického vývoje do dubna 1969. Pod jejím tlakem jsou postupně eliminovány defenzivní snahy "realistů" včetně Husáka, zachovat určité nezbytné prvky společenské reformy. Pod jejich tlakem, za pomoci různých skandalizačních kampaní proti "realistům" a za hojných zákulisních machinací, se pak připravuje změna rozhodující: přeformování elity moci a vlády samotné. Dubnové plénum ÚV KSČ likviduje "realisty" jako třídu. Boj o moc ve státě byl alespoň "nahore" dovršen.

Potenciálně moudrý a cílevědomý otec vlasti má nyní k dispozici garnituru tvořenou dvěma skupinami: "zásadoví zvatelé" s vyhra-

něným sektářsko-dogmatickým programem, často levějším, než je milé těm, které pozvali a z jejichž milosti existují; "pružní" konjunkturalisté, kteří tíhnou sice spíše k mírnosti, extremismu a militantismu "levých" je jim nepříjemný a chovají k němu větší pohrdání /samozřejmě dobře strývané/, avšak jde-li o jejich politickou kariéru, nikoli nepřijatelný.

x x x

Po dubnu 1969 zbývá už jediná, poslední možnost k případnému pozdějšímu návratu "realistů" do vrcholové struktury elity moci a vlády: sama strana. Je možné a pravděpodobné, že i tato eventuality figuruje v politických kalkulacích G.Husáka. Ještě v srpnu 1969 prohlašuje na desetitisícovém aktivu milicionářů v Praze: prověrky nebudou, každý se prověří sám svou prací. Je však stejně možné a pravděpodobné, že ve stejné době už část aparátu ovládaného právě "zvateli" na přípravě prověrek pracuje. Ať tak či onak, netrvá dlouho a prověrky jsou v plném tempu.

Prověrky mění od základu charakter strany. Je likvidována půlmiliónová vrstva potencionálních "realistů", kteří by se mohli stát pro budoucnost základnou nového úsilí o reformu a - nedej bože - změnu struktury vrcholové garnitury politické moci a vlády. Zbytek strany, pokud nepatří k funkcionářsko-aparátnické vrstvě, již uplynulý vývoj zatlačil do krajních sektářsko-dogmatických pozic a jež tvoří vnitřní sociální základnu vrcholové "levice", je existenčním nátlakem zatlačen do pozice konjunkturalistů, kteří mlčí a /jsou-li požádáni/ souhlasí, přitom si však myslí své a neohrožuje-li to jejich postavení, netají se mezi svými kritičnostmi vůči establišmentu, sympatiemi k vyloučeným a vyškrtnutým a dokonce pro ně někdy i něco podniknou.

Schizofrenie /jedna "osobnost" pro oficiální místa, druhá pro sebe a své přátele/ zachvacuje čs.společnost v dosud nevídané míře.

V takto vzniklém politickém společenství má nedávný "realista" G.Husák už jen jedinou volbu: buď toho nechat, anebo se "reálně" zříci svého realismu. A protože zřejmě nepatří k těm výjimečným osobnostem, jež jsou schopny se přiznat k vlastní prohře, neváhá s rozhodnutím pro druhou variantu.

x x x

Změny však zaznamenáváme i mimo stranu. Protože ty jsou však důležité spíše pro budoucí než pro minulý vývoj, pokusme se ještě

dříve odpovědět na otázku, o které se stále častěji diskutuje, zda síly, které v předsrpnové mocenské elitě reprezentovaly hnutí za reformu, měly ještě jinou možnost volby než tu, pro kterou se podepsáním moskevského protokolu a svým dalším chováním rozhodly. Teoreticky je možné si představit alespoň dvě další varianty.

První z nich skutečně zvolil jediný reprezentant této elity, když odmítl podepsat protokol a i celým svým dalším chováním prokazuje zásadní opozici vůči okupačnímu statutu. Pokud by takové postoje dokázali zaujmout a i později zachovávat do jednoho všichni představitelé reformního úsilí v předsrpnové mocenské elitě, nezbylo by okupační moci zřejmě jiné východisko, než pověřit správou čs. věcí výhradně představitele sektářsko-dogmatické skupiny "zvatelů", což by ovšem velmi zřetelně odhalilo protektorátní povahu takovéto garnitury. Lze těžko odhadnout možné peripetie vývoje, který by pak následoval. Jedno je však možné říci s naprostou jistotou: takové postoje, jaký k moskevskému protokolu zaujal F.Kriegel, v politice vždy byly a budou hrdinskými činy osamocených jedinců, nikdy však s nimi nelze počítat u početnějších skupin, zvláště jsou-li tak programově i mentálně nehomogenní, jako byly reformní síly zastoupené v předsrpnové mocenské elitě.

Taková varianta proto, jakkoli myslitelná teoreticky, byla naprosto nereálná.

Druhá varianta by předpokládala ochotu a schopnost "realistů" po návratu z Moskvy ustupovat jakkoli daleko bude nutné, třeba i na nejkrajnější pozice "levých", jen aby byly zachovány jejich pozice v mocensko-politické elitě pro dobu, kdy se nejprudší vášně vybijí a znovu přijde ke slovu rozum nabádající k nezbytné reformě. Snad právě tohle od nich G.Husák očekával - alespoň jeho zkušenost ze Slovenska, kde k něčemu podobnému došlo, jej k takové úvaze mohla přivést.

Jenomže situace Slovenska a českých zemí byla podstatně rozdílná. Na Slovensku ústup nevyžadoval příliš mnoho. Federace, hlavní náplň slovenského úsilí o reformu, nebyla ohrožena ani okupací, ani změnou ve vedení slovenské mocenské garnitury /vystřídání V.Bilaka G.Husákem v čele KSS/ - v tomto směru měl G. Husák plnou důvěru i mezi "levými". Obsahem českého reformního úsilí však byla demokratizace strany i společnosti a ekonomická reforma. Představiteli těchto snah byly generace, jež se po revoluci hlásily k socialismu nikoli z prospěchářství, ale z ideových

a mravních důvodů. Desiluze, vyvolaná odhaleními stalinismu, tyto důvody ještě zesílila. Reforma se pro ně stala kategorickým imperativem mravním, otázkou svědomí a cti, umožňující odčinit hříchy hnutí, o kterých buď nevěděli anebo je v mladické "revoluční" zaslepenosti považovali za akty historické spravedlnosti, za něž však jako více či méně aktivní účastníci tohoto hnutí cítili spoluodpovědnost. Pro ty nikoli jen konjunkturální představitele reformního hnutí by ústup na pozice "levých" znamenal popřít sebe sama, překročit onu mravní hranici, za kterou člověk ztrácí svou důstojnost a sebeúctu. Pro "realisty" měl proto ústup své nepřekročitelné meze.

Avšak i kdybychom zakalkulovali do úvah schopnost a ochotu "realistů" ustoupit jakkoli daleko /pro některé jednotlivce to byla přece jen varianta přijatelná/, ty musely nezbytně narazit na nepřekonatelnou bariéru kategoricky odmítavé postoje "zvatelů". Ti už dávno zařadili všechny "realisty" do kategorie zrádců, kontra-revolucionářů či jejich pomahačů a podobné jejich snahy proto hodnotili jen jako politický úskok, jehož konečným cílem je zachování mocenských pozic pro pozdější odstavení "věrných". "Zvatele" nemohlo uspokojit nic jiného, než úplné vytlačení "realistů".

Proto ani druhá varianta nebyla o nic reálnější než varianta první.

Vraťme se nyní ještě ke změnám, jež po srpnu 1968 zaznamenáváme mimo stranu.

Vezmeme-li za bernou minci nepochybně načechrané oficiální údaje o výsledcích stranické čistky /70.934 vyloučených, 390.817 vyškrtnutých/ spolu s oficiálním tvrzením, že zhruba 70% těch, kdo neprošli prověrkou, zůstalo na svých místech, představuje to téměř 140 tisíc uvolněných míst, většinou více exponovaných. To je objektivní základna pro společenský pohyb, v němž motiv více či méně nespokojených aspirací na postup po společenském žebříčku hraje roli rozhodující. V tomto procesu se však objevuje nový prvek: v zemi, kde po 20 let platil tvrdě uplatňovaný numerus clausus, najednou naopak bezpartijnost poskytuje větší šance na kariéru. A bezpartijní, ač smýšlením a cítěním většinou antikomunisté, se této možnosti chápou právem celkem bez skrupulí v hlubokém přesvědčení /není podstatné, zda v každém případě oprávněném/, že jedině díky zmíněnému numeru clausu se jejich větší schopnosti nemohly dříve uplatnit.

Avšak žádná moc nikdy nerozdává sinekury zadarmo. A tak brzo i od dosavadních bezpartijních požaduje, aby za svůj společenský

vzestup zaplatili povinnou daň a stali se členy strany. A tak mnozí, kteří se dříve honosili tím, že mají čisté ruce a nekompromitovali se svou účastí na hříšcích režimu, jsou nuceni na sebe prozradit, že se tu jen z nouze udělala ctnost. Hranice mezi "čistými" a "kompromitovanými" se smývají. A dobře tak. Takový proces nemůže nepřispět k poznání, že hranice přátelství a nepřátelství nevede mezi dříve "čistými" a nyní "kompromitovanými" na jedné a dříve "kompromitovanými" a nyní "čistými" na druhé straně. Ti i oni jsou i nadále budou ponižováni a zbavováni své lidské důstojnosti jediným společným nepřítelem: totalitní mocí.

Mimo stranu dnes stojí i půlmilionová armáda vyloučených a vyškrtnutých /plus většinou i jejich rodinní příslušníci/. V této početné skupině dochází, zejména v podnikové a místní sféře, poměrně rychle k přeměně její základní masy z bývalých rebelů na kooperující "realisty". Úměrně s narůstajícím časem normalizace a s ubývajícím vyhlídkami na změnu a úměrně s tím, jak se desiluze přepěňuje v cynismus, přerůstá část "realistů" ve víceméně aktivní "konjunkturalisty", které "život naučil". Tento druhý přesun však není příliš veliký, neboť šance, které za to režim nabízí, jsou minimální. Partajní numerus clausus se již opět plně obnovil a cesta ke kariéře znovu vede již jen přes členství ve straně. Především návrat /ale i příliv "nové krve"/ je tvrdě omezen generační hranicí 40 let, tedy věkem, který většina vyloučených a vyškrtnutých má již dávno za sebou. Vládnoucí elita moci se tvrdě orientuje na mladé, na generace nezatížené resentimenty minulosti, životem přivedené k pragmatickému postoji vůči dané ~~politické~~ politické skutečnosti, na jejíž formování se přímo nepodíleli, která je jim zvnějšku dána, do které byli "vrženi" a kterou nejsou s to změnit a proto jim nezbyvá, než se v ní naučit plavat co nejlépe z hlediska vlastního prospěchu.

Zvláštní postavení mezi vyloučenými a vyškrtnutými zaujímá skupina převážně "centrálních" intelektuálů, rekrutujících se z řad bývalých politiků, vědeckých pracovníků /většinou společensko-vědního zaměření/, umělců a novinářů, kteří hráli více či méně aktivní roli v předsrpnovém reformním hnutí a pro které účast v něm nebyla většinou záležitostí konjunkturální, ale především ideovou a mravní. Část z nich zejména z obav před persekcí odešla do emigrace. Větší část zůstala doma a označena razítkem "kontra-revolucioář" je vystavena různým formám represe ze strany vládnoucí elity moci. Politické monstrprocesy a vraždy už dávno vyšly z módy a tak převažuje persekuce existenční, postihující nejen

přímé "hříšníky", ale - zcela po vzoru středověké inkvizice, která se mstila až do pátého kolena - i jejich potomky. Tedy represe svým způsobem krutější, neboť tím, že lidi bytostně spjaté s tvůrčí činností nutí žít se prací nekvalifikovanou, nudnou a často i fyzicky namáhavou, a dále tím, že ničí životní ambice jejich dětí, nedovoluje jim studovat či vstupovat do zaměstnání odpovídajícím jejich zájmům s výjimkou dělnických profesí, připravuje jim najednou muka připomínající středověk. Represe rafinované, plně odpovídající achizofrennímu charakteru společnosti, neboť formálně se zpravidla dějí na podkladě práva /pokud příslušný paragraf chybí, tak se promptně vyrobí, jako tomu bylo s novelizací § 46/1 e zákoníku práce, podle něhož byli vyhazováni ze zaměstnání "kontra-revolucionáři" v roce 1970/ a skutečná politická příčina vyhazování či nepřijetí do zaměstnání se skrývá pod rouškou reorganizace, naplněného stavu pracovníků atd. Výjimku tu snad tvořil právě jen zmíněný paragraf z roku 1970, kde formulace o "narušení socialistického společenského řádu" je nezastřeně politická. Tento paragraf byl však již v roce 1975 opět novelizován, nezastřeně politická formulace zmizela, nahradila ji nová, formálně nepolitická, jež však hranice svévole ještě rozšiřuje.

Názorově, politicky, mentálně i jinak je tato skupina neobyčejně pestrá: setkáme se tu s programovými marxisty, existenciálně laděnými filosofy a sociálně smýšlejícími křesťany; s odhodlanými radikály a někdy až provokativními nekonformisty, umírněnými reformátory usilujícími o kontakt se zbylými "realisty" uvnitř strany, s těmi, kteří usilují o uniknutí z gheta i za cenu vlastního sebezhanobení nebo smíření se se svými nerovnoprávným postavením; s nenapravitelnými optimisty, kteří po devět let neúnavně prorokují, že příští rok se už konečně všechno obrátí či s kolísavci, jejichž nálada se mění buď v souvislosti s mezinárodními událostmi a akcemi "disidentů" nebo při dešifrování kryptogramů oficiálních projevů a dokumentů vládnoucí mocenské elity, v nichž se domnívají nacházet známky zesílení či zeslabení pozice sektářsko-dogmatických levičáků, ale i s totálními pesimisty, kteří srpen 1968 - duben 1969 přirovnávají k Bílé Hoře, po které český národ čeká už jen tisíciletá doba temna.

Tuto pestrá směsici zatím spojuje společný osud lidí zbavených základních občanských práv. Od postavení Židů za nacistické okupace se jejich statut pomalu liší jen tím, že při vstupu na veřejnost nemusí nosit na kabátě žlutou peticípu hvězdu s odpoví-

dajícím nápisem.

Tato vrstva je společenskou základnou Charty 77 a je samozřejmě mnohem početnější než čísla udávající množství signatářů. Ti představují hlavně nevelkou část, která je na režimu víceméně existenčně nezávislá a vlastně jen policejně postižitelná: lidé, kteří díky věku anebo předchozí odbojářské činnosti o něco dříve žijí z pense, někteří literáti, jejichž úspěchy v zahraničí je činí existenčně nezávislými na pulikaci domácí; intelektuálové, z nichž režim nadělal dělníky a kteří nemají co ztratit; morálně a citově silně motivovaní jedinci, v politice zpravidla naivní, avšak schopní jít do krajnosti sebeobětování.

x x x

Na pozadí načrtnuté politické scény se znovu můžeme vrátit k otázkám položeným na počátku. Začneme otázkou poslední: je zběsilá kampaň po Chartě 77 dílem krajních levičáků anebo akcí, za kterou stojí dnešní mocenská elita jako celek?

Čteme-li zahajující a tón udávající úvodník Rudého práva "Samozvanci a ztroskotanci" a další "zásadní" či skandalizující články, nemůže být pochyb. Slovník, způsob argumentace, charakter používaných "fakt" o signatářích Charty 77M prozrazují pachatele stejně nepochybně jako otisky prstů usvědčují neopatrného či nezkušeného zloděje: původcovství StB /a kádrového odd. ÚV KSČ u nomenklaturních kádrů/ je nepopiratelné. Kdo však zná, jak funguje vrcholový mechanismus moci v zemi s "vedoucí úlohou strany", nemůže ani na chvíli pochybovat, že takového úvodníky v ústředním orgánu strany nevycházejí bez požehnání nejvyššího. Charta 77 neohrozila jen "levé", ale mocenskou elitu jako celek. Moc založenou na násilí ohrožuje již sama informace o Chartě 77, neboť ona toto násilí demaskuje, dokládá bezprávné postavení početné skupiny obyvatelstva. Proto se RP tak bezostyšně vysmálo všem, kdo se dožadovali zveřejnění Charty a proto se o ní mohlo obyvatelstvo dozvídat jen prostřednictvím zvrácené interpretace režimního monologu. A což pak teprve důsledná realizace čs. zákonodárstvím převzatého paktu o občanských právech! Vždyť by pak bylo třeba odkázat do patřičných mezí ~~xxx~~ dosud takřka všemocnou StB, hlavní oporu této moci. Vždyť by pak bylo třeba povolit, aby soudní přelíčení bylo skutečně veřejné, platily by při něm důkazy a nikoli příkazy z pozadí předem stancovací rozsudek a obhájce by neměl vykonávat své povolání s vědomím, že skutečnou obhajobou ohrozí svou vlastní existenci. Vždyť pak by musel existovat nejen tisk, který může

beztrestně otiskovat útoky a pomluvy, ale i tisk, ve kterém by bylo možno na ně odpovídat...

Jak dlouho může přežít moc založená na násilí takového podmínky?

Jestliže tedy zasáhla energicky a tvrdě, s použitím všech forem zastrahování, jednala ze svého hlediska rozumně a správně. Že při tom použila prostředků a "argumentů" hloupých, ba přímo idiotských, je nepodstatné. Zejména zpočátku nešlo o sílu argumentů, ale o argument síly. Cílem nebylo někoho přesvědčit, ale zastrahit - jak signatáře původní, tak i případné další, připomenout všem poznatek roku 1968, jak nebezpečné je v této zemi "pomýlit se". A potom - Charta zastihla vedení strany i státu nepříjemně nepřipravené. Šéfové StB to jistě pořádně slízli, jestliže se o ní dozvěděli ne za 5 minut, ale málem za 5 vteřin dvanáct, kdy už na ní bylo na 250 podpisů a kdy už jen přepadem ve stylu velkých bankovních loupeží se podařilo zabránit oficiálnímu předání Charty Národnímu shromáždění. S tím větší horlivostí se pak ovšem snažili dohnat, co bylo zameškáno - to je zákon chování všech ~~partez~~ podřízených vůči nespokojenému šéfstvu. Vždy pohotové, na "informace" bohaté a neustále doplňované archivy i "odborné síly" StB tu byly plně k dispozici. "Ohlasy pracujících" už ovšem obstaral stranický aparát a po zveřejnění prvních příkladů už i větší či menší horlivost těch, kdo se angažovaností snažili zlepšit své případné šance pro budoucnost.

Charta 77 však nevydělala vládnoucí elitu moci jen svým obsahem, ale ještě více tím, že představovala legální /a proto za normálních okolností beztrestnou/ základnu možného hromadného nesouhlasu či odporu. ČSSR je, na rozdíl od Sovětského svazu, zemí přímo těhotnou potencionální masovým odporem - rok 1968 až příliš přesvědčivě prokázal, jak snadno se dá za určitých okolností většina lidu "pomýlit". Je to logické v zemi, která se zrodila ze staletého boje o národní nezávislost, prošla školou parlamentní demokracie, kde několik žijících generací má za sebou zážitky dvou okupací a éry stalinských monstrprocesů ústících v sérii politických vražd a kde veškeré obyvatelstvo je odsouzeno žít pod vládou elity dosazené zvenčí. Není divu, že ti, kdo v takových podmínkách vládou, trpí hrůzou při představě, že někde ponechali otevřený prostor pro hromadnější projev skutečného smýšlení a citění svých poddaných. Stejně tak ale není co se divit, že právě v této zemi vznikla Charta 77. V českých zemích se dříve či později něco takového muselo přihodit. Každá politická konstelace vytváří a dává do po-

hybu síly, jež mají svůj vnitřní zdroj pohybu, kterému nezabrání žádné "moudré rady", ani moralistní kázání. Nemá smysl proto kárat dnes iniciátory Charty za jejich aktivitu, stejně jako nemá smysl, obhajují-li se oni, že svou iniciativu mysleli jinak, než jak ji pochopila vládnoucí moc. Politik, chce-li dobře zhodnotit situaci, rozložení politických sil, zdroje jejich pohybu a podle toho vážit alternativy možných změn, nemůže zaujmout pozici moralisty. Rozhodující jsou výsledky, nikoli úmysly.

Zápasobila-li Charta 77 jako katalyzátor politického pohybu, má to své nevýhody, zejména v zesílené persekuci, jež ovšem postihuje hlavně signatáře, kteří toto riziko většinou na sebe vzali docela vědomě. Má to však i své výhody: zrychlil a dovršil se objektivně nevyhnutelný politický pohyb, který oficiální terminologie nazývá "normalizací" a "diferenciací", jenž však v nekryptologické politické řeči znamená úplné obnovení totalitního modelu socialismu připomínajícího spíše padesátá než šedesátá leta. Situace se však plně vyjasnila. Rozptýlily se poslední mlhy, a nichž se dosud ještě rodily falešné iluze. Za takovýchto okolností lze snáze vážit možné alternativy příštích změn.

x x x

Zdroje možných změn lze rozdělit do dvou skupin: vnější, vyplývající z pohybu v mezinárodně-politické oblasti a vnitřní, odrážející změny v položení a pohybu politických sil uvnitř země. Při charakteristice obou skupin nelze samozřejmě zapomínat na jejich vzájemnou souvislost a podmíněnost.

Vnější změny byly v moderních dějinách Československa zatím nejvýznamnějším zdrojem politického pohybu. Z nich se ČSR v roce 1918 zrodila a v roce 1945 obnovila. V obou případech byla porodní bábou světová válka a dítě plodem velmocenského přerozdělení světa. Zdá se, že ve světě, který vstoupil do éry atomové a vodíkové rovnováhy, není a alespoň v Evropě nadlouho nebude nic takového na programu. Helsinky znovu potvrdily velmocenský status quo a SSSR i ostatní socialistické země za to klidně daly svůj podpis i pod "třetí koš" lidských práv a svobod bez obav, že by je někdo mohl donutit je doma realizovat. Jestliže se dnes přece jenom setkávají s podobným tlakem nejen doma, ale i zvenčí, je to pro SSSR a jeho spojence nepříjemné a zdá se, že ne docela očekávané překvapení. Naznačuje to, že některé změny z tohoto zdroje přece jen vyloučeny nejsou.

1/ Za lidská práva se již neangažují jen levicovní intelektuá-

lové a nestátní organizace či sdružení na Západě, ale též četné vlády evropských zemí a hlavně - nová americká Carterova administrativa /čs. Charta 77 má na tom nepochybně podíl nemalý/. Carterův dopis Sacharovovi a příslib přijetí Bukovského jsou v tomto směru kroky bezprecedenční a zatím nejdůsledněji naznačují snahu některých signatářů z Helsink brát vážně "třetí koš" i pro sovětskou mocenskou sféru. Jak daleko chtějí v tomto tlaku jít a jaké tempo určovat, to lze zatím těžko odhadnout. Otázka je příliš vážná, neboť svět znovu balancuje na pokraji studené války. I Carter je proto opatrný, když vyhláší svou zásadu vzájemné nezávanosti jednotlivých sporných mezinárodních problémů /tedy např. nezávanost omezení zbrojení či udělení doložky nejvyšších výhod na otázku lidských práv/ a francouzský prezident vůbec nehodlá následovat svého amerického kolegu, když kategoricky odmítl přijmout Amaltika. I pro bohatou Ameriku se dnes závody ve zbrojení stávají neúnosně nákladnými, takže zájem na tom, aby rovnováha sil byla co nejlevnější, je i pro ni neméně naléhavý než pro podstatně slabší ekonomiku SSSR.

Zdá se, že Západ si stále ještě není zcela jistý, jaká politika vůči Východu je pro vnitřní demokratizaci socialismu nadějnější. Ani 60 let zkušeností nepřineslo zatím zcela přesvědčivý důkaz, zda je to tvrdá politika zatlačování a studené války či mírnější politika détente, neboť i její kladné výsledky v tomto směru byly zatím vždy příliš brzy eliminovány.

2/ K programu lidských práv se stále rozhodněji hlásí a jejich porušování v socialistických zemích stále nesmiřitelněji kritizují významné komunistické strany v západních zemích, zejména francouzská, italská a španělská. Nejsí divu. Jde o strany, které aspirují na mocenské pozice ve státě a zejména první dvě nejsou zcela bez nadějí. Tento cíl se však pro ně stane reálným jen tehdy, dokáží-li přesvědčit ty, jimž by chtěly vládnout, že jim nepřipraví stejný osud, jaký připravili jejich soudruzi svým poddaným v socialistických zemích. Tyto strany, mají-li mít šanci dostat se k moci, musí být proto pro lidská práva a svobody a proti jejich porušování v socialistických zemích, musí být pro ~~populární~~ ^{demokratickou} demokracii i za socialismu atd. Vládnoucí soudruzi v socialistických zemích však vidí doma otázku právě opačně: mají-li zůstat u moci, nemohou si dovolit takový luxus, jako je důsledné uplatnění lidských práv a svobod, o pluratiční demokracii již vůbec nemluvě.

Zdá se, že čas neúprosně přibližuje dobu, kdy obě strany budou

postaveny před volbu, zda změnit svůj dosavadní postoj anebo se rozejít. Sotva lze pochybovat, jak se kdo rozhodne. Proto naděje, hledající v této oblasti možný zdroj vnitřních změn v socialistických zemích, jsou sotva reálné.

3/ Naděje na změny v ČSSR se někdy ještě spojují s dalšími mezinárodně-politickými faktory, s očekávanou "výměnou stráží" v mocenské elitě SSSR. Skutečně - vezmeme-li v úvahu vysoký věk podstatné části předsednictva KSSS /kolem 70 let/, je to zřejmě perspektiva velmi blízká. A navíc je tu precedens Chruščevovy cesty do jugoslávské Kanossy. I bez hlubší analýzy, na kterou zde není dost místa, je však možno říci, že z důvodů obdobných těm, jež jsou dále uvedeny v úvaze o možných personálních změnách v čs. mocenské elitě i z důvodů dalších je málo pravděpodobné, že by střídání osob v sovětské vládnoucí garnituře mohlo vést k zásadnějším změnám zahraničně-politické orientace. Navíc jugoslávský precedens je s čs. situací těžko srovnatelný. Exkomínace Jugoslávie byla především stranicko-ideologickou záležitostí a jejím důsledkem nebyla ani okupace, ani změna mocensko-politické garnitury. Proto také náprava byla poměrně snadná: když s příchodem Chruščeva padly ideologické předsudky, stačilo vlastně říci jen - pardon, to byl omyl báťušky Stalina. V ČSSR jsou však už devátý rok sovětská vojska a navíc už nikoli jen z důvodů čistě československých. A co s vládnoucí elitou, kterou sem, řečeno obrazně, přivezli na svých tancích?

Ani z této mezinárodně-politické oblasti nekynou tedy Československu přílišné naděje.

Uznáme-li tyto skutečnosti, zbývá jediný závěr: ty síly v socialistických zemích, které si přejí reformu a usilují o ni, nemají jiné východisko než znovu začít tam, kde začínaly v padesátých letech - pokusit se dobýt pevnosti zevnitř.

Přitom musí počítat s tím, že podmínky budou daleko těžší, neboť z dosavadních zkušeností vyvedily pro sebe poučení obě strany. Odhalení stalinského "kultu osobnosti" a "pražské jaro" poučilo vládnoucí mocenskou elitu, jak nebezpečné jsou jakékoli radikálnější personální změny /příchod Chruščeva, odchod Novotného/ či zásahy do mechanismu fungování totalitní moci /demokratické strany a společnosti/. Ale i většina obyvatelstva, jež v "pražském jaru" tak jednoznačně manifestovalo svou touhu po změně, se poučila, jak tvrdě trestá a mstí se ohrožená mocenská elita, jestliže se boj o reformu prohraje.

To vše naznačuje, že perspektiva pro novou hlubší reformu je dlouhodobá a že sotva v ní významnější roli budou moci sehrát ti, kdo nesli hlavní tíhu úsilí o reformu dosud. Pokusme se charakterizovat faktory, jež mohou podstatněji ovlivnit délku a tempo tohoto procesu.

1/ Personální změny uvnitř vládnoucí elity moci. Pro popsáný typ není charakteristický ani odchod na odpočinek po dosažení důchodového věku, ani ústup ze slávy po prohraných volbách. U něho známe vlastně jenom dvě cesty: "císařova smrt" anebo palácový převrat.

Ve věku 64 let se první varianta může přihodit co chvíli, může však stejně dobře nastat až za 5 i za 10 let. Ať tak či onak, v čs. podmínkách je po ruce dost "korunních princů" o 5 - 10 let mladších, jejichž nástup slábuje spíše zmenšení než přírůstek nadějí na uvolnění prostoru i pro nepřilíš smělou reformu.

Druhá varianta je spojena s předem těžko odhadnutelnými riziky pro "neotřesitelnou jednotu" vládnoucí elity. Buď vynese do popředí individualitu příliš silnou a proto pro většinu ostatních nepohodlnou a "despotickou" /viz případ Chruščov/, anebo naopak osobnost příliš slabou, schopnou podlehnout i jiným vlivům než elity samé /viz případ Dubček/ a ohrozit tak její budoucnost. Proto se dnešní elity bojí větších změn. Proto zřejmě nejvýhodnějším typem prvního muže ve státě je aparátnicko-byrokratická karikatura "profesionálního revolucionáře", který se podstatně neliší od průměrného standartu ostatních příslušníků vládnoucí garnitury, drží krok a příliš se nevyvyšuje nad ostatní, čímž slibuje stabilitu mocenského týmu.

Maximální stabilita mužstva je přece jen to nejbezpečnější. Proto i nejambicióznější "korunní princové" raději trpělivě vyčkávají, až přijde jejich čas a věří ve své zdraví.

Nezdá se, že by palácové převraty v současné mocenské elitě byly variantou příliš pravděpodobnou a navíc slibnou pro nějakou reformu. Vzato generačně, má dnešní elita moci, vzešlá z okupace a porážky reformního hnutí a těmito skutečnostmi formovaná ve svých zájmech, postojích a ve své psychologii, perspektivu přetrvat ještě dobrých 10 - 15 let.

2/ Sociální přeměny společnosti a zejména strany jakožto základny politické moci.

Do politiky dnes vstupují - samozřejmě zatím hlavně na nižší úrovni - generace, kterým nejsou vrozeny resentimenty, jež někdejší jednotné generace revolucionářů dnes nesmiřitelně rozdělují na

Vládnoucí "pravověrné" a poražené "revizionisty", "zrádce" a "agenty imperialismu". Jsou to generace, které rozpor velkých revolučních ideálů s bídnou životní praxí v jejich době dospívání a dozrávání vyléčil z víry ve velké projekty na revoluční přeměnu světa, generace spíše pragmatické, ideologicky vlažné /ideologie je pro ně povinnou daní, kterou je nutno platit za možnost politické kariéry, již však nelze brát doopravdy vážně/. Tedy generace svou mentalitou mnohem přístupnější věcnému posuzování a řešení společenských problémů a proto psychologicky lépe naladěné pro roli potencionálních nositelů reformy. Ovšem též mentalitou vyznačující se oslabením morálních imperativů v psychické struktuře osobnosti a tím i přístupnější cynismu. A to je faktor spíše retardační pro potencionální úsilí o reformu ve chvíli, kdy je třeba pro ni riskovat i vlastní kůži.

V té míře, v jaké bude tento nový prvek pronikat do politicko-mocenské struktury, v té míře, v jaké dokáže čelit degeneraci podle některých zákonů fungování moci, v té míře budou stoupat naděje, že se dá reforma do pohybu.

3/ Společenské problémy, které vyvolaly reformní hnutí 60. let, nezmizely. Znovu se neúprosně hlásí a budou se hlásit stále naléhavěji.

Pravda, "přednosti socialismu" /totalitní politická moc, její možnost manipulovat prakticky všemi zdroji ekonomiky země a poměrně rychle různými přerozděleními národního důchodu pacifikovat občasnou přílivy nespokojenosti obyvatelstva, rostoucí ekonomická integrace "socialistického tábora", umožňující na jedné straně v nouzi i úplnou autarkii tohoto světa a na druhé straně stále se ztěžující podmínky pro možnost odpoutání jednotlivých jeho částí/ dovolují přežívat takřka do nekonečna. Avšak ruku v ruce s tím, jak budou slábnout čistě mocenské sebezáchovné motivy v chování vládnoucí elity, lze předpokládat růst zájmu o věcnější, nejen mocensko-politický přístup ke společenské, zejména pak ekonomické problematice. A v té chvíli začnou nutně znovu myšlenky reformy klepat na zavřené dveře. Kdoví, zda i tentokrát nebudou vstupovat do života stejným způsobem, jaký ve svém tajném deníku popsala známá čínská císařovna Cch' si, pevnou rukou vládnoucí Číně koncem minulého století: "Znovu jsem tvrdě odsoudila staré reformátory, kteří svého času svedli Jeho Výsost -/a zaplatili za to svými životy - pozn. autora/. Z toho, že sama nyní přicházím s novými myšlenkami, nesmí nikdo v žádném směru spatřovat potvrzení zcestných a podvodných lžíforem. Zajistě^{te} mnou navržená opatření se v

jistém směru podobají tomu, co navrhovali všelijací ti reformátoři, ale jejich plány nebyly cílevědomé a ve skutečnosti směřovaly jen k podryvání Říše a dynastie."

4/ Mluví-li se o reformě v ČSSR, vytane zpravidla na mysl hnutí šedesátých let odehrávající se převážně v KSČ, vrcholící v roce 1968 a programově vyjádřené hlavně v Akčním programu. Dnes, s devítiletým odstupem, se setkáváme s různými pohledy na tuto reformu. Aktivní její účastníci zatím své hlavní úsilí věnovali "boji za pravdu" o reformě, proti překrucování její skutečné tváře a jejích cílů režimní propagandou /viz např. studii Mlynářovu/. Ti, kdo jen přihlíželi /nekomunističtí intelektuálové doma, někteří představitelé pouťorové emigrace/ zase nejčastěji poměřují omezenost reformního programu svými představami a více či méně dokonalé podobě demokratické společnosti.

Obě hlediska mají jistou cenu. První v tom, že přispívá k zachování historické pravdy. Druhá v tom, že připomíná faktickou a programovou ohraničenost reformy v její podobě z roku 1968. Obě jsou však příliš omezená. První hlavně proto, že obrací pozornost převážně k minulosti. Druhá proto, že politiku chápe spíše jako maximalistický program à la Utopia než jako umění dosáhnout možného v dané situaci a proto ji uniká, že pro situaci roku 1968 byl i Akční program - s jejího hlediska minimální - ještě o trochu více než bylo právě tehdy možné.

Pro vlastní politiku jsou proto oba přístupy málo podnětné. Ta dnes především vyžaduje nezaajatou, objektivní analýzu dosavadních zkušeností reformního hnutí v socialistických zemích, která umožní dopracovat se realistického pochopení možností a hranic reformy, správného ocenění společenských sil schopných stát se jejími nositeli a ujasnit si možnosti volby různých variant strategie a taktiky. Kladou-li si dnes mnozí představitelé reformního hnutí otázku co dělat, mají právě zde pole rozsáhlé a táhárka neorané.

Otázek, jež je třeba si znovu klást a opět na ně hledat odpovědi, je nepřeberně. Představa, že více či méně vzdálená změna mocenské elity umožní oprášit Akční program a opět jej realizovat je, mírně řečeno, naivně snílkovská. Nepoučují nás snad všechny dosavadní zkušenosti, že koncepce velkých projektů celospolečenské reformy svou formou i osudem připomíná snahy někdejších utopistů žádajících od svých panovníků, aby změnilý základy, na kterých spočívá jejich trůn, a proto je spíše děsí než získávají pro realizaci svého ideálního státu? Neříkají nám tyto zkušenosti, že izolovaná reforma v jednotlivých zemích "socialistického tábora" je

ztracena v té chvíli, kdy překračuje hranice chápání hlavně sovětské mocenské elity, že tedy limitujícím faktorem ve všech zemích "socialistického tábora" je stav reformy a reformního myšlení v SSSR, takže reálné je jen takové tempo reformy, které příliš nepředbíhá a dokáže aktivně působit na reformní dynamiku v ostatních zemích, na prvním místě v SSSR? Nenaznačují nám dosavadní poznatky, že oblastí, která dnešní establišment poměrně nejméně děsí, ba do jisté míry jej naopak přitahuje, je ekonomická reforma a že tedy právě zde je místo, kde je naděje získávat první metry půdy při dobývání pevnosti zevnitř? Tím spíše, že ekonomická reforma, dosáhne-li určitého stupně, tak jako tak sama začíná tlačit oblasti ostatní. Atd., atp.

x x x

Je ještě nezbytné položit si otázku o vzájemné závislosti vnějších a vnitřních faktorů politického pohybu. O spojitosti těchto nádob jistě nemůže být pochyb. Poslední události, jako akce sovětských "disidentů", zejména Solženicyna a Sacharova, či Charta 77 a reakce východních i západních mocenských elit na ně, pouze rozmnožují hojnost dřívějších důkazů. Východní vlády mají vždy po ruce jedinou interpretaci těchto vzájemných vztahů: špiónáž. Kdo není plně loyální vůči vládnoucí elitě, je podle intenzity své neloyality buď skutečným anebo potenciálním "agentem imperialismu, CIA, Intelligence Service" atp., podle situace a okamžité potřeby. Není pochyb, že zejména v kruzích StB je mnoho těch, kdo tomu skutečně věří a pro upevnění této víry je ochotno vyrobit jakékoli důkazy. Ale sama mocenská elita, či alespoň její část, dobře ví, že problém je přece jenom složitější, a používá-li přesto těchto "mystických argumentů", je tomu tak proto, že prostě žádné jiné nemá.

Každá společenská skupina jakožto potencionální či skutečný nositel pohybu politických sil má své autonomní zdroje a motivy chování, diktované jejich vlastními potřebami a zájmy. Každá politická síla /včetně totalitních mocenských elit/ zcela přirozeně a zákonitě hledá a nachází spojence pro realizaci těchto zájmů a potřeb. Ke vzniku podobného spojení pak zdaleka vždy není třeba výslovné či dokonce písemné anebo "agenturní" dohody. Stačí k tomu někdy i pouhá informace, prostý fakt, že jeden o druhém ví. A tak jako láska k jedné slečně - podle oblíbeného pouťového sloganu - ani takováto spojení netrvají věčně, ale jen potud a tak dlouho, dokud společenství některých ze široké palety zájmů nepřeruší rozdílnost a naléhavost zájmů jiných. Tato okolnost dovoluje,

že se v politickém pohybu nejednou dočasně spojují i síly navzájem si bytostně cizí ba nepřátelské. Důkazů z politických dějin všech věků by bylo možno uvést bezpočet. Vznikne-li takto dočasné spojenectví mezi Carterem a Sacharovem, mezi Kradským a signatáři Charty 77, není to ještě žádný důkaz o vzniku agentského vztahu stejně tak, jako uzavření sovětsko-německého paktu ještě neudělalo ze Stalina Hitlerova agenta.

Třebaže politická struktura totalitního socialismu omezuje prostor pro politický pohyb a hlavně znesnadňuje, aby se mohl volně projevit, přece jen nemůže zabránit, aby právě vnitřní autonomní zdroje tohoto pohybu i v nejtěžších podmínkách dále nepůsobily a nenacházely skuliny, kterými pronikají na povrch. A tu je ovšem na místě položit si otázku: jaké mezinárodní podmínky přispívají k tomu, aby se tento prostor zvětšoval? Jsou to spíše podmínky studené války anebo podmínky politiky détente?

Zdá se, že všechny poválečné zkušenosti hovoří ve prospěch druhé alternativy. Je-li tomu tak, měli by s tím zřejmě počítat všichni, kdo se vědomě stávají aktéry současného politického pohybu a mají bytostný zájem na přiblížení chvíle, kdy se demokratická alternativa vývoje v dnes totalitním modelu socialismu stane opět reálnou šancí.

Praha, 25. února 1977

Krasobřuslení mezi pravdou a lží ?

Konečně se naše oficiální místa odhodlala vzít na vědomí nezbytnost nové linie KSSS na radikální přestavbu socialistického zřízení.

Zasedání ÚV KSSS koncem ledna 1987 se stalo svědkem historické události, jedné z nejvýznamnějších od dob Lenina. Gorbačov zbořil mosty k oportunistické a dogmatické minulosti. Přešel definitivně na půdu permanentního reformování a dynamického rozvíjení socialismu s cílem nikdy už nepřestat držet krok s realitou života, ale také s realitou světové špičky společenského pohybu k demokracii a humanismu.

Vývoj v SSSR se stal s velkou pravděpodobností nezvratný. Zabránit mu by mohl jen nějaký ozbrojený puč nebo jaderná válka. Obojí však nese pro strážce takových zločinů obrovská rizika, která sotva kdo je ochoten podstoupit.

První, co naše stranické a státní vedení pochopilo, je naprostá neodkladnost ekonomických referem. Publikované "Zásady přebudování hospodářského mechanismu" a projev L. Štrogala na poradě vedoucích hospodářských kádrů potvrdily, že je tomu opravdu tak. Pravda, naši prozíraví ekonomové poznamenávají, nakolik jsou složité otázky přestavby ještě nejasné a nedopracované, nakolik bude obtížná dlouhodobá realizace reformy s možnými zádrželými a korekturami. Ovšem současně nemohou nepřiznat skutečnost, že vůle a odhodlání změny začít se dostavily, cesta k tvůrčí ekonomické aktivitě se otevírá.

Co nám zatím chybí, v čem mají perspektivní záměry oficiálních činitelů mezery - je oblast socialistické demokracie, v níž se úpravy jen stydlivě ohlašují. K jejich jasnému formulování, jak to nyní učinil Gorbačov na plénu ÚV KSSS, se doposud nepřikročilo, natož k jejich realizaci. A přece právě demokratizace - na rozdíl od nákladné ekonomické přestavby - je levná a v některých aspektech i zadarmo. Přitom její vysoký efekt v brzké době neboli návratnost vloženého úsilí jsou zaručitelné. Jestliže Gorbačov přiznává, že bez zaktivizování lidského faktoru žádná přestavba nemůže být úspěšná, pak my můžeme poukázat na zkušenost roku 1968, že tomu tak opravdu je: v podmínkách demokracie, občanských svobod a sociální spravedlnosti se reformuje daleko lépe a nezbytné oběti se přinášejí daleko snadněji, než v podmínkách spoutaných veřejných poměrů a společenské apatie. Je zajisté dost nečasové a také sotva leninské chtít reformu oktrojovat shora jen podle představ, navíc ještě

nedávno nechtěných a nyní tak trochu vnucených, jaké o ní má samo jediná vrchnost.

Ale tohle všechno je úvodem.

x x x

Chci se zabývat jinou, leč související otázkou: jak se oficiální představitelé strany a státu miní vyrovnat s otázkou naší reformy v letech 1966-1968, jejíž ozvuk doléhá stále i do našich nynějších časů. První se o to pokusil ve zmíněném projevu L. Štrougal /ovšem, kdo jiný, přece Bilak to být nemohl/. Když vysvětloval, proč dosavadní "soubory ~~ke~~ opatření ke zdokonalení atd." nevedly k žádnému výsledku, řekl:

"Dnes může být postavena otázka, proč tomu tak bylo, proč jsme nepostupovali v této záležitosti rozhodněji. Není třeba skrývat, že svou úlohu tu sehrála zkušenost konce šedesátých let a v důsledku toho -viděno z dnešního hlediska- na přílišná opatrnost."

Na jiném místě specifikoval, jak vidí onu zkušenost konce šedesátých let, kdy se od ekonomické reformy po porážce jejích tvůrců a obhájců ustoupilo:

"Ani dnes nemůže být sporu o tom, že důvody pro ni existovaly. Není a nemůže být ani sporu o tom, že původní projekt této reformy, jak jej přijal XIII. sjezd naší strany, odpovídal tehdejšímu stupni poznání a potřebám. Obsahoval řadu právních a cenných prvků, které mohla praxe využít a dále rozvíjet."

Zde nelze citát nepřerušit. Okamžitě člověka napadá, že L. Štrougal spolu s J. Lenártem a některými dalšími byli aktivními účastníky vypracování a prosazování reformního kursu šedesátých let a už tehdy zastávali stanoviska, která se nyní po devatenáctileté přestávce opět nastolují. Podivná je ovšem právě ona přestávka, po které platilo, že ony správné a cenné prvky se nejen nevyužily a nerozvíjely, ale naopak zamlčovaly nebo i kategoricky, ba posměšně odmítaly. Místo zachování a využívání racionálních prvků tehdejší reformy se naopak naplno rozjela mašinerie obnovy administrativně-byrokratických ~~metod~~ metod direktivního zřízení hospodářství a všeho, co s tím souviselo. Konečně, dejme opět slovo Štrougalovi:

"Nelze ovšem ani zamlčet, že mnohé tu mají na svědomí nízká úroveň poznání a naše celkové postoje zatížené strnulými přístupy a dogmatickou interpretací některých teoretických otázek politické ekonomie. Jako příklad může sloužit ne právě jednoduchý vývoj názorů na uplatňování zbožně peněžních vztahů a zákona hodnoty za socialismu. I dnes se ještě v praxi můžeme setkat s míněním, že zbožně peněžní vztahy jsou produktem kapitalismu a že tedy jejich uplatňování ve společenské výrobě za socialismu nemá mít místo, neboť jsou nositeli živelnosti."

Následuje výklad, že zbožně peněžní vztahy jsou na pořadu dne od dávných dob počátků dělby práce a stále platí. Dodejme, že tu budou

i nadále neboť dělba práce stále existuje a stává se dokonce širší, hlubší a složitější. Míra práce a míra spotřeby spolu se zákonem hodnoty jsou imanentní součástí jakékoli ekonomiky, bohdá i té nejvzdálenější, komunistické.

Na tomto místě chci vyslovit upřímné uznání soudruhům V. Kadlecovi, Z. Šulcovi, R. Zupalovi, R. Slánskému a dalším vědeckým osobnostem, které přes hanebnou persekuci za své údajné "revizionistické" úchylinky zůstali po celá takřka dvě desetiletí věrní tvůrčímu ekonomickému myšlení, nikdy se nevzdali reformních názorů, odhalovali zhozné důsledky extenzivního a neefektivního hospodaření, statečně hájili a udržovali v povědomí naší ekonomické i ostatně politické fronty správnost a platnost a analýz i závěrů z let 1966-1968. Dočkali se času, kdy jejich pravda, dogmatiky stokrát prokletá, se opět stává pravdou obecně společenskou, k níž se dnes hlásí i rozumná část oficiálních představitelů.

/Nevím, co tomu všemu říkají dnes kdesi ve Švýcarsku O. Šik a kdesi za mořem R. Selucký, ale snad se jim také trochu rozdechvívá srdce./

V čem ovšem L. Štrougal zaplatil nemilou daň za předchozí citovaná pozitivní prohlášení, je úlitba bohům "normalizače", přežívajícím dogmatikům, sektářům a jiným konzervativcům. Aby mohli ještě nějaký ten týden či měsíc klidněji spát, utrousil - možná nerad, ale přece - pár drobtů nalezených v bortící se "trvalé platnosti" proslulého Poučení z krizového vývoje:

"Tohoto záměru /rozuměj: XIII. sjezdu strany/ bylo však ve známých událostech kolem roku 1968 zneužito pro zcela jiné politické cíle a zájmy. Původní projekt reformy byl deformován a v podstatě opuštěn. Převahu nabývala koncepce neomezených tržních vztahů, rozmělnění socialistického vlastnictví a opuštění principu plánovitosti."

Pamětníci okamžitě rozpoznají pochybný zdroj těchto výroků, třebaže nebylo řečeno, komu jsou adresovány, o čemž se můžeme jen dohadovat. Jestliže bylo míněno jen několik okrajových vulgarizátorů reformy 60. let, nedovzdělaných v ekonomické vědě a zhlížejících se v kapitalistickém systému někdejšího "hospodářského zázraku", pak budiž. Jen nevím, proč právě téhle hrstce se podařilo po dubnu 1969 vyděsit naše "normalizátory" tak, že od reformy vůbec utekli. Stačilo ony deformátory veřejně zkritizovat a uvést věci na správnou míru.

Pokud však řečník mířil do řad samých tvůrců a obhájců reformy, pak ať mi promine: to by byla neupřímná a pošetilá hra. Reformátoři nebyli žádní neomylní bohové a dopustili se i chyb, které je možné analyzovat a odsoudit /ostatně, někteří z nich to již učinili a vě-

decky kvalifikovaně/.Avšak nebyli stoupenci žádného ekonomického avanturismu, který by se jim chtěl podkládat.

Nemám po ruce podrobné dokumenty o reformě 60.let, ale pamatuji se na stanoviska zaujímaná od dubna do srpna 1968 v předsednictvu ÚV KSČ a od července 1968 do podzimu 1969 v České národní radě.V žádném z těchto orgánů se nepočítalo s úplnou živelností trhu, s neplánovitostí, s újmou společenskému vlastnictví, prostě s výlety do neznáma.Naopak, např.ekonomický výbor ČNR s předsedou L.Veltruským /žel již zesnulým bývalým rektorem Vysoké školy ekonomické/ projednával otázky ekonomické reformy s nejvyšší rozvahou a odpovědností, v intencích XIII.sjezdu KSČ, ale ovšem i rodících se nových progresivních názorů v průběhu prací na reformě, jak úroveň poznání a potřeb života přinášela.Není pravda, že sjezd usnesl snad hotovou reformu, jen schválil její nezbytnost a vytýčil její rámcové zásady. Se stanovisky ČNR se plně ztotožňovala česká vláda v čele se S.Rázlem, konkrétně ve výboru zastupovaná ministrem plánování D.Dvořákem a ministrem financí L.Lérem.

Už tehdy vyslovovali poslanci ČNR obavy z pokračování extenzivního rozvoje jako neefektivního předně v českých zemích, kde byla již dávno na pořadu intenzifikace výroby a hospodaření.Pochybovali o správnosti ne vždy uvážené industrializace s přeměnou národa v "nejzaměstnanější" lidskou pospolitost na světě, avšak bez náležitého výsledného efektu.Varovali před dalším jednostranným preferováním těžkého průmyslu podle tzv.železné koncepce ještě z 50.let, neboť jinde ve vyspělých zemích nastupovaly jako určující moderní sektory ekonomiky směřující k chemizaci, elektrifikaci, robotizaci a pod. Oponovali systému přerozdělování za pomoci nevratných dotací a přesouvání prostředků, aniž se dostatečně dokládá účelnost jejich využití.."Miliardy se lehkomyšlně rozdávají sem a tam", stěžoval si Veltruský.

Klíčový význam přikládala ČNR v duchu tehdejších usnesení ÚV KSČ zákonu o socialistickém podniku, na jehož vypracování se výbory ČNR podílely.Zvláště se dbalo, aby v něm bylo vyjádřeno organické sepětí centrálního plánu s působením tržních vztahů, které stát reguluje za pomoci daní, úvěrů, účelových dotací, zakládajících investic, vyvážené cenové a mzdové politiky a dalšími vhodnými nástroji.Podle návrhu zákona měla v každé hospodářské jednotce vzniknout podniková rada jako demokratický orgán všeho osazenstva, která by vykonávala řídicí vliv na výrobu a hospodaření podniku.Z uchazečů podle konkursu měla volit též ředitele, jemuž přiznávala nedílnou pravomoc operativně zabezpečovat plnění plánu a řídit chod podniku, ale který byl podnikové radě odpovědný za svou činnost.Uvnitř podniku měla platit pravidla přísné kalkulace vstupů a výstupů na všech úrovních pohybu vý-

robků, dnes bychom řekli: plného chozrasčotu. Samostatnost podniků měla vést k jejich rentabilitě, finanční soběstačnosti a hmotné zainteresovanosti na úspěšných výsledcích hospodaření. Podnik sám, jeho výrobní fondy zůstávaly společenským vlastnictvím a kolektiv pracujících v čele s ředitelem jimi podle závazných pravidel pouze disponoval. Případná integrační seskupení podniků, oborová, mezioborová či jiná, měla být dobrovolná, podle podnikatelské výhodnosti daného řešení. A tak bychom mohli pokračovat.

Kde tu bylo jaké opouštění plánování či rozmělnění státního vlastnictví či neomezeného trhu? Na úrovních, kde jsem tehdy pracoval, ani žádný člen ÚV KSČ, ministr nebo poslanec, nikdo z politiků a ekonomů reformního směru. Kdo by tvrdil něco jiného, prostě klame.

Věřím, že dogmatici by si strašně přáli, aby věci nebyly tak, jak opravdu byly, ale aby se nějakým kouzlem změnilo v to, jak o nich bájilo Poučení z krizového vývoje. Mají však smůlu. Existují nejen pamětníci, ale i archivní dokumenty, které dosvědčují, kdo co koncipoval a prosazoval, říkal a hájil.

Chtěl bych doufat, že vedení strany a státu v duchu politické taktiky "vypouštět nepříjemnou pravdu po troškách a bez rizika infarktních šoků" upustí postupně od pochybného generalizování tam, kde je na místě diferencovat a případná obvinění adresovat konkrétně, komu ~~mu~~ patří. My, kdo jsme stáli za reformní obrodnou politikou Dubčekova vedení, musíme oficiální vysvětlení ústupu od reformy 1966-1968 považovat zatím za neúplné, polopravdivé a nepostačující. Přece se nechceme vracet do roku 1970, kdy se kdejaký žurnalistický nedouk mohl bohatě živit pomluvami a hanobením čestných komunistů i nestraníků, aniž se tito směli bránit.

Je možné a pravděpodobné, že po L. Štrougalovi, kterému přes onu jedinou výtku je přece jen potřeba vyslovit uznání za odvalu nakousnout jako první kyselé jablko osudů reformy 60. let, přijdou další činitele snad i z řad ideologů, kteří mají na aféře s prokletím reformy před 19 lety lví podíl. Jenom jednomu ať se vyhnou: soutěži v krasobruslení mezi pravdou a lží. Bylo by to maření času, kterého lze využít v zájmu dnešní naléhavé reformy daleko efektivněji.

31.1.1987

Jiří Hájek

Lidská práva v procesu uvolňování po Helsinkách

Před dalším, již třetím následným setkáním účastníků Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě /KBSE/, signatářů Závěrečného aktu z Helsink, ožívají úvahy, otázky i pochyby o skutečném významu "Helsink" i jejich důsledcích. Hodnocení se lišilo, jak známo, již v okamžiku podpisu Závěrečného aktu. Skeptikové spatřovali v "Helsinkách" především či výlučně potvrzení statu quo v Evropě, vytvořeného důsledky druhé světové války - potvrzení a uznání oddalované neexistencí mírové smlouvy s Německem a problematikou "studené války". Jiní - a v tom někteří z nejvyšších představitelů účastnických států - hovořili o historickém obratu v životě národů kontinentu nebo alespoň o historické šanci těmto národům "helsinkami" nabídnuté.

I.

Každá mezinárodní dohoda vychází z daného statu quo. A také mezi principy stvrzenými podpisy 35 účastníků KBSE v Helsinkách 1975 je uvedeno vzájemné respektování územní celistvosti a /zdánlivě nadbytečně/ neporušitelnost hranic. Toto potvrzení teritoriálního statu quo nezahrnuje ovšem uznání definitivnosti a trvalosti politického rozdělení Evropy na antagonistické bloky. Zde naopak text Závěrečného aktu ukazuje přinejmenším alternativu současného stavu. Už sám ráz Konference je vyznačen tendencí překonat bloková rozdělení : přes početní i mocenskou převahu těchto bloků byla pojata jako jednání 35 suverénních, rovnoprávných účastníků, velkých i malých, členů vojenskopolitických seskupení i neutrálnů a neúčastněných, kteří v ní ostatně měli svou platnou úlohu. Tím výrazněji je to vidět v cílech vytčených Závěrečným aktem.

Má být překonána situace, v níž každá z obou stran buduje svou bezpečnost na růstu a zdokonalování svého vojenského potenciálu a stav bez války v Evropě, někdy s

uspokojením označovaný za mírový, je založen na "rovnováze strachu", oním zdokonalováním obou stran stále narušované a reakcemi na to stále labilnější. Přední státníci se v Helsinkách dokázali dohodnout na tom, že mír a bezpečnost jejich zemí - a tedy celé Evropy spolu s přiléhajícími oblastmi severní a střední Asie i Severní Ameriky - by měly být založeny na zavržení války jako prostředku řešení sporů, na postupném, rovnoměrném snižování ničivého potenciálu zbraní, na rozvoji spolupráce, v níž by ve vzájemných vztazích byl z rozhodujících pozic vytlačen prvek zbraní a vojenských hledisek ve prospěch prvků hospodářských, kulturních, sociálních, humanitních i společné péče o životní prostředí, tak vážně poškozené a ohrožené různými účinky dosavadního vývoje; měly by být založeny na spolupráci při řešení globálních problémů lidstva, za něž mají rozhodně velkou odpovědnost státy a národy představující 80 % ekonomického a 90 % vojenského potenciálu lidstva. Takto by se měl změnit dnešní bipolární obraz Evropy, jehož ostré kontrasty černé a bílé jsou vystupňovány ideologickými schématy a stereotypy, měl by se tak brát ke svým pravdivým konturám i k stupnici barev i odstínů odpovídající pluralistické skutečnosti, uznávaným hodnotám, idejím i mravním normám odpovídajícím evropské tradici a identitě.

Evropská spolupráce zakotvená v Závěrečném aktu je něčím novým oproti dřívějším projektům, koncipovaným v době, kdy se tento kontinent či jeho některé části kčítily středem světového dění a kdy zároveň některé mocnosti v něm, opřené o rozsáhlá koloniální panství, nebo se o ně pokoušející, usilovaly o uznání a kuplatnění svého postavení v tomto centru. Po druhé světové válce, vyvolané stejně jako první právě těmito tendencemi, se na čas mohlo zdát, jakoby Evropa zmizela z mezinárodního dění či byla v něm redukována na dvě pásma na okraji, v předpolí větších politických celků a centry mimo evropskou pevninu či - u Moskvy - mimo její tradiční politickou i kulturní půdu. Linie tato

pásma od sebe oddělující šla a jde nejen napříč zeměpisnými a historickými hranicemi, ale i životními osudy a zájmy miliónů lidí; ideologickými a propagandistickými schémata a mocenskými opatřeními byla zesílena a prohloubena tak, že obě části se na čas od sebe vzdálily víc než kdyby je oddělovaly oceány či prostory pouští. Nové svazky evropských zemí na obou stranách linie i síla a váha center, k nimž jsou připoutány, jsou významným faktorem. Při obnově evropské spolupráce nemůže jít o jejich zrušení, nýbrž jen o překonání jejich výlučnosti. Jakýkoli koncept obnovy evropského společenství nemůže tedy pojímat Evropu v rozporu se SSSR či s USA ani s oběma z nich, nýbrž ve spolupráci s oběma. Bloky vzniklé ve "studené válce" nelze prostě zrušit, nýbrž jen překonat jejich vzájemnou spoluprácí.

K této myšlence, vykrystalizované v Závěrečném aktu, se obě strany pracovaly dost dlouho : původní sovětský návrh kolektivní bezpečnosti v Evropě 1954 nesl zřetelně známku snahy vyřadit USA resp. vyvážit jejich okrajově zmenšený vliv Čínou, zatímco ve stejné době projekty "malé Evropy" směřovaly k upevnění amerického předmostí proti sovětskému vlivu.

O Evropě v jejím plném rozsahu - od Atlantiku po Ural, jak to znovu poprvé vyslovil de Gaulle - mohlo se začít reálně uvažovat jen v rámci překonávání "studené války". Cestu k Helsinkám bezprostředně otevřel paralelní pohyb : dohoda mezi SSSR a USA z konce května 1972, obsahující myšlenku, že v atomovém věku jediným základem jejich vztahů může být mírové soužití, a zároveň Brandtova "Ostpolitik", opouštějící známou "Hallsteinovu doktrinu", uznávající realisticky existenci NDR jako druhého německého státu a normalizující na tomto základě vztahy Spolkové republiky k zemím Varšavské smlouvy. Tedy už v tomto počátku je jak určitý stupeň dorozumění obou supervelmocí, tak současně i iniciativa k spolupráci evropských zemí a národů. Zároveň odstranění dogmat a stereotypů, zakořeněných v zájmech, myšlení, návycích politických vedení i ve strukturách moci na obou stranách. To vše, co vedlo v polovině 70. let k "Helsinkám"

jako prvním kroku, může a má působit dál při dalším průběhu procesu, jenž se podle slov Závěrečného aktu má právě plněním jeho závěrů stát nepřetržitým, stále života schopnějším, vše zahrnujícím a univerzálním.

Z tohoto hlediska tedy jsou "Helsinky" sice potvrzením a uznáním "statu quo", ale jen jako základny pro proces, jímž má být změněn, překonán v souladu se zásadami zdravého rozumu i hodnotami vytvořenými právě evropskou historií. I když, jak už zmíněno, se platnost Závěrečného aktu vztahuje na oblast zahrnující vlastně celý sever naší planety, v němž Evropa je jen menší částí, je proces, jím zahájený či podnícený především věcí evropských národů a Evropa má být jeho dějištěm. Zásady a normy, jimiž se má řídit, jsou zakotveny ve vědomí a cítění evropských národů, jejich kultury a tradic. Nejsou tedy ničím novým. Odpovídají tomu, co účastněné státy již dříve přijaly v Chartě Spojených národů i v dalších dohodách a prohlášeních z ní vycházejících. V Helsinkách byly znovu opakovány - s přídechem kritiky jejich nedodržování v dosavadním vývoji mezinárodních vztahů, a zároveň v rozvinuté či upřesněné formulaci odpovídající zkušenostem účastníků. Zároveň byly stanoveny nebo naznačeny cesty jejich uplatňování a plnění v různých oblastech a směrech zahrnutých do známých tří "košů".

Po 11 letech, po následných setkáních v Bělehradě a v Madridu i po dalších konferencích a poradách, které do jisté míry "institucionalizovaly" proces plnění helsinských závěrů, stejně jako po řadě kroků v rozšíření a prohloubení bilaterálních vztahů napříč linií rozdělení bloků lze konstatovat, že se "Helsinky" staly do určité míry součástí politické praxe vlád, parlamentů i některých společenských sil evropských zemí. Na druhé straně nedošlo však k pokroku v nejdůležitějším momentu - ve snaze přenést základ evropské bezpečnosti z "rovnováhy strachu" mezi bloky tam, kde zpráva nezávislé Palmeho komise spatřuje základnu "společné bezpečnosti" Východu i Západu - do pozitivních kroků k snížení vojenského potenciálu obou stran. Vídeňské jednání

o snížení stavu vojenských sil a výzbroje v Evropě, zahájená paralelně s KBSE 1973, probíhají už ve 40. kole bez výsledku. Právě tehdy, kdy měl proces uvolňování v Evropě nabýt na intenzitě a šířce, zvýšila se labilita v Evropě novými raketami s jadernou náloží, sporem o jejich rozmístování a nakonec tímto rozmístěním. To nemohlo zůstat bez vlivu na celkovou atmosféru i na kroky podnikané v nevojenských oblastech v plnění závěrů z Helsink.

Vědecké analýzy odborníků i strážlivé úvahy politicky myslících lidí v mocenských pozicích i mimo ně mohly dospět mnohokrát znovu k závěru o nemožnosti vyhrát atomovou válku pro kohokoli z jejich potenciálních účastníků. Státníci na základě tohoto poznání mohli znovu a znovu prohlašovat své přesvědčení, že věci dnešního světa lze řešit jen spoluprací všech, jejichž zájmy jsou jimi nějak dotčeny. Problém je v tom, že mezi tímto poznáním, přesvědčením i dobrou vůlí jednat podle nich leží obrovská překážka, vytvořená dosavadním vývojem, jednáním i myšlením. V uplynulých desetiletích byly k účelům "studené války" a potenciálních ozbrojených konfliktů s vynaložením obrovských prostředků, nekvalitnějších materiálů i důmyslu vysoce kvalifikovaných odborníků vybudovány celé systémy zařízení, struktur, vymyšleny metody i formy jednání, které již svou existencí a setrvačností, nehledě k záměrným povzbuzujícím akcím, působí na společnosti na obou stranách dělicí čáry. Nejsou to jen vlastní "vojensko-průmyslové komplexy", jejichž brzdící úlohu v procesu uvolňování napětí si uvědomili mnozí vedoucí státníci /Eisenhower před víc jak čtvrt stoletím to vyslovil naplno/ a které bez ohledu na to mezitím jen nabyly na váze a vlivu. Je tu celá síť vztahů, vlivů a zájmů, svazků hmotné i ideové závislosti a zainteresovanosti osob, významných skupin i celých vrstev a tříd na udržení i posílení těchto systémů a jejich účinnosti. V té síti uvízlo i mnoho dobrých úmyslů a zabloudily i pozitivní projekty, aby z ní vyšly změněgy k nepoznání.

Pokusy zajistit si dosavadní pozici či dokonce ji změnit ve výhodou v nesmyslné a přece stále udržované "rovnováze strachu" i získat nebo si jen udržet pozice vlivu v oblastech světa zmítaných krizovými výkyvy dostávají vedoucí světové velmoci do konfrontací, a ty, byť se někdy odehrávaly sebedál od Evropy, ztěžují snahy o postavení její bezpečnosti na novou zdravější základu.

Bylo zřejmě potřebí dalších výrazných důkazů o neproduktivnosti politiky pohybující se ve vyježděných kolejích "studené války" a soustavné přípravy na konfrontace a konflikty, a selhání nejdokonalejších mechanismů určených k zajišťování převahy, jako katastrofy "Challengeru" v USA nebo tak názorné ukázky nezvládnutelnosti jaderné energie, vymkne-li se z kontroly lidí /i když přitom je určena jen k mírovému, ne válečnému použití/ jako byl Černobyl, aby byla veřejnost a aspoň někteří mocnější činitelé pobídnuti k dalšímu pokusu překonat vlivy této setrvačnosti i zájmy na jejich udržování a upevňování. Dohoda na stockholmském jednání KBSE o opatřeních k zjednání vzájemné důvěry - právě v oblasti vojenské - je alespoň náznakem, zábleskem světla na konci tunelu, ještě dost dlouhého. Mohla by přispět k lepší atmosféře i některým výsledkům vídeňského následného setkání KBSE. Rejkjavická schůzka na nejvyšší úrovni ukázala z jedné strany konkrétní možnosti poměrně dalekosáhlých odzbrojovacích opatření, zároveň však sílu setrvávajících koncepcí zaměřených k zabezpečení převahy jedné strany /SDI/ jako překážku dohod o těchto opatřeních, již ležících zdánlivě na dosah ruky. Mohla by se stát pobídkou k vlastní iniciativě evropských zemí, jimž dokázala možnost zbavit se raket středního doletu a vymanit se z postavení jejich rukojmí.

V tom směru by mohlo zapůsobit i evropské mírové hnutí ve své pluralitě a mnohotvárnosti a najít společnou základnu k účinné akci. Jeho některé části, vzniklé či alespoň podstatně vzrostlé právě v protestu proti tomuto postavení zemí a národů Evropy, nevěnovaly v počátku dost pozornosti

významu "Helsink". Teprve v dalším vývoji, kdy si plně uvědomovaly širší souvislosti jevů, proti nimž vystoupily, i svého vlastního protestu a upevnily vědomí evropské identity a solidarity, spatřily ve výzvě z Helsink a v procesu uvolňování, váznoucím v překážkách počátku 80. let, něco víc než jen diplomatickou hru vlád; postřehly tu možnosti pro svou vlastní úlohu. Výrazem toho je výzva "občanům, skupinám i vládám zemí - účastníků KBSE" podepsaná představiteli nezávislých mírových hnutí a skupin i iniciativ západní i východní Evropy, vydané v předvečer vídeňského setkání. Chce dát "skutečný život helsinským dohodám". Dokazuje, že Evropané by se už neměli omezovat na to, aby čekali na supervelmoce a na jednání mezi bloky, nýbrž vystupovat s vlastními iniciativami. Politika uvolňování by neměla být jen věcí vlád, ale mít aktivní základ ve společnosti. Mír v Evropě může být zabezpečen jen jako skutečně demokratický, podporou lidu, občanů celé Evropy. To předpokládá ovšem zabezpečení a svobodný výkon základních práv a svobod.

Toto přihlášení se k "Helsinkám" dává nezávislým mírovým hnutím novou dimenzi činnosti. Činí z nich jeden z dynamizujících prvků procesu uvolňování. V něm dostává vydatnou podporu také důraz na respektování lidských práv jako podstatný činitel bezpečnosti a spolupráce v Evropě.

II.

Již při podpisu Závěrečného aktu upozornili někteří ze signatářů - zejména nejvyšší představitelé Švédska, Švýcarska a Portugalska - na významné místo, které v tomto dokumentu zaujímá respektování lidských práv a základních svobod jako jeden ze základních principů evropské bezpečnosti a spolupráce. Je tu domýšleno to, co předchodí mezinárodní deklarace i normy vlastně jen naznačují. Charta Spojených národů řadí "upevňování úcty k lidským právům"

mezi formy a prostředky posilování mezinárodní spolupráce. Všeobecná deklarace lidských práv z prosince 1948 označuje uznání lidské důstojnosti a rovných práv všech lidí za "základ svobody, spravedlnosti a míru ve světě". Mezinárodní pakty o lidských právech schválené Valným shromážděním OSN 1966 to opakují. "Deklarace principů, jimiž se řídí vztahy mezi účastněnými státy, jež je úvodní částí Závěrečného aktu z Helsink, jde dále : "Respektování lidských práv a základních svobod včetně svobody smýšlení, svědomí, náboženství a přesvědčení" uvádí jako jeden ze základních 10 principů politiky bezpečnosti a spolupráce, závazných pro všechny účastníky a signatáře Aktu. Zdůrazňuje přitom, že tyto principy "všechny mají stejný význam a budou uplatňovány stejně a bez výhrad". Vlády podepisující Závěrečný akt uznaly tedy úctu k právům a svobodám svých občanů a obyvatel za stejně tak důležitou pro mírové vztahy, bezpečnost a spolupráci, jako respektování suverenity a nezávislosti, územní celistvosti a neporušitelnosti hranic, nevměšování do vnitřních záležitostí, zdržení se použití síly či hrozby silou, mírové řešení sporů, rovnoprávnost a sebeurčení národů i důsledné dodržování závazků z mezinárodního práva. Tak výrazně nebyl vztah státu k občanovi, věc vnitrostátního výkonu moci, dosud nikdy vyhlášen za záležitost mezinárodního významu, důležitou pro vzájemné vztahy mezi státy. Lze to považovat za výraz evropské kulturní a politické tradice.

Závěrečný akt se neomezil na všeobecnou formulaci, ponechávající místo pro spornou interpretaci pojmů. Je to zřejmé už v označení principu. V textu objasňujícím blíže jeho rozsah, se stanoví, že jde o občanská a politická práva, jakož i o práva hospodářská, sociální a kulturní, jak to xx označují také oba mezinárodní Pakty, které ostatně Deklarace principů také uvádí jako závazné pro státy, jež se k nim připojily. /Zde připomeňme, že ve výsledném dokumentu z Madridu 1983 byly státy účastněné na jednání vyzvány k přís-

tupu k těmto Paktům, pokud tak dotud neučinily. /V textu se znovu zvlášť zdůrazňuje, že jde o náboženskou svobodu, o specifická práva národních menšin. Závěrem, aby nebylo pochyb, zavazují se signatáři v oblasti lidských práv postupovat v souladu s Chartou Spojených národů, s Všeobecnou deklarací lidských práv a plnit všechny deklarace i konvence v této oblasti uzavřené / jak již uvedeno, jmenovitě oba Pakty/, pokud jsou jejich účastníky.

Kromě takto dosti přesně vymezených závazků uznali signatáři z Helsink výslovně "právo jednotlivce znát svá práva a povinnosti v této oblasti a postupovat podle nich". To je významné uznání postavení občana vůči státní moci. Deklarace pr incipů jako celý Závěrečný akt není ovšem právním dokumentem v technickém slova smyslu; má samozřejmě velkou mezinárodně politickou váhu. Mezinárodně právním protějškem tomuto oznáení je opční protokol k Paktu o občanských a politických právech, umožňující občanu státu, jehož vláda k protokolu přistoupila, aby se obracel k Výboru pro lidská práva, mezinárodnímu orgánu vytvořenému podle Paktu, se stížnostmi na porušování svých práv orgány vlády své země. /V té souvislosti připomeňme, že ČSSR k protokolu nepřistoupila a ani neuznala právo Výboru projednávat stížnosti jiného účastníka Paktu na nedodržování jeho ustanovení čs. úřady - jak vyžaduje čl. 41 Paktu - takže Výbor je kompetentní jen k posuzování a projednávání čs. vládních zpráv o stavu lidských práv u nás./

Obecnějším, širším výrazem uznání práva jednotlivce účastnit se plnění principu respektování lidských práv je pasáž výsledného dokumentu z Madridu, v němž účastněné státy uznávají a potvrzují "významnou úlohu", která při plnění tohoto principu přísluší vládám, institucím, organizacím i jednotlivcům. Lze to považovat za nepřímou výzvu k vytváření občanských iniciativ v tomto směru.

Tato internacionalizace vztahu mezi státem a jednotlivcem představuje nový krok v mezinárodních dokumentech o mírovém uspořádání vztahů mezi státy, Je výrazem určitých zkušeností i určitého nového způsobu myšlení. Uznává, že k zabezpečení mírových vztahů nestačí jen zřici se používání síly či hrozby silou ve vztahu mezi státy, nýbrž též nepřipustit libovůli ve vztahu státní moci k vlastním občanům a poskytnout jim ochranu proti takové libovůli. Je rovněž výsledkem historické zkušenosti evropských národů a výrazem jejich kultury, vytvářené v zápase o svobodu a důstojnost člověka.

Tak jako jiné principy přijaté v Helsinkách, setkává se také uskutečňování tohoto principu s různými komplikacemi a překážkami. Lze to pozorovat v oblasti hospodářských, sociálních a kulturních práv. Právo na práci, nejvýznamnější z práv této kategorie, není ve všech zemích pevně zajišťováno. Státy socialistického charakteru je zabezpečují již celkovým rázem svého společenského zřízení. Naproti tomu v ostatních zemích jeho výkon závisí do značné míry na výkyvech hospodářské konjunktury a v poslední době též na schopnosti společnosti a zejména její ekonomiky i sociální politiky přizpůsobit se urychlovanému tempu vědecko-technického rozvoje. /Zde se ani země hlásící se k socialistickému společenskému zřízení pravděpodobně neobejdou bez problémů./ Konfliktní situace se společenskými důsledky, do určité míry připomínající 30. léta, mohou tu vyvolat tendence neokonzervativní politiky omezující či přímo rušící vymoženosti a opatření "welfare state" vybudovaného v evropských zemích právě po zkušenostech dob, vedoucích k druhé světové válce.

Na druhé straně se ukazuje, že občanská a politická práva, jak jsou definována v helsinském dokumentu XII. a příslušném mezinárodním Paktu, mají značně omezený prostor v zemích, označovaných od konce 60. let za země

"reálného socialismu". Až do Helsink mohlo politické vedení a propaganda těchto zemí tvrdit, že tato práva jsou tu plně zajišťována a chráněna v míře daleko širší než v zemích s kapitalistickým hospodářstvím a společenským zřízením a že rozdílnost jejich rozsahu oproti buržoazně demokratickým zemím je dána rozdílností jejich obsahu danou "třídně". Když vlády těchto zemí v Helsinkách přijaly vymezení i obsah pojmu lidských práv, jak je určen Všeobecnou deklarací i pakty, k nimž navíc přistoupily, uznaly tím všeobecnou platnost i závaznost těchto práv ~~pro~~ pro všechny státy bez rozdílu společenského i státního zřízení.

III.

Až do převzetí moci uznávaly komunistické strany všude nutnost a potřebu i prospěšnost občanských a politických práv jednotlivce jako ochranu před libovůlí moci a jako předpoklad k nejširší účasti lidu v politickém životě a v boji za odstranění útlaku a vykořisťování. Tu navazovaly na tradice demokratického a dělnického hnutí, jež po celé 19. i značnou část 20. století bylo hlavním bojovníkem za uznání a uplatnění těchto práv. To platí i pro ruské bolševiky, jejichž program před revolucí 1917 se k těmto právům hlásil.

Složité situace v revoluci a občanské válce vedla k monopolu moci v rukou komunistické strany a k omezení občanských a politických práv nejen poražených tříd, ale většiny obyvatelstva vůbec. Převzetí vlastnictví výrobních prostředků monopol moci jen zesílilo. Stát, který podle klasiků marxismu i podle Leninových úvah těsně před tímto převzetím měl právě aktem vyvlastnění začít odumírat, ustoupit institucím demokratické socialistické samosprávy, prakticky a v tehdejší situaci naopak zesílil svou moc nad společností. Plně se tu uplatnila tendence, kterou

u států všech předchozích společenských formací konstatoval kdysi Engels : ze služebníka společnosti, jíž i podle cílů revoluce měl být, stal se pánem nad společností, neomezeným žádným nezávislým kontrolním zařízením. Na důsledky tohoto vývoje upozorňovala už 1918 R. Luxemburgová známými slovy, že "svoboda je vždy svobodou toho, kdo smýšlí odlišně" a že "bez všeobecných voleb, bez neomezené svobody tisku a shromáždění, bez svobodného střetávání názorů umírá život ve všech veřejných institucích, stává se jen zdánlivým životem, v němž jediným aktivním prvkem zůstává byrokracie..." Chápala okolnosti, které ruskou revoluci nutily k omezování svobod a práv lidu a společnosti /které mělo být jen dočasné/ a varovala před tím, aby mezinárodnímu socialistickému hnutí byly "jako nové ideje předkládány všechny omyly, k nimž došlo v Rusku pod tlakem nutnosti a konec konců pro selhání mezinárodního socialistického hnutí ve válce..."

Nebezpečné tendence vývoje monopolu moci si uvědomoval v posledních měsících svého života sám Lenin a hledal cesty, jak jim čelit. Za Stalina se postupně uplatnily bez překážek s důsledky všeobecně známými a dlouho zakrývanými nespornými klady, jako byla industrializace zaostalé země a později vítězství nad hitlerovským Německem účastí v alianci, jež se stala základem Spojených národů a měla od počátku v programu svět, kde lidé budou moci žít "bez strachu a nouze". A právě v době, kdy tyto tendence znovu vrcholily v další vlně potlačování a teroru počátkem 50. let, bylo sovětské zřízení včetně těchto jevů, přejato v zemích východní Evropy jako závazný vzor. Proti dřívějším dobám byla tu jako klad zajištěna hospodářská, sociální a kulturní práva nejširším vrstvám při potlačení a omezení občanských a politických práv.

V takové situaci se v OSN od začátku dostával SSSR a jeho spojenci do diskusí o lidských právech, která sice

slovy uznávali, ale prakticky nedodržovali. Vědomí tohoto rozporu vedlo k je k zdržení se při hlasování o Všeobecné deklaraci lidských práv přesto, že na jejich návrh a námítky ji její autoři doplnili hospodářskými, sociálními a kulturními právy proti námítkám některých kapitalistických států. Již v době změn po r. 1956 účastnily se státy Varšavské smlouvy aktivně projednávání Paktů o lidských právech a 1966 hlasovaly již pro jejich přijetí, i když státní moc uvnitř těchto zemí nadále potlačovala pokusy o jejich praktické uplatnění. Ve snahách o reformu však zazníval všude požadavek lidských práv, opřený o jejich mezinárodní uznání deklaracemi a dohodami. Tak tomu bylo i v obrodném procesu roku 1968 u nás, kdy byl podán praktický důkaz o tom, že tato práva jsou uskutečnitelná ve společnosti, jež v ničem neustupuje od socialistických základů a naopak je upevňuje a prohlubuje.

Při jednáních KBSE byl SSSR a jeho spojenci zainteresováni především na uznání a potvrzení územního statu quo a na vybudování systému umožňujícího snížení nebezpečí konfliktu mezi oběma bloky. Nekladli odpor tomu, aby byla úcta k lidským právům zařazena mezi základní principy a předpoklady takového systému. Alespoň zjevně nenamítali nic proti závěru, který jejich západní a neutrální partneři učinili při podpisu Závěrečného aktu, že byla-li úcta k lidským právům přijata za normu stejné úrovně jako ostatní principy mezinárodních vztahů, pak "porušení těchto práv nutně poškodí ovzduší uvolňování" /Palme/. Helsinské dohody a jejich dokumentaci v plném znění předložili své veřejnosti v daleko širším rozsahu než západní státy. Tím ovšem poskytli nechtěně oporu těm, kdo v jejich zemích kritizovali rozpor mezi slovy helsinského Závěrečného aktu /i ustanoveními Paktů, v té době těmito státy ratifikovaných/ a skutečností. S požadavkem, aby státní moc plnila to, co její představitelé na mezinárodním fóru slavnostně přislíbili a co odpovídá i zásadám vyhlášeným domácí veřejnosti, a s nabídkou pozitivní spolupráce v tomto směru vystoupily ve většině zemí Varšavské smlouvy občanské iniciativy, skupiny i některé osobnosti veřejnosti známé. Charta 77 u nás je jednou z těchto iniciativ.

Vystoupení těchto občanských iniciativ požadujících jen plnění závazků, představující zároveň důkaz toho, že státní moc bere vážně své přísliby učiněné v souvislosti s politikou míru a spolupráce, setkalo se s negativní reakcí moci, spatřující v nich ohrožení svého monopolu výkladu právního řádu i mezinárodních dohod vládou přijatých. V různé intenzitě, šíří i formách byla proti nim rozvinuta kampaň umlčování, poluv i policejních a soudních represí. Někde se podařilo je umlčet, jinde izolovat nátlakem na veřejnost. Ale tato represe se stala sama nejvýmluvnějším svědectvím toho, že státní moc v těchto zemích neplní a naopak hrubě porušuje to, co slavnostně slíbila jako důkaz svého odhodlání přispívat k procesu uvolňování.

• Situace a činnost těchto občanských iniciativ, potlačované nebo násilně izolované od domácí veřejnosti, stala se tak předmětem jenání o tom, jak jsou plněny závazky z Helsink. Zde nebylo lze se odvolávat na zásadu nevměšování : Učiní-li stát mezinárodním jednáním kterýkoli výkon své suverenity předmětem dvoustranné či mnohostranné dohody nebo přímo smlouvy, je oprávněn posuzovat, jak jeho partneři plní takovou dohodu, ale nemůže se ani sám vyhýbat tomu, že tito partneři posuzují jeho vlastní jednání v tomto směru. Proto byla otázka porušování lidských práv v zemích Varšavské smlouvy předmětem dost důkladných debat při následném setkání v Bělehradě i v Madridu, stejně jako na konferencích expertů v Ottawě 1985 a v Bernu 1986. Jednalo se o nich i v dvoustranných stycích těchto států s evropskými partnery v rámci naplňování helsinských směrnic konkrétními kroky. Otázky lidských práv v souvislosti s politikou míru a spolupráce se staly předmětem zájmu i řady nevládních organizací a institucí účastněných v procesu uvolňování napětí. Také různá nezávislá mírová hnutí západní Evropy ve snaze o celoevropské působení a hledání odpovídajících partnerů na východě nutně se dostala do dialogu a kontaktů s obránci lidských práv v těchto zemích. Vznikly tak vztahy a svazky i tlaky působící na vlády těchto zemí, zainteresované životně na mezinárodním uvolňování. Odmítají-li nadále dialog

s vladními občany o lidských právech, nemohou se mu vyhnout s vnějšími činiteli, s nimiž styky a dokonce některé formy spolupráce potřebují a vyhledávají. Jsou tak znovu a znovu upozorňovány na to, že v této otázce existují vážné problémy, které nemohou dost dobře popřít, i když se o to někde nadále pokoušejí. Konkrétní účinky jsou zatím spíš v oslabení represivního tlaku proti občanským iniciativám, v zastavení perzekuce určitých jejich účastníků, v uznání práv /zejména vystěhování/ jednotlivců či skupin osob - v opatřeních, jejichž bezprostřední dopad pocítují příznivě právě jen jednotlivci či poměrně úzký okruh, než zásadní změna v politice lidských práv, která by vyžadovala uvolnění strogých vazeb monopolu moci.

Po takovém uvolnění ovšem volá ve většině těchto zemí již objektivní situace a krizové jevy v jejich ekonomice i celém životě. Lze tu konstatovat existenci a narůstání rozporu, který svého času spatřoval Marx na určitém bodě ve vývoji všech dosavadních společenských formací a jemuž se nevyhne ani společnost, jejíž politické vedení a moc se dovolává marxistických idejí: Výrobní a tvůrčí síly vývoje této společnosti jsou již delší dobu v rozporu se strukturami moci, vybudovanými v odlišné situaci a nezpůsobilými řešit problémy a potřeby dalšího rozvoje společnosti. Tak jako při podobných situacích v předchozích obdobích a formacích, vrací se zásadní otázka vztahu mezi společností a státem, mezi jednotlivcem a mocí i jejími orgány. Byl-li pokus vyřešit ji u nás ve spolupráci politického vedení s živými silami většiny společnosti roku 1968 potlačen největší vojenskou operací podniknutou v Evropě od konce II. světové války, nebyla tím odstraněna z pořadu doby - ani u nás ani jinde. V polsku, kde se vrací s rostoucí naléhavostí několikrát od roku 1956, vyvrcholila v nedávné minulosti ve známé konfrontaci většiny společnosti /v čele s aktivním hnutím dělnické třídy/ s mocí se značným mezinárodním ohlasem i dopadem. I když dočasně byl tento pohyb zastaven přímým použitím mocenských prostředků a nástupem armády na místa státního i politického vedení, je

i v tomto novém vedení nepochybně jasno, že skutečné řešení je třeba hledat. V Maďarsku, kde živelný výbuch roku 1956 byl zastaven vojenskou intervencí a dosazením dřívějších, tímto výbuchem odmítnutých forem moci nad společností, je si vedení po této zkušenosti do značné míry vědomo otevřenosti základní otázky. Svůj monopol moci uplatňuje a vykonává v méně tvrdých a kategorických formách i metodách, poskytujících určitý, i když omezený prostor projevům obnovované občanské společnosti. Také omezení občanských a politických práv jsou tu menší než v jiných zemích "reálného socialismu". Spolu s ekonomickou reformou, v jejímž rámci se projevily prvky tržního hospodářství, mohlo se Maďarsko stát sktivnějším účastníkem procesu evropského uvolňování a spolupráce, jak to dokumentovala i skutečnost, že zatím jako jediná ze zemí Varšavské smlouvy poskytlo půdu pro významné setkání v rámci KBSE - kulturní forum v Budapešti 1985, na jehož okraji mohlo dojít i k setkání představitelů nekonformní kulturní tvorby. Základní otázka vztahu moci ke společnosti zůstává - také vzhledem k vztahům k celému společenství "reálného socialismu" i zde otevřená.

IV.

Až do nástupu nového vedení představovaného M. Gorbačovem nebyla sovětská politika a její propaganda ochotna uznat, že v její zemi existuje otázka lidských práv. Ti, kdo ji vznášejí doma, jsou vystaveni perzekuci a represi, zahraniční hlasy byly prostě odmítány jako projevy studené války a nepřátelství vůči socialismu. Proti jejímu spojení s věcí míru a spolupráce mezi národy stála - a až nás stále stojí - známá téze o tom, že uvolňování v mezinárodních vztazích je doprovázeno zosťřeným ideologickým bojem / připomínající dnes již všeobecně zamítnutou Stalinovu tezi o zosťřování třídního boje a růstem a upevňováním socialismu v SSSR - zvláště tehdy, kdy tento "ideologický boj" je veden hlavně potlačováním odchylných názorů/.

Od nástupu nového vedení slyšíme v otázkách lidských

práv některé nové tóny a slova. /Zatím jen tyto tóny a slova./
Na letošním XXVII. sjezdu KSSS při výkladu o hlavních rysech navrhované přestavby sovětského hospodářství a celé společnosti hovořil Gorbačov o "celém arsenálu sociálně politických a osobních práv sovětského člověka", jejichž "prohloubení a upevnění jejich záruk" je nejpřednější povinností strany i státu. Rezoluce sjezdu k přestavbě požaduje mj. "upevňování právního základu života státu a společnosti, co nejpřísnější dodržování zákonů a upevňování záruk práv a svobod sovětského člověka". V programu strany, sjezdem schváleném jako "nová redakce" starého programu z r. 1961 a podstatně odlišného od této "staré redakce", ukládá se "napomáhat tomu, aby se rozšiřovala a obohacovala sociálně ekonomická, politická a osobní práva a svobody občanů, aby vznikaly stále příznivější podmínky a záruky jejich úplné realizace". Na rozdíl od dřívějška, kdy se k této otázce nemluvalo nebo konstatovalo, že vše je v nejlepším pořádku a člověk "reálného socialismu" má mnohokrát víc skutečných práv než člověk v kapitalistické společnosti Západu, říká se, že nějaký problém tu existuje a že je potřebí v něm něco zlepšit, rozšířit, upevnit, zajistit. Zdálo by se, že to vyplývá z logiky programu přestavby, o níž později v létě při vystoupení v Chabarovsku Gorbačov říká, že jde o "skutečnou revoluci, v celém systému vztahů ve společnosti, v myslích a srdcích lidí". I když popud k ní vychází z centra moci, nemohou ji provádět lidé, kteří by měli být jen poslušnými poddanými. Vyžaduje od každého účastníka iniciativu, vlastní úsudek, přemýšlení, rozhodnutí. Zdůraznění disciplíny není s tím v křozporu, jde-li o disciplínu uvědomělou, jakou ze svého rozhodnutí přijímá občan, jehož základní práva jsou zaručena proti jakékoli libovůli. Proti takové libovůli byrokracie generální tajemník několikrát rozhodně vystoupil. Nové myšlení, které požaduje v souvislosti s přestavbou a jako její předpoklad, má se osvobodit od zatížení dogmaty, s kterými podle jeho slov sovětská společnost žije už delší dobu a které její scholastikové ztotožnili s "věčnými pravdami" socialismu. Také k tomu potřebuje

pevné záruky svobody myšlení. Ne v poslední řadě vyžaduje záruky svobod a práv sama technicko-materielná stránka přestavby - plné rozvinutí vědecko-technického pokroku a jeho aplikace. To samo o sobě není možné bez uvolnění tvůrčích schopností vědce, technika i organizátora a dělníka. Na druhé straně se tímto procesem dostávají do rukou moci prostředky manipulování lidmi, proti jejichž zneužití jsou naléhavě nutné pevné záruky lidských práv a svobod. To se týká každé společnosti, a zvláště takové, kde je moc soustředěna tak jako v "reálném socialismu", Již promyšlení charakteru a úkolů přestavby ukazuje zvýšení významu a váhy problému lidských práv ve společnosti a naznačuje, že slova, jimiž tento problém označuje dnešní vedení, nejsou snad, a rozhodně by neměla být, jen pouhými slovy.

Není pomíjena ani mezinárodní stránka této problematiky. Na sjezdu se Gorbačov vrací k lidským právům při výkladu o koncepci zahraniční politiky. Do "komplexního systému mezinárodní bezpečnosti" zahrnuje "rozšíření spolupráce v uplatňování politických, hospodářských a osobních práv člověka". Při návštěvě F. Mitteranda v Moskvě v červenci 1986 prohlašuje, že "na prahu XXI. století je stále naléhavější téma lidských práv. Lidé se nechtějí smířovat se zvlí a bezprávím jak ve svých státech tak v mezinárodních vztazích. To je hluboce zákonité a projevuje se v tom úroveň nynější civilizace..." V dalším vysvětluje svůj přístup k této otázce : jde o "uplatňování pokrokových idejí sociální spravedlnosti", ale také o "jednu ze složek všeobecného systému mezinárodní bezpečnosti".

V návrhu států Varšavské smlouvy, předkládaném 41. zasedání Valného shromáždění OSN a směřujícím k vytvoření komplexního systému mezinárodní bezpečnosti, je vyhlášováno, že "bezpečnost států je neoddelitelná od boje za zajištění lidských práv ve všech oblastech, především práva na život v míru a svobodě". Myšlenka "nedelitelnosti míru" zahrnující obranu a respektování lidských práv, jak ji Charta 77 hájí a uplatňuje v dialogu s mírovými hnutími a skupinami již od r. 1981, je tu vyjádřena zřetelně. Ve svém vystoupení na zasedání Valného shromáždění koncem září prohlásil Ševarnadze, že "komplexní systém

mezinárodní bezpečnosti si nelze představit bez rozsáhlé, otevřené součinnosti v humanitární oblasti. Důrazně se zasu-
zujeme o rozšíření mezinárodní spolupráce při realizaci poli-
tických, sociálních a individuálních lidských práv a vyzýváme
všechny, aby se na tuto otázku podívali nově a nepředpojatě".
Dodal, že v Bernu /bezpochyby na schůzce expertů KBSE k huma-
nitárním otázkám/ navrhl SSSR konkrétní kroky k tomu, aby
všechny státy uvedly své vnitřní zákonodárství v humanitní
oblasti do souladu s mezinárodními normami. /Ze souvislosti,
v níž to bylo řečeno lze předpokládat, že se to týká i usta-
novení Paktů o lidských právech, které, zejména Pakt o občan-
ských a politických právech, tento závazek již obsahují; po-
dobnou výzvu vyslovil i výsledný dokument z Madridu./

Výzva k novému a nepředpojatému pohledu na otázku lid-
ských práv z úst čelného představitele SSSR je povzbuzující,
a bylo by jistě užitečné, kdyby byla řádně přijata, promyšlena
a našla kladnou odpověď všude, kam byla adresována, především
ovšem v SSSR a ostatních zemích, hlásících se k socialismu.
Svým způsobem specifikuje pro oblast lidských ,práv opakované
výzvy M. Gorbačova k "novému myšlení" v ekonomice, sociálních
vztazích, vnitřní i zahraniční politice i ke společným krokům
všech států k odvrácení hrozby jaderního konfliktu i řešení
globálních problémů postihujících či ohrožujících lidstvo bez
ohledu na společenské zřízení, v němž ta či druhá jeho část
žije. Výroky a stanoviska, na něž jsme upozornili, lze pova-
žovat za výraz nového myšlení o lidských právech, odlišného
od toho, s čím jsme se ze sovětských míst setkávali dosud.
Do jaké míry toto myšlení skutečně převládá nejen na nejvyš-
ších místech politického vedení, ale v jeho dalších člancích
a zda i v jaké šíři proniká do výkonných složek státního a
stranického aparátu, zatím těžko změřit. Lze ovšem předpoklá-
dat, že tu všude naráží na překážky i odpor v zakořeněných
návycích, metodách i formách, v spleti osobních i skupinových
zájmů vyrostlých ve strukturách moci budovaných po desetiletí

a posvěcovaných také oněmi dogmaty, jež jako udánlivé "věčné pravdy socialismu" přežívají a podle Gorbačova by neměly bránit společenskému pokroku. Ještě složitější a obtížnější jistě je toto nové myšlení uvádět do praxe v procesu přestavby, jejíž tempo a zdar na tom závisí do značné míry. Lehké nebude ani docílit toho, aby se jím inspirovalo myšlení i jednání v některých dalších zemích "reálného socialismu", jejichž vedení jinak rádo ukazovalo v minulosti na svou snahu řídit se sovětským vzorem.

Jistě některé z těchto projevů a výrazů potřebují náležitě vysvětlení, objasnění. Ale už tak, jak zaznívají, zasluhují pozornost všech, kdo se zamýšlejí nad perspektivami vývoje a v něm chápou závažnost problematiky lidských práv jak uvnitř naší společnosti, tak ve snahách o bezpečnost a spolupráci v Evropě a ve světě. Jejich obsah konkrétní i další dosah by měly být předmětem vážného kritického zkoumání, analýz a náležité publicity i zdrojem odpovídajících podnětů také pro vlastní iniciativy k respektování a obraně i uplatňování lidských práv u nás.

14.10.1986.

Milan Hübl

Nová západoněmecká práce o vysídlení Němců

Die Vertreibung der Deutschen aus dem Osten. Ursachen, Ereignisse, Folgen. Frankfurt a M. 1985, str. 250.

Sborník prací, studií i záznamů pamětníků sestavil Wolfgang Benz, pracovník Institutu für Zeitgeschichte. Na rozdíl od publikací vydávaných Landsmanschafty sahá i do minulosti vzájemných vztahů zejména ve studii Norberta Krekelera: Die deutsche Minderheit in Polen und die Revisionspolitik des deutschen Reiches 1919-1933 (Německá menšina v Polsku a politika revize Německé říše v l.1919-1933), kde je poukázáno na cílevědomou germanizační politiku prováděnou vůči Polákům v tzv. pruském záboru (Poznaňsko, Pomoří), která byla po obnovení Polska vystřídána repolonizací spojenou s "Verdrängungspolitik" (vytlačovací politikou) polského státu a jeho orgánů. Výsledkem byl absolutní i relativní pokles počtu Němců v těchto oblastech z 11,5% na 9% od roku 1926 do roku 1931, v samotné Poznani poklesl počet Němců ze 42% v r.1910 na 2% v roce 1931, v Bydgosci ze 77,5% na 8,5%, v Toruni z 66% na 4%. Tomu oponovala jak tzv.Deutsche Stiftung, tak Concordia Literarische Gesellschaft, obě financované Aussenamtem výmarského Německa. Autor poukazuje na to, že všechny "Deutschtumsorganisationen"(německé menšinové organizace) byly "verlängerter Arm der deutschen Aussenpolitik" (str.22.). Tato role prodloužené ruky německé zahraniční politiky mohla být bez námahy postavena do služeb nacistického režimu už vzhledem k tomu, jaká byla afinita mezi politickým myšlením vůdců menšiny a nacismem (str.27).

Rudolf Jaworski: Die Sudetendeutschen als Minderheit in der Tschechoslowakei 1918-1938. Docent university v Tübingen, autor této stručné, ale výstižné studie o postavení sudetských Němců za první republiky připomíná, že v žádné jiné zemi se nemohla německá menšina tak volně hospodářsky rozvíjet a politicky svobodně projevat jako v Československu (str.31). Stala se však přesto povolným nástrojem Hitlerových dobovačných plánů, "nešlo o práva sudetských Němců, ale o rozbití Československa"(str.37) a dochází k závěru o tragice první republiky, již nebyl dopřán dostatečný čas vyřešit své vnitřní problémy, a tak se prosadily "Radikallösungen" nejdříve na německé a pak české straně.

Uspořadatel celého sborníku Wolfgang Benz přispěl velmi závažnou studií "Der Generalplan Ost" (Zur Germanisierungspolitik des NS-Regimes in den besetzten Ostgebieten 1939-1945). Sleduje vývojové fáze germanizační politiky nacistického režimu v obsazených územích po celou válku, od chvíle, kdy Hitler jmenoval Himmlera říšským komisařem pro upevnění Němectví, jehož úkolem bylo provést repatriaci (Zurückführung) Němců, vytvoření nových osídlovacích prostorů pro přesídlení a odstranění škodlivých a národně cizích elementů z těchto území. Jejím důsledkem

bylo vysídlení statisíců Němců z baltických republik (Litva, Lotyšsko, Estonsko), Besarábie a Bukoviny. Ale to byl jen počátek "generálního plánu", podle něž mělo být celé toto území poněmčeno (eingedeutscht). Šokující je, jak Himmler ještě na radě gauliterů z celé říše v Poznani 3.8.1944 zdůraznil neměnnou platnost cílů a záměrů tohoto plánu a nutnost jeho úplného provedení. Benz uzavírá, že nacistický "Drang nach Osten" a metody, jimiž byl provázen, zničily základy soužití německých menšin s okolními národy. Nacistická politika byla příčinou neštěstí, jež na konci 2.světové války postihlo oběti útěku a vysídlení (s.48).

Klaus-Dietmar Henke: Der Weg nach Potsdam - Die Alliierten und die Vertreibung. V této studii zkoumá autor vývoj názorů vedoucích států Velké Británie a USA na vysídlení Němců z této části Evropy po skončení války, počínaje úvahami z počátku války o připojení Gdaňska a východního Pruska k Polsku až k rozhodnutí postupimské konference o organizovaném a spořádaném přesídlení všech Němců z Polska, Československa a Maďarska. Navazuje na něj studie Josepha Foschepotha: Potsdam und danach. Die Westmächte, Adenauer und die Vertriebenen, kde autor ukazuje dvojakost politiky západních velmocí, které na jedné straně přijaly rozhodnutí o odsunu Němců v Postupimi a současně vyvolávaly dojem jeho provizornosti jako strategicko-taktického instrumentu jejich politiky. Pak následuje několik svědeckých výpovědí o osudech odsunovaných z Polska a Československa. Pozoruhodná je studie Franze J. Bauera: Aufnahme und Eingliederung der Flüchtlinge und Vertriebenen. Das Beispiel Bayern 1945-1950. Ukazuje, jak tato země, plná evakuovaných z vybombardovaných měst Poruří a Porýní, zvládala příliv nových utečenců z východu ke konci války, aby pak musela pojmout 786 000 odsunutých sudetských Němců + 176 000, kteří přišli sami mimo organizovaný odsun. Odsunutí procházeli přijímacími tábory, kde prodělávali karanténu a většinou byli umísťováni do přidělených - rozdělených bytů. O velikosti akce svědčí 1375 přijímacích táborů v říjnu 1946. Problémem bylo nejen jejich ubytování, ale v prvních letech i jejich pracovní zařazení a jiné zajištění existence. Díky příchodu mnoha kvalifikovaných pracovníků se měnila profesní struktura obyvatelstva, což sebou později přineslo i urychlenou industrializaci do té doby převážně zemědělského Bavorska. Autor říká, že v jistém smyslu došlo k exogenní industrializaci Bavor.

Bozornost zaslouží i další studie věnovaná organizaci vysídlenců (H.Weiss), kdy dokazuje, že zatímco masa přesídlenců se srovnala s myšlením většiny obyvatelstva NSR v otázce Ostpolitik, zůstali předáci Landsmanschaftů a Svazu vyhnanců trčet ve starých nerealistických politických představách a iracionálním jednání. Současný stav těchto

organizací velmi kriticky ličí Dietrich Strothmann, který poukazuje na neudržitelné pozice vedoucích funkcionářů vystupujících pod revisionistickými hesly "Schlesien bleibt unser", jsou těmi věčně včerejšími, jimž je nutno otevřeně říci, že jejich den X je den svatého Dindy, co nebude nikdy (St.Nimmerleinstag). Dějiny je již dávno překročily.

Lze říci, že tato publikace autorů mladší generace badatelů je pozoruhodná svým přístupem, snahou o objektivitu a pochopení toho, co se stalo i z hlediska sousedních národů zejména Čechů a Poláků. Velmi pozitivně se liší od běžné propagandistické produkce vydávané landsmanschafty a je naplněna snahou o hlubší pochopení problémů ve vzájemných vztazích a rozhodně přispívá více k vzájemnému dorozumění mezi sousedními národy, než to, co produkuje Sudetendeutsche Zeitung a jiné tiskoviny psané v podobném duchu. Škoda, že jediný příspěvek z české strany od Evy Schmidt-Hartmannové se tomu vymyká nízkou úrovní a špatnou informovaností. Zanáší do publikace jako jediná falešné tóny. Cože to s některými lidmi v emigraci děje? Ztrácejí hlavu či jen cit pro míru věcí? Některým lidem v exilu však naopak přímý styk s nahou skutečností prospěl tak, že nyní formulují svá stanoviska obezřetněji, ba dokonce je revidují, jak to vyjádřil Ota Filip v dopise Luboši Kohoutovi 26.5.1986: "Mezitím se přihodilo cosi, co mě doslova nutí se ve věci odsunu a hlavně ve vztahu k Sudetendeutsche Landsmanschaft přiklonit spíše na Vaši stranu. Totiž: na letošním setkání Sudetendeutsche Landsmanschaftu v Mnichově udělil Landsmanschaft hlavní cenu - uděluje ji každoročně - panu Št.Romanovi a našim fašistoidním Slováckům ze Slovenského světového kongresu. Nuž, to je už i pro mě, jak se v Bavorsku říká, příliš silné pivo... Diskutovat se Sudetendeutsche Landsmanschaft nemá teď žádný smysl. Jsou bohužel k nepoučení a zaslepeni... a tím pádem má účast na diskusi o odsunu Němců končí. Nemá totiž teď už žádný smysl. Sudetské Němce zřejmě k rozumu nikdo nepřivede... Když pohlížím zpět, přiznávám, že diskuse o odsunu byla zbytečná, předčasná, že i já jsem se v zápalu boje dopustil četných chyb. A zač jsme to vlastně bojovali? Sudetský Landsmanschaft ocenil letos dodatečně úzkou spoluprací nacistů se slovenskými fašisty... Tak ať si tedy Landsmanschaft diskutuje se Světovým kongresem Slováků".

Tato revise Filipova postoje k diskusi o odsunu Němců potvrzuje opodstatněnost mého vystoupení proti Danubiovým tézím, ve kterých nahrnul celou vinu za ztroskotání staletého soužití Němců s Čechy na české hlavy. Hledat hlubinné příčiny rozpadu tohoto konfliktního společenství nelze levnou publicistikou, je nutno zkoumat je vědeckými metodami historiografie se snahou o maximální objektivnost. To ten uplynulý čas jen znovu podtrhl.

Vladimír Kadlec

Nad Statistickou ročenkou 1986

Teprve v prosinci 1986 byla uzařejněna Statistická ročenka za rok 198/5 včetně. Porovnáme-li rok 1985 s rokem 1980, vidíme, že v období pěti let od 1980 do 1985 ukazuje náš ekonomický vývoj místo plánované efektivnosti a kvality jen stagnaci a inflaci :

- Vytvořený národní důchod za pět let vzrostl o celkem 9 %, byla však zcela znehodnocen, anulován růstem maloobchodních cen asi o 10 %, resp. růstem životních nákladů o 9 %.
- Užitý národní důchod v roce 1985 byl nižší než v roce 1980.
- Reálná mzda dělníků a zaměstnanců byla v roce 1985 nižší než v letech 1978, 1979, 1981.
- Škodlivé inflační tlaky byly vytvořeny tím, že při uvedeném poklesu užitého národního důchodu ve srovnatelných cenách byl zvýšen objem oběživa za uvedených pět let o 30 % (!); z něho 9 % se projevilo v inflačním růstu maloobchodních cen, ale zbytek vytvořil nerealizovanou resp. nerealizovatelnou kupní sílu čili jakousi hypotéku napu-
doucí výrobu. Je to jedna z forem, jak žijeme z podstaty a jak řešíme dnešní negativní jevy jejich přesouváním na zítřek ev. na příští generaci.
- Silné inflační financování je zřejmé dále z toho, že vklady obyvatelstva u Státní spořitelny vzrostly ze 157 na 219 miliard Kčs, tj. o 40 % (!) za pět let od 1980 do 1985. I když vklady jsou automaticky znehodnocovány zvyšováním maloobchodních cen (v uvedeném pětiletí to bylo o 10 %), je růst vkladů naprosto nepřiměřeně vysoký v poměru k nízkému růstu resp. stagnaci základních hmotných ukazatelů. Je to jasný důkaz naší nezdravé, zneužívané, nouzové měnové politiky. Příjmy obyvatel rostou rychleji než společenská produktivita práce. Žijeme nad poměry, na úkor budoucnosti, z podstaty (obdobně jako při zanedbávání údržby, při pomalém obnovování zastaralých strojů a výrobního zařízení, při nedostatečných ekologických investicích atd.).

Inflačně vytvářená převaha poptávky nad nabídkou na spotřebním trhu (a obdobně i v materiálně technickém zásobování a v oblasti investic) má známé negativní důsledky ekonomické, politické, morální a nesociální. Vzniká trh dodavatelů, kteří "vykořisťují" spotřebitele a odběratele; jev známý z doby válečného hospodářství, ale ostudný pro ekonomiku v době míru. Tu je jeden ze základních prvků vysvětlujících totální zbyrokratizování celé naší ekonomiky.

- - -

Výsledky roku 1986 vykazují velmi podobné negativní jevy jako právě uvedené výsledky za pětiletku 1980 až 1985. V usnesení ÚV KSČ ze zasedání v prosinci 1986 je zřejmé :

- Plány roku 1986 nejsou v plném rozsahu plněny zejména ve zvyšování efektivity a hospodárnosti reprodukčního procesu a tvorby národního důchodu.
- Nedosahuje se plánovaných temp ve snižování nákladovosti výroby, ve zvyšování kvality a technicko ekonomických parametrů produkce, což ovlivňuje úroveň vnitřního trhu, efektivity vývozu a investiční výstavby.
- Přetrvává nerovnoměrnost v plnění plánovaných úkolů, zvýšil se počet podniků a závodů neplnících rozhodující kvalitativní ukazatele plánu.

Dnešní negativní krizové jevy a procesy nelze vysvětlovat jen subjektivními chybami, voluntaristickými omyly a nedostatkem odborné kvalifikace našeho centrálního hospodářského a politického vedení. Jde i o systémové vady. Je třeba odstranit dnešní byrokratický, antistimulativní, antiproduktivní, antiefektivní, antiinovační a stále více antisociální hospodářský mechanismus. Zásadní a hluboká ekonomická a politická reforma (jak o ní mluví Gorbačov) se jeví i u nás jako historický objektivně nutný proces.

Reakční názory některých našich politiků nelze přehlížet, ale rozhodujícími nejsou.

Pokud jde o normalizační proces posledních let, rozhodující nejsou jen mnohamiliardové škody a ztráty, jež byly způsobeny naší ekonomikou, ale především zdiskreditování socialistického plánování a zdiskreditování ideálů socialismu vůbec.

Za uplynulých asi 16 let se dnešní politická a ekonomická garnitura zapsala nesmazatelně do našich dějin. Za její vlády a díky jí byla potlačena svobodná výměna názorů a i proto jsme tak tragicky zaostali v technicko ekonomické úrovni za světem. Ještě příští generace se bude (ou) muset snažit odstranit toto zaostání za vyspělými průmyslovými státy, mezi něž jsme před válkou a v prvních asi deseti letech po ní ještě patřili.

31.12.1986.

Arkadij Rajkin

Bolí tě zuby ? Tak jásej !

Zlo má mnoho tváří. Špatných vlastností v čisté podobě však mnoho není... zbabělost, závist, chamstivost. Ty další jsou jen odvozeniny. Všechny tyhle špatné vlastnosti, které z člověka dělají otroka, odjakživa pranýřovalo umění. A odjakživa bylo uměním je pranýřovat, protože se nikdy neprojeví přímo, neukazují samy na sebe prstem. Zbabělost se nikdy ke své zbabělosti nehlásí. To by tomu dala. Vydává se za životní zkušenost, moudrost, starost o jiné, za smysl pro povinnost, za cokoli, jen aby vypadala důstojně. Odhalené zlo už není nebezpečné. Vypadá špatně, je zbaveno všeho kouzla, na nikoho si nemůže troufnout. Proto se zlo odjakživa přetvařovalo.

Darebáci přicházeli a odcházeli...

Jsme divadlo satiry. Do nedávna nám byly adresovány výtky, kdeže máme kladné příklady. Kde máme kladného hrdinu? Tolik velkolepého a krásného kolem nás a vy, soudruhu Rajkine, vidíte jen nedostatky. Dělá to nepěkný dojem. Každému, od koho jsem to slyšel, a bylo jich za dobu existence našeho divadla nemálo, jsem přál z celého srdce jen jedno - bolení zubů. Aby ho začal bolet jeden zub. Jeden jediný, ale pořádně. Aby ho nenechal spát. Určitě by letěl k zubaři. A ten zubař bych bych byl já. Soucitně bych se ho zeptal, cože ho trápí? Co ta grimasa? Ale prosím vás, jeden zub, to je toho. Ostatních jedenatřicet je ,přece v pořádku. Má smysl kvůli jednomu zubu kazit náladu sobě i ostatním? To není dobré, soudruhu. Dělá to nepěkný dojem. Jděte a jásejte?

Jásejte! Jásejte, že jste vlastně úplně zdravý. Člověče, vy zdravím přímo kypíte!

V takové situaci by možná leccos pochopil. Satira přece také blí. Nad mnoha stránkami života jsme často jásali. Příliš často! Jásali jsme nad zemědělstvím, ekonomikou, průmyslem, na schůzích, sjezdech, v novinách, na plátnech kin, na jevištích.

Společnost všeobecného nadšení!

To bylo ještě docela nedávno, teď to tak není. Teď se tváříme vážněji. To je náš největší úspěch v poslední době. Zlikvidovali jsme ten neutuchající jásos. Jásos už není v módě a to taky něco znamená! Mnoho věcí nás teď povzbuzuje. Když čtu náš ústřední tisk, mám někdy dojem, že tu cituji z programů našeho divadla. Co stránka - to naše téma. Kariérismus, podfuky, šviđdl. Panebože, o tom jsme přece pěkně dávno mluvili na jevišti. Jedině smíchu bylo tenkrát víc. Ten nás přešel. Teď bijeme na poplach, zachraňujeme situaci. Třeba s opilstvím : vzpomínáte si na "Řecký cál"? Co to bylo tenkrát smíchu! Ukázalo se, že to tak veselé není. Ukázalo se, že jestli to tak půjde dál, propijeme kalhoty a bude to jako ve starém Řecku.

Nebo byrokracie."Předložte potvrzení, že potřebujete potvrzení". Vzpomínáte si na tu satirickou scénku? Teď vychází najevo, že byrokrat je hlavní motor naší společnosti, jenže nás žene opačným směrem. Naše divadlo existuje přes čtyřicet let. Takže by to mohlo dopadnout takhle : "Potvrzujeme, že Arkadij Rajkin je umělecký ředitel Státního divadla miniatur, které umělecky řídí Arkadij Rajkin."

Všichni mluvíme o přestavbě, nařikáme, že neprobíhá nijak snadno. Myslím si, že je to možná tak lepší. Je horší, když něco jde snadno. Taková snadnost je někdy přímo šokující. Na schůzi vystoupí člověk, mluví pateticky, slýchali jsme ho i dřív. Mluví naujatě, temperamentně, místo "grandiózních úspěchů" servíruje špatné hospodaření, místo "velkolepých výsledků" rozvrat, místo "hrdinské práce" opilství.

Přestavbu má za sebou. Stejný patos, ale nevěřím mu. A navíc : poznávám ho, je to můj dávný hrdina - chameleon. To už známe. Nevěřím ve snadnou přestavbu. Cožpak je možné předělat myšlení a cítění člověka tím, že mu řeknete, že jeho myšlenky, slova a činy se musí od toho a od toho data shodovat? Panebože, pouhá představa mě děsí.

Celá desetiletí jsme se učili, že tři věci se nedají dělat současně a dokonce se musí dělat i na různých místech. Že se má pracovat na pracovišti, mluvit na schůzi a myslet v posteli.

Takže v posteli jako na schůzi, na schůzi jako na pracovišti a na pracovišti jako v posteli. To se musí trénovat, aby se to zvládlo. Například na pracovišti jako v posteli, to umíme. Ale všechno najednou, to chce čas.

Chce to čas, abychom pochopili, proč na budově továrny, kde se neplní plán, visí plakát : "Nadšenou prací pro blaho vlasti!" To není pouhá dekorace fasády, ale lež, za kterou je třeba hnát k odpovědnosti. Nelze jen tak říct : pracovat s nadšením! Proč tak často pracujeme bez nadšení? Všimněte si, co toho je všude kolem, v obchodech, na pracovištích, uděláno lhostejně. A tak si zvykáme na šedé paneláky s lajdáckými černými spárami, se skvami na zdích, na okenní skla postříkaná lakem a najednou : bác. Najednou je tu půvabná stavba, světlé cihly, jedna jako druhá, balkónky lahodí oku. Ta krása! Ta péče! Kdože stavěl tenhle dům? Také sovětští lidé! Pro koho? Nemusíme se ani ptát. Poznáme to podle aut před domem. Ale to není to hlavní. Hlavní je, že stavbaři dělají pořádně, když chtějí.

A kde se najednou vzalo to pracovní nadšení? Zřejmě to má jen z lásky k obyvatelům toho domu. Důvod je jiný. Vysoká mzda za vysokou kvalitu práce. Jeden ze základních principů socialismu přece je : každý podle svých schopností, každému podle jeho práce. Stavbaři v daném konkrétním případě věděli, že čím líp budou pracovat, tím víc dostanou. A normálně? Člověk má neustále před sebou dilema : buď jíst nebo se oblékat. Obojí se zároveň nepořídí. Buď se "ohodí" čtyřmi, pěti kily uzenin nebo projí poslední kalhoty.

Platí tu jedno : zákon odměny za práci. Nebo práce podle odměny? Jaká odměna, taková práce.

Jsme přece dospělí lidé, chápeme, že bytí určuje vědomí. Přesně tak V ě d o m í . Ovšem našich bytí vypadá tak, že krást je výhodnější než pracovat a pracovat že je nevýhodné! Je třeba se nad tím zamyslet. Lepší práci je třeba víc platit. To odpovídá lidskému chápání a nedá se před tím uhnout. Když ale vynikající pracovník dostane jako prémii deset rublů, tak to stát nepobízí pracanta, ale lenocha.

Tolik jsem chtěl říct na tomto pozoruhodném sjezdu.

(Projev A. Rajkina na sjezdu Svazu divadelních pracovníků Ruska byl uveřejněn v týdeníku "Moskovskije novosti" č. 45 ze dne 9.11.1936.)

Jakkoli by titul mohl budit zdání, že jde o nějakou konkrétní fyzickou osobu, která přes svůj pokročilý věk úporně a tvrdošíjně svírá kormidlo, musím hned zpočátku místopřísežně prohlásit, že mám na mysli pouze jakýsi symbol, vyprovokovaný vzpomínkou na jeden český film, který zrovna nedávno uvedla televize pro pamětníky na oslavu nezapomenutelného herectví Jaroslava Marvana. Jestli si taky vzpomínáte, v tom filmovém příběhu o starém strojmúdci chtěl Marvan dokázat, že ještě nepatří do starého železa, což demonstroval mistrným manévrem, jímž se mu podařilo zachytit svou lokomotivou uvolněné vagóny, pádící po trati do neznáma. Je to starý trik, který šikovní mašinírové bezpečně ovládali. Rozjeli se neposlušným vagónům v ústřety, a když se k nim se svou lokomotivou přiblížili, hodili na stroji ~~zpáteční rychlost~~ zpátečku, přizpůsobili tempo blížícímu se nebezpečí a pak postupně zpáteční rychlost snižovali, až rozkurážené těleso bezpečně zastavili. Potud starý český film.

Tohle jsem se pokoušel názorně vysvětlit, když se zahraniční novináři na tiskové besedě k desátému výročí Charty 77 ptali, zda se nový gorbačovský kurs nějak podstatněji promítne do dalšího vývoje naší republiky. I u nás existují jisté odstředivé síly, které by rády vyrazily tímhle směrem, ale obavy z překotného následování ozdravných změn nutí naše obezřetné strojmúdce, aby se zachovali podobně jako ten železný dědek, neboť právě v tom oni spatřují své historické poslání, onu vedoucí roli ve společnosti. Jinak by se museli s lokomotivou navždy rozloučit.

Je to něco jako řízená reakce, ale zkušenost nás už několikrát přesvědčila, že některé reakce se člověku vymknou z ruky nezávisle na jeho vůli a přání, protože nikdo není dokonalý. A právě ty zkušenosti, zvláště když jsou ještě v dobré paměti, budou asi největší brzdou jakéhokoli pokroku. Strach ze ztráty vlastního vlivu a z toho plynoucích požitků tam prostě vždycky hodí zpátečku. Teď jde o to, jestli včas. Tenhle časový odhad není nikdy dost spolehlivý, když se týká nevyzpytatelného pohybu celé společnosti. Někdy stačí zdánlivě malá škvírka, aby se neposlušný džin z lahve vysvobodil. Uvážlivější nebo taky jen ustrašenější budou však pořád sýčkovat, že bychom se mohli unáhlit, oni by radši trochu počkali, až bude úplně jasné, jestli tenhle kurs opravdu zvítězí.

Nedávno jsem vyslechl debatu, že odstrašujícím příkladem takového předčasného pokusu o reformu socialismu byl náš osmašedesátý rok, kdy ožstati země tábora, a zejména ta vedoucí, nebyly dostatečně připraveny k takovému kroku a proto jim nezbyvalo nic jiného, než nám to zarazit. A že jsme prý tím neuváženým činem zbrzdili celkový vývoj k lepšímu skoro o dvacet let. My tedy máme vinu, že se všechno zpomalilo, a ne oni, ačkoli k nám poslali půlmilionovou okupační armádu. I tak se dá vysvětlit hrubé porušení mezinárodního práva, ale tím tím se nikterak neumenší, a zejména se nedá odči

skutečnost, že naši zbrzděnou soupravu pak nadlouho odsunuli na slepou kolej a před ní vyvěsili červenou lucernu Poučení jako výstrahu.

Před deseti roky se podobné úvahy rozvíjely nad Prohlášením Charty 77 a opět se zdvíhal varovný prst ustrašených dušiček s tvrzením, že jsme zbytečně podráždili moc, která se užuž chystala kadéřizovat a div ne rovnou liberalizovat neutěšených život ve společnosti. Že jsme přivodili další retardaci, donutili mocné k sebeobraně a tím vlastně oddálili přirozený vývoj k lepšímu. Ovšem právě ty naše deset let trvající naléhavé a neústupné výzvy k plnému respektování lidských práv přiměly vládu k dialogu. Nikoli snad s námi, ale se stále širším okruhem nespokojených lidí. Vedly k větší troufalosti kritiků různých nepravostí a nešvarů, a tím postupně rozevíraly prostor cílevědomé výchově k občanství.

Problémy, kterými se vláda musela pod tímto tlakem zabývat, existovaly sice nezávisle na Chartě, ona je však svými dokumenty prudce osvětila, takže byly stále zřetelnější a palčivější. Někdo možná řekne, že je to výsledek přirozeného pokroku, ale dovedu si představit, jak naši ^{konzervativní} prapředkové bránili kdysi vynálezu kola námitkami, že by mohlo být spíše hranaté, aby nejelo tak rychle kupředu.

Slyším už taky podobné výhrady k našemu Slovu k spoluobčanům, které mluvčí Charty 77 vydali k novému roku. Přes jeho obecně příznivý ohlas se jistě najdou opatrníci, kteří budou tvrdit, že se zase vlamujeme do odemykaných dveří, a jako se tenkrát před devatenácti roky hrozili nad čtyřiceti nevhodnými slovy z oněch dvou tisíc, jimž přisuzovali hlavní vinu za srpnovou intervenci, teď se jim asi znelíbí těch dvanáct slov, která občanům připomínají, že podle Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech mohou své požadavky podepřít v mezních situacích i tradiční dělnickou stávkou. Ano, jsou slova, která vyděsí, ale nejsou přece zakázaná a budou i přes nepřízeň mocných dál součástí naší řeči. To bychom za chvíli museli přejít k nějakému novému umělému jazyku, abychom se nikoho nedotkli. Takových oficiálně neoblíbených slov je víc, někteří politikové například neradi slyší název prvního měsíce roku a jistě by uvítali, kdyby kalendář začínal až únorem, snad proto se teď nikdy nekoná lednové plénum nejvyššího stranického orgánu, a když se pracně hledá eventuální pozdější nástupce do nejvyšší funkce, rozhodně nesmí mít křestní jméno Alexander. To je už taková pověra, která brání používání slov: reforma, obrodný proces, rehabilitace, akční program nebo nová ekonomická soustava. Místo toho vymýšlejí všelijak šroubované "soubory opatření" a "zásady přebudování", jen aby se těm proskribovaným výrazům vyhnuli. Nic nesmí připomínat vlastní minulost, aby se zbytečně nevyvolávala nebezpečná naděje. Vše, co zavánělo reminiscencemi, bylo nahrazeno jediným slovem: poučení.

Svým způsobem mají pravdu: někdy stačí, aby z domněle jednozité mozaiky vypadl jediný kámen a celý obraz se nejen změní, ale dokonce i zborstí. Když jsem koncem listopadu 1967 psal "Více světla nejen pro Strahov", reportáž o brutálním střetu policie se studenty, která pak směla vyjít

až v posledním prosincovém čísle Reportéra, vůbec jsem ještě netušil, jaký spád to vezme v příštím roce. Za týden poděkovali Novotnému za dobré služby, směl dál sedět v předsednictvu, kde ostatně zůstali i mnozí jiní jemu věrní, a přece už v dubnu týž orgán přijímal nový program. Tím nechci říct, že snad můj článek tolik zapůsobil, jen připomínám, jak rychle a téměř nepozorovaně přicházejí takové zvraty, které pak mívají dalekosáhlé, ba nedozírné následky.

Také oni jsou si toho jistě vědomi, proto se pokoušejí všelijak tlumit i různé podněty zvenčí nebo jim nedopřávají dost sluchu. Tuším za tím snahu "železných dědků", kteří jsou naopak přesvědčeni o prospěšnosti lovu zbloudilých vagónů nebo těch, které by ještě zbloudit mohly, kdyby je včas nezabrzdili oním zpětným manévrem, při němž budou i nadále svírat řídicí páku lokomotivy.

Tak na mne působí i ty jaksi náhle zveřejněné "Zásady přebudování hospodářského mechanismu", když už se nesmí používat slovník šedesátých let. Nechci obsah nových zásad snižovat, nejsem k tomu dostatečně kvalifikovaný, naopak podle mých přátel z oboru ekonomie je tento elaborát teoreticky na úrovni podobných prací z roku 1967. Jen se nikde nesmí objevit jméno Oty Šika, aby zas někoho nepostrašilo, třebaže i jinde z něho bohatě čerpají, ale to přece nebudeme autorům vyčítat, důležité je, že se konečně rozhoupali, a jako ničím nepodloženou odmítám i zlomyslnou pomluvu, že se tak stalo až po náhodném výbuchu plynu v bezprostřední blízkosti Státní plánovací komise.

Výsledky zveřejněné v poslední Statistické ročence totiž znovu potvrdily, že náš ekonomický vývoj v období od r. 1980 do r. 1985 vykazuje stagnaci a inflaci, když vytvořený národní důchod rostl v průměru jen o necelých 1,6 procenta ročně, přičemž užitý národní důchod byl v r. 1985 nižší než před pěti roky a růst nominálních měsíčních mezd byl za pět let zcela anulován růstem maloobchodních cen a reálná mzda byla proto v r. 1985 nižší než v letech 1978-81. Za uvedených pět roků se objem oběživa zvýšil o 30 procent, z čehož se téměř 10 procent projevilo v inflačním růstu maloobchodních cen a zbytek vytvořil jakousi hypotéku na budoucí výrobu, což je jeden z nezvratných ukazatelů, jak dnešní negativní jevy jsou přesouvány na příští generaci /více o tom prof. Vlad. Kadlec/.

Tedy teoreticky bychom věděli, jak na to, avšak zpoždění je už takové, že v současné praxi jsou nové zásady neuskutečnitelné bez podstatného oždravení společnosti, které je zas nemyslitelné bez otevřené výměny názorů ve vrcholných orgánech, na pracovištích i ve sdělovacích prostředcích a taky bez nové kádrové politiky, zbavené dnešního omezování ve výběru skutečných odborníků. Zbývá jen odpověď na otázku, kdo ještě bude ochotný do toho jít, a jakých záruk se mu dostane, že nedopadne jako my v roce 1969 a v letech následujících.

Ukazuje se, že nestačí ani zářné příklady dříve bez zábran a nekriticky přejímané. Asi se dosud nevěří v jejich delší trvání anebo je v očích některých našich politiků znehodnocuje přílišný důraz na lidský faktor, od něhož už není daleko k lidské tváři. Tím nechci říct a ani si to nemyslím, že bychom se měli nějak otrocky a podlízavě zhlížet jen v tom, co dělají jinde, my to musíme udělat sami, pro sebe a po svém. Ale právě toho se vládcové vždycky nejvíce bojí a proto budou házet zpátečku a brzdit s pedálem přišlápnutým na doraz.

Při vší úctě k "železným dědkům" - ale tady nemám na mysli jen staré ročníky podle křestního či rodného listu - musím suše konstatovat, že každé železo, byť sebelíp ošetřované, jednou zreziví a skončí ve Sběrných surovinách jako šrot. Že bych byl najednou takový optimista?

12. ledna 1987

Jiří R u m l :

FEJTONY

Třikrát je skoro noc
Výzva našim historikům
Mrazy ještě nepolevily

Třikrát je skoro moc

Nechtělo se mi o tom psát, ale pak jsem si řekl, že by mě uvnitř hryzlo, kdybych si to nechal jen pro sebe. Už je tomu asi měsíc, možná i šest neděl, co jsem zaslechl zajímavou zprávu, že mezi pražskými vysokoškoláky zavládl jakýsi neklid hraničící s nepokoji kvůli zabavovanému číslu moskevské Pravdy, kde se mělo psát o něčem nepříjemném pro zdejší vrchnost. A že prý se tenhle výtisk prodává pod rukou za horentní sumu.

Fáma, usoudil jsem a nevěřil, třebaže zpráva pocházela z mé rodné Plzně, ale za pár dní jsem ji slyšel v Karlových Varech, kde prý ono číslo Pravdy nebylo doručováno ani ruským lázeňákům. A vzápětí přišla podobná zvěst z Trutnova, tam dokonce měli inkriminovaný výtisk prodávat na černém trhu sovětští vojáci, dočasně tam umístění už osmnáct let.

Říká se, že není šprochu atajdále, proto mě začalo zajímat, co tam jako mělo být vytištěno pohoršlivého, že jsme se to neměli dovědět. Jedni tvrdili, že se tam jistojistě psalo o rozmařilém životě našich vládců, kteří mají svá konta v kapitalistické cizině. Druzí se zase dušovali, že kdosi nejvyšší kritizoval naše přebujelé administrativní zřízení jako byrokratické, když máme na patnáct miliónů obyvatel tři vlády. A třetí verze je podle mne nejpozoruhodnější: někdo v Moskvě se prý dal slyšet, jaká historická šance byla promarněna srpnovým vstupem vojsk do Československa v roce 1968, že jsme dneska mohli být všichni mnohem dál v ozdravení socialismu, kdyby toho vstupu nebylo.

A to mnou přímo otrásl. Ne proto, že bych o skutečnostech, zde uvedených, sám pochyboval, naopak se mi jeví jako uměřené, ale nedovedu si představit, že by se o tom psalo právě v Moskvě. Jde patrně o transplantaci určité reality do sféry zbožných přání, jinak si to nedovedu vysvětlit. Víme, že všechny tyhle prohřešky existují, ale chceme, aby nám to potvrdil někdo jiný, snad hodnotnější.

Kdeko je už nedočkavý, kdy se u nás taky něco trochu pohne z místa. Jestli k lepšímu či horšímu se obvykle pozná až dodatečně, důležitý se zdá být právě sám pohyb. Když se na to někdo odváží nesměle pozeptat veřejně, třeba na nějaké schůzi, ideologičtí vůdcové rychle a striktně prohlásí, že u nás netřeba cokoli měnit, že máme své zkušenosti a především vlastní poučení, které se tolik osvědčilo při normalizaci, jak oni říkají zklidnění společnosti do naprosté nehybnosti. A vůbec nejvíc je zajímavá, kdože se na nějaké

změny ptá, zda to náhodou nejsou zase ti nespokojení osmašedesátníci, kteří by se z opozice chtěli vrátit zase do pozice.

Pořád stejný problém. Strážci slalomové linie se ani tak nebávací o další socialistický vývoj státu, vždyť konec konců v osmašedesátém taky horlivě obrozovali až do 21. srpna, oni mají spíš strach, aby nepřišli o vlastní prebendy, kterých se po intervenci tak snadno zmocnili. A právě v tomto bodě se nejzřetelněji projevuje naivita obou stran. Té, která si myslí, že umrtví navěky jakýkoli pohyb ve společnosti, ale i té druhé, pokud se spoléhá na nějakou další pomoc zvenčí. Líbivé řečičky totiž ještě nikoho nespasily, tenhle druh revoluce není na vývoz, tady nadále platí bezvýhradné embargo, protože vždycky je lepší partner poslušný, než ten, který je žádostiv změn.

Myslím proto, že se zbytečně konejšíme takovými zaručenými zprávami, které pak letí republikou jako fámy. I nadále se nahoře bude žít rozmařile, a k čemu konta, když se dá všechno potřebné dovézt z ciziny za státní peníze. A stále budou ústřední orgány ČSSR a ČSR zabírat v pražském telefonním seznamu celou jednu stranu. Dohromady je takových institucí pětasedmdesát a když k nim připočteme bratislavské, dělá to rovnou stovku. Taková je pravda a tenhle sčot dovedeme spočítat i bez moskevské Pravdy. Jiná otázka je, co s tím dělat, ale to přece zůstane starostí veskrze naší.

Bylo by velice snadné spoléhat, že někdo cizí dá do pořádku naše záležitosti, ale též značně změkčilé a navíc i nebezpečné. Jsou věci, které si člověk musí v životě vyřídit sám, a ještě důležitější je to pro národ, aby si vůbec ještě vážil sám sebe. Zatím nic tak převratného v tomto směru nevidím ani u nastupující generace, která nanjevýš hořekuje, jaké obtížné dědictví jsme jí zanechali. Nedávno jsem četl v Mladém světě, že svazácká organizace na Českém vysokém učení technickém uspořádala pro své členy pouštění draků a jaká to byla zdařilá akce. Takový drak se sice v povětří dost hýbě, ale že by právě tohle byl ten nejpotřebnější pohyb ve společnosti je představa, která se vymyká zdravému rozumu.

O zbabělosti předků se dají natáčet vícedílné televizní seriály, ale tím se zbabělost současníků nezmenší, a pokud jde o nebezpečí vnějšího zásahu, ani tentokrát by pomoc nebyla jistě tak docela nezištná. Základem přátelství musí být volnost a rovnost, a jestli jsou všechny ty mírové návrhy míněny doopravdy, pak by se mělo především odčinit to, co kdysi porušilo rovnováhu vzájemné důvěry a Československu přiřklo nikoli z naší vůle statut jader -

ného rucejmi.

Třikrát v životě žádat po někom záchranu a být za to ještě vděčný, je vskutku nedůstojně příliš, protože pak by se vidina samostatnosti a svébytnosti, tolik teď proklamovaná pro jiné, vzdálila od nás do nedohledna. Až na ony věčné časy.

4.12.1986

Jiří Ruml

Výzva našim historikům

Nerad se vám pletu do řemesla, nejsem k tomu patřičně vzdělán, ale zato hodně pomatuju. Proto dovoluji, abych v několika bodech nastínil váš budoucí úkol, kterým byste měli doplnit dějiny, pokřivené televizní freskou či spíše fraškou o Gottwaldovi.

Jde v podstatě o faktografické doplnění dílů už promítnutých, ale zejména o pokračování seriálu alespoň o závěrečný díl, který by se mohl nejspíš jmenovat Procesy.

Vystavím vás, ovšem též sebe a mnoho mně blízkých, nepříjemnému zpytování vlastního svědomí, neboť jsme byli nejen přímými svědky událostí, ale namnoze i jejich aktivními aktéry. Ještě dobře, že to na nás Václav Černý ve svých Pamětech tak nemilosrdně prozradil. Máme tedy v procesním díle zajištěnou účast přinejmenším jako početný kompars.

Nesmí vás odradit ani to, že nejste dramatiky, vždyť i autor seriálu Jaroslav Matějka připustil, že není dramatik, ale především historik, o čemž však nyní velice pochybuju. Možná jsou bílá místa v jeho dílech výsledkem přísné stranické cenzury, což však není omluva, patrně tu budou i jisté meze-ry ve vzdělanosti, když jsou jeho vědomosti tak chatrné. My se bohudík nemusíme na cenzuru vymalovat, proto chutě do díla.

Na počátku politické kariéry "karlínských kluků", jak se novému vedení KSČ říkalo, byl závažný konflikt mezi nimi a Šmeralem a taky postoje Zkápotockého i jiných tzv. reformistů nebyly podle mého soudu objasněny dostatečně. Zcela zkresleně byl pak vyličen rozchod se spisovatelskou avantgardou, přičemž i v dalších historických statích zůstává utajeno, že Vančura, Seifert ani Hora se už potom nikdy do komunistické strany nevrátili. Opravte mě, jestli se mýlím, ale hlavně to objasněte těm mladším mezi námi.

Rovněž situace okolo jednotné lidové fronty by jistě stála za vyjasnění a zejména pak bouřka po návratu Gottwalda z Moskvy, kde se stal členem sekretariátu exekutivy Komunistické

internacionály a z jejího příkazu se pustil do Švermy a Slánského. Vím jen z vyprávění Standy Budína, tehdy šéfredaktora Rudého práva a v osmašedesátém šéfredaktora Reportéra, jak se tenkrát rozhodovalo, koho z těch dvou obětovat, až to nakonec odnesl právě Budín. Ale též za Švermou a Slánským zůstal do budoucna jakýsi stín partajní nedůvěry. Šverma se nakonec vykoupil až svou smrtí na Slovensku za povstání, kdoví jak by to s ním dopadlo po osvobození, ostatně osud Slánského to dává tušit.

Jan Šverma byl totiž předurčen jako nejpravděpodobnější protagonista národní cesty k socialismu, protože byl z nich nejvzdělanější a měl k tomu už dříve sklony, jak svědčí některé jeho teoretické práce. O té specifické cestě mluvil těsně po návratu do osvobozené Prahy i sám Gottwald, ale pak to najednou zapomněl a zapřel. Dokonce nic nenamítal, když tuhle ideu podšoupli zrádnému protistranickému centru v čele se Slánským, jenže ji ještě vyšperkovali nařčením, že to byl záměr imperialistických rozvědek, namířený proti věčnému spojenectví se Sovětským svazem, jak se později komentovaly a odsuzovaly jugoslávské prohršky krvavého psa Tita.

Pro tuhle Gottwaldovu proměnu z národního komunisty v opět internacionálního bolševika byla zřejmě rozhodující jeho cesta do Moskvy v roce 1947, kdy se rozhodovalo o přijetí Marshallova plánu, který jsme původně přijali a posléze rychle odřekli pod přímým nátlakem Kremlu, aby nám USA snad nemohly diktovat, do čeho smíme investovat půjčené peníze, jak se Gottwald rozhořčeně před Benešem vyjádřil. Naproti tomu Rusové se ani nenamáhali vměšování zastírat, Stalin se prostě na naši delegaci velice hlasitě rozkřikl, a protože tam byl i Slánský, patrně už tehdy nad ním vynesli hrdelní ortel, protože když šlo o to, kdo v budoucí čistce padne, dal Gottwald při možnosti volby galantně přednost druhému. Sám pak volal z Moskvy do Prahy Dolanskému, jak to špatně dopadlo, a byl přitom podle očitých svědků zcela opilý,

ačkoliv jeho zhoubná nemoc příjčného původu vyžadovala naprostou abstinenci, což lidi kolem Stalina moc dobře věděli, ale právě proto ho tak napájeli, aby nakonec ušpíšili i jeho odchod ze scény. Tehdy se taky definitivně rozhodlo o železné koncepci naší ekonomiky, když Stalin doslova pasoval naši republiku na zbrojnici celého socialistického tábora míru.

Nesrovnalosti a mezery nebo přímo vymyšlenosti by se jistě našly i v únorovém díle seriálu, který musel právě tady skončit, aby se nezvrhnul v komediální parodii, neboť v díle knásledujícím by mnozí herci pozbyli uplatnění anebo by nutně musili změnit kostýmy. A tady vás historiky čeká práce nejtěžší, ale též nejužitečnější a potřebná. Začín můžete tím, co seriál zcela pominul - únorovou přítomností a přímou účastí Zorina a prý i Mikojana. Tady zůstali moskevští rádci skromně mimo hru, třebaže ve skutečnosti khráli roli velmi významnou. Jejich představitelé by se v plejádě ochotných českých a slovenských herců určitě našli.

Vstup tedy máte a pro dokreslení tehdejší atmosféry by dobře posloužila epizodka, jak po Vítězném únoru herečka Štěpničková utíká přes hranice se svým synkem, tehdy ještě batoletem, ale už příštím televizním Gottwaldem, v náručí, je chycena a zavřena na mnoho let do kriminálu, zatímco o budoucí nadání onoho děcka se postará státní výchovný ústav. A potom už půjde vše ráz na ráz. Ačkoli před únorem Gottwald na smíchovském mítinku vykřikoval, že neusiluje o většinu v národě proto, aby vládl bez ostatních, jakmile moc uchvátil, všechny dosavadní partnery z Národní fronty postupně vyakčnil, zreformoval nebo vyhnal z republiky a další pak podle vlastní téze "až vyhrajeme, budem stavět" postavil mimo provoz jako generála Ludvíka Svobodu nebo před soud jako Dočolomanského Husáka a Laca Novomeského z Bratislavy nebo Marii Švermovou s Josefem Smrkovským z Prahy či rovnou pod šibenici jako své odpůrce Miladu Horákovou a spol, ale i své nejbližší spolupracovníky Slánského, Clementise, Franka, Švába, Frejku a

další. Tím navíc zastrašil ostatní váhavce jako Zápotockého a Dolanského, až mu zbyl pomalu jako jediný věrný hradní šašek Kopecký, v seriálu Teplý. A začal režim jako řemen podle hesla, že až na samém konci všeho našeho snažení je člověk.

Taková je tedy budova Pravdy, jak o ní na konci televizního seriálu procítěně hovoří povýšený představitel Gottwalda Jiří Štěpnička, a já si nemůžu odpustit osobní poznatek, že ~~na~~ místo podoby skutečných osob budu mít už naporád před očima šminkami zpitvořené tváře herců, kteří se k té komedii propůjčili jako kdysi jejich málo odolní předchůdci v protektorátních skečích.

Posuzujte shovívavě mou exkurzi do historie, ale do vašeho hájemství jsem se vypravil s nadějí, že vy se do toho pustíte zgruntu a fundovaněji. Režisér Sokolovský jistě netrpělivě čeká na další příležitost.

13.12.1986.

Mrazy ještě nepolevily

Nepřízeň počasí je téma, o kterém se dnes můžete pobavit s kdekým, dokonce i s příslušníky Státní bezpečnosti, pokud vás s nimi okolnosti svedou, ale moc jim nevěřte, že mají obavu jen o příští úrodu po tak tuhé zimě, jak se mi jeden z nich snažil namluvit při náhodném setkání v Písečné ulici na okraji Kobylis. Spíš je taky zebe, když hlídkují v třesnutých mrazech před byty chartistů anebo je sbírají na pražských ulicích, aby zjistili, co si myslí o situaci. Poněkud nezvyklý průzkum veřejného mínění.

Sebrali mě v pondělí 2. února večer na chodníku, který nebyl zrovna předpisově uklizený, takže jsem měl zprvu dojem, zda nechtějí právě mne činit odpovědným za jeho zledovatělý povrch. Nikoliv, chtěli po mně vysvětlení o docela jiných věcech podle všezahrnujícího zákona o SNB. Ten jim umožňuje sebrat kohokoliv a kdekoliv, jak pravili s neskrývaným zadostiučiněním o své převaze, a ptát se můžou na cokoliv. Jen se mě nezptali, kam že jdu ani ke komu. Prostě mě sebrali na chodníku a odvezli do Bohnic, zatím jen na místní oddělení Veřejné bezpečnosti. Blázinec je o pár stanic dál, nicméně už velmi blízko.

Předávali si mě tam jak horkou bramboru, až konečně z jednoho Procházkovy vypadla otázka, co vím o dokumentu Charty 77 Slovo ke spoluobčanům. Neřekl výslovně, že jde o nějaký trestný čin, nikoho neobvinil, jen se tak zeptal, co o tom vím a co si o tom myslím. Přiznávám, že jsem na takové otázky dost alergický, pokud mi je klade Státní bezpečnost, proto jsme byli s protokolem poměrně brzy hotovi. Jinak ovšem si docela rád popovídám o všem, oč Charta 77 usiluje už deset let, ale nikoliv při policejním výslechu, protože o lidských právech a z nich vyplývajících závazcích občana i státu se má hovořit jinde a s jinými.

"S kým tedy byste byl ochotný mluvit?"

"Třeba s činiteli politickými, ale ne prostřednictvím represivních orgánů."

"Dokud se budete stýkat s cizími diplomaty a přes ně podávat o republice zkreslené zprávy ideodiversním centrům, nebude se s vámi nikdo jiný bavit,"

Tím chtěl jeden z Procházků zřejmě nazvačit, že ~~zná~~ ^{zná} a ví, kam jsem měl ten večer namířeno, což nebylo tak těžké uhodnout, když mě sebrali asi patnáct kroků od sídla tajemníka britského velvyslanectví v době, kdy je v ČSSR na oficiální návštěvě státní ministr pan Timothy Renton, že za bé by se mi stejné péče STB dostalo též v blízkosti kteréhokoliv obydlí amerického, když je v Praze zrovna náměstek ministra zahraničních věcí USA pan John Whitehead, že za cé naše ministerstvo vnitra klade rovnítko mezi řádně akreditovanými diplomaty a ideodiversními centry, a konečně za dé, že Státní bezpečnost jasnozřivě uhodla, co bych byl býval říkal,

kdyby mě včas nezastavilá a nesbalila. Tomu oni říkají prevence a já zas buzerace. Inu, každý z nás má jiný názor, oni však navíc mají mocenský aparát, který si osobuje právo rozhodnout i o tom, s kým smí či nesmí náš občan hovořit a co smí či nesmí říkat.

"Cítíte se být ještě pořád komunistou?"

"A co vy?? Cítíte se vy být komunistou?"

"Já jsem členem komunistické strany."

"To chápu, protože jinak byste nebyl příslušníkem Státní bezpečnosti."

"Já byl členem ještě dřív, než jsem tady začal pracovat."

"Právě to mám na mysli, protože kdybyste členem nebyl, tak byste tady nepracoval."

Nevím, zda pochopil příčinnou souvislost, v té chvíli jsem víc přemýšlel, proč mi takovou otázku položil. Jako by se ptal, jestli jsem dosud věřící a jako by na mé kladné odpovědi závisela moje spása a na záporné moje věčné zatracení. A uvnitř jsem se zděsil, koho si to vládnoucí strana vybrala za zpovědníka. Už jednou dala u nás bezpečnostnímu aparátu takovou pravomoc a všichni víme, co z toho pošlo.

"Jestli nám to nechcete říct, můžete to napsat, tady je papír."

"Píšu rád, to nezastírám, ale o jiných věcech a v jiném prostředí."

"A oni vám to venku tisknou! Proto setady nikdo kromě nás nebude s vámi bavit!"

"Já přece o nic neškemrám, iniciativa by musela vzejít od nich."

"Toho se nikdy nedočkáte."

Ne že bych o to zas tolik stál, ani se nechci nějak přeceňovat či vyvyšovat, ale nedalo mi, abych jim nepřipomněl, že jistý Andrej Sacharov byl za Brežněva nuceně poslán do vnitřního vyhnanství mimo jiné i proto, aby se nemohl stýkat se zahraničními korespondenty, a dneska s ním pořádá tiskové besedy v Moskvě.

"Ale vy byste se přece měl líp někde venku na chalupě, tam je klid, i psát byste mohl, jenom byste to nesměl dávat nikomu číst."

"Teď je venku přílišná zima a i jinak se zdá, že mrazy u nás jen tak nepoleví."

Snad aby dokázali opak, zavezli mě z Bohnic až do Vršovic, kde bydlím. Ale zdejší ovzduší asi podstatně neoteplí ani astronomické jaro. Rovnodennost ještě zdaleka neznamena rovnoprávnost.

3. 2. 87

Přebudování hospodářského mechanismu - nikoli reforma

9.ledna letošního roku byly zveřejněny Zásady přebudování hospodářského mechanismu ČSSR a hned vzbudily velkou pozornost jak mezi odbornou tak i laickou veřejností. Termín "laická veřejnost" je přirozeně v této souvislosti velmi relativní - stav naší ekonomiky, její vývojové tendence, to, zda vytváří dostatek zdrojů pro růst i kvalitu životní úrovně v míře srovnatelné s ekonomikou s námi sousedících zemí, zajímá téměř každého člověka.

Seznámit se se Zásadami není však zcela snadné. Jsou velmi nesrozumitelné, protože jsou napsány jazykem, který je směsicí pokleslého ekonomického žargónu a "partajní čínštiny". Následující stránky budou proto pokusem přiblížit jejich hlavní teze, jejich pozitivní i problematické stránky a také okolnosti, za kterých vznikaly.

Pět minut po dvanácté, ale přece...

Naše národní hospodářství je už od konce sedmdesátých let ve velmi obtížné situaci. Stagnaci, která trvá osm let, lze bez velkých rozpaků nazvat krizí. Abychom přiblížili její stav, stačí uvést tři údaje:^{1/} užitý národní důchod, tedy ta část národního důchodu, která zahrnuje v podstatě osobní spotřebu obyvatelstva, investice a tzv. společenskou spotřebu, byla v roce 1985 nižší než v roce 1980, reálné mzdy dělníků a zaměstnanců nižší než v roce 1978 a reálné směnné relace, které jsou ukazatelem nejpřesněji a vyjadřujícím kvalitu činnosti národního hospodářství, protože tak ji zhodnotil světový trh v rozdílu mezi cenami vyváženého a dováženého zboží, byly v roce 1985 o 33% nižší než v roce 1970.

Po většinu této doby jsme z úst našich nejvyšších představitelů slyšeli ujišťování, že naše národní hospodářství jde dobrým směrem, že jsme se tak dobře ještě nikdy neměli, že na řízení našeho

---

1/ Údaje platí pro rok 1985, protože příslušné údaje za rok 1986 nejsou v právě vydané zprávě Federálního statistického úřadu o výsledcích roku 1986 obsaženy. Z textu této zprávy a z jiných v ní uvedených údajů lze však soudit, že tyto údaje se ani v r. 1986 příliš nezměnily k lepšímu.

národního hospodářství nemusíme nic podstatného měnit. Stačí prý, když lidé budou lépe, usilovněji a disciplinovaněji pracovat, budou plnit stanovené úkoly, lépe využívat výsledků vědy a techniky.

Nestačilo to. Sebevětší úsilí lidí ve špatném hospodářském mechanismu, jehož změně brání sobecký zájem politické moci, nemůže přinést pozitivní výsledky. Naopak vede k rezignaci lidí, protože denodenně vidí, že prakticky vše, co dobrého vytvoří, přivede vniveč moloch administrativně-byrokratického systému řízení ekonomiky.

Ekonomická realita je neúprosná. Rezervy naší ekonomiky, kdysi vyspělé, bohaté a výkonné, se pomalu ale neúspěšně vyčerpávají. Není tak vzdálena doba, kdy ani největší omezení investic nutných pro modernizaci našeho výrobního potenciálu, největší omezení bytové výstavby, výstavby škol, nemocnic a třeba i dálnic, dovozu léků a jižního ovoce nepostačí a životní úroveň začne klesat. S tím je přirozeně spojeno nebezpečí vzniku sociálních konfliktů, které, jak ukázal polský případ, mohou snadno přerůst v politickou krizi. Ekonomickou situaci komplikuje i to, že po splacení většiny západních půjček, které byly přijaty v neúspěšné snaze oddálit otevřené propuknutí krize, je na řadě splacení dluhů Sovětskému svazu, neboť se nám, na rozdíl od vyspělých zemí Západu, nepodařilo kompenzovat zvýšení cen ropy vyšší technickou úrovní, vyšší kvalitou a tedy i zvýšenými cenami našich exportních výrobků. Proto se zvyšuje naše finanční účast na řadě projektů realizovaných v Sovětském svazu, proto dodáváme na tyto stavby i naše stavební kapacity, proto se zvyšuje tlak na vývoz našeho zboží do SSSR.

Také politické reality se mění. Probouzí se veřejné mínění, které bylo po osmnáct let utlačeno, a to jak pod vlivem dlouhodobé stagnace životní úrovně, tak především pod vlivem současného vývoje v Gorbačovově Sovětském svazu, kde se dnes mění i to, co se ještě nedávno zdálo být na věky nezměnitelné. Lidé se ptají, kdy i u nás se začne provádět dynamičtější politika, kdy i u nás bude možná veřejná kritika, kdy i u nás odejdou neschopní a zkorumpovaní, i ti, kteří jsou zodpovědní za dnešní situaci. Tytéž otázky si kladou mnozí, zejména mladší lidé v různých aparátech - státnickém aparátě počínaje, hospodářským a bezpečnostním konče.

I proto si vedení naší země uvědomilo, že se některým změnám nevyhne, že jsou v jeho vlastním zájmu, chce-li i nadále setrvat u

moci. Ale protože ví, že hluboké změny ve fungování systému ~~politickém~~ ekonomického jsou nemožné beze změn ve fungování politického systému, že jsou to svého druhu spojitá nádoba, přijalo takové zásady přebudování hospodářského mechanismu, o nichž se domnívá, že alespoň poněkud zlepší ekonomickou situaci, zatímco politická sféra bude moci fungovat postaru.

V tom se plně projevuje skutečnost, že toto vedení se dosud neodpoutalo od brežněvovské strnulosti a konzervativismu, že se zuby nehty drží Poučení, v němž je tato ideologie zakotvena, že dosud nevykonalo nic ve směru překonání důsledků vojenské intervence srpna 1968, která je přivedla k moci s úkolem zastavit ekonomickou reformu i proces demokratizace všech stránek života naší společnosti realizovaných během Pražského jara 1968.

Zásady jsou výslednicí dlouhého mnohakolového zápasu uvnitř nejužší mocenské sféry, zejména mezi "pragmatiky", kteří jsou si už dlouho vědomi nutnosti úprav hospodářského mechanismu a mezi "ideology", kteří se jakýchkoli změn velice obávají. Jsou kompromisem mezi názory ekonomů /a za nimi stojících politiků/, kteří je formulovali, a mezi tím, co je dnes ochotno přijmout politické vedení jako celek.

Přes všechna jejich omezení jsou Zásady činem ve správném směru. Je to první opravdový - i když nesmělý krůček, první narušení dosud neproniknutelných hradeb, které kolem sebe navršilo naše domácí uskupení konzervativců. Zároveň zpochybňuje dosud nedotknutelné Poučení s jeho zatracením jakýchkoli pokusů o ekonomickou reformu, o využívání zbožně-peněžních vztahů, o kombinaci plánových a ekonomických metod řízení. Ukazuje se, že jsou-li celospolečenské síly dostatečně silné a působí-li po dosti dlouhou dobu, nakonec se nutně prosadí.

Otázky, které nebyly položeny

V Zásadách, které mají ~~na~~ vymezit způsob přebudování hospodářského mechanismu země, je nutné ~~na~~ dát odpovědi na některé zásadní otázky, bez nichž takový proces není možný. Je nutné si ujasnit, jaký mechanismus řízení se vlastně opouští a proč. Je nutné zformulovat cílovou představu nového mechanismu a vytvořit jeho model,

aby bylo možné ověřit účinnost jeho jednotlivých prvků. Je nutné si odpovědět na otázky, jakými prostředky je možné cílovou představu realizovat, v jakých etapách, v jakém čase a s kým. V Zásadách nenajdeme ani tyto otázky, ani odpovědi na ně.

Jestliže si však neodpovíme na otázku, s kterými prvky staré soustavy se chceme nebo musíme rozloučit a k jakému cíli chceme dospět, pak není možné zvolit ~~účinny~~ potřebné a účinné prostředky k jeho dosažení. Cesta bude nutně křivolaká a zbytečně dlouhá, bude na ní nutně příliš mnoho neúspěchů a obrovských ztrát.

To, že tyto otázky nebyly položeny a že na ně nebyly dány ani nepřímé odpovědi, není náhodné. Jsou příliš úzce spojeny s dalšími otázkami, na něž dnešní vedení nemůže dát uspokojivou odpověď. Patří mezi ně i otázka, proč se k přebudování hospodářského mechanismu přistupuje až teď, když krize trvá už tak dlouho a když jinde se k reformám odhodlali podstatně dříve? Proč bylo nutné zastavit u nás proces ekonomické reformy před osmnácti lety a vrátit se k staré soustavě řízení, od níže dnes odstupujeme za situace, kdy problémy, které se mají řešit, se nepředstavitelně prohloubily a zkomplikovaly? Budou rehabilitováni ti, kteří museli opustit svá místa v podnicích, vědeckých ústavech, ve stranických a vládních institucích právě proto, že se zasazovali za ekonomickou reformu? Jestliže na tyto otázky není odpověď dnes, bude se muset najít zítra, za měsíc, za rok, za dva...

Zásady nového hospodářského mechanismu

V prvních odstavcích Zásad jsou vymezeny problémy, na jejichž řešení, se mají zaměřit. Mnohé z nich už po desetiletí putují z jednoho programového ekonomického textu do druhého a zcela jistě to nebudou Zásady, v nichž skončí jejich bludná pouť. Jsou to například požadavky na zvyšování účinnosti centrálního plánování, zvyšování odpovědnosti za uspokojování společenských potřeb, na výrazné upevnování rovnovážnosti a proporcionality ekonomiky. Nový není ani důraz na to, že organizace mají hospodařit v podstatě jenom se zdroji, které vytvoří, že se mají pro podnikovou sféru vytvářet náročnější podmínky a že se má hospodařit bez dotací a redistribucí.

V Zásadách však najdeme i požadavky, které se z oficiálních

dokumentů na osmnáct let vytratily. Patří sem především záměr centra posílit samostatnost podnikové sféry. Mění se i vymezení úkolů plánovacího centra, které se má napříště s větším důrazem věnovat plánování nejen naturálních ale i hodnotových stránek budoucího vývoje. Má podnikové sféře stanovovat kritéria efektivity a zároveň plánovat vývoj cen, devizových kursů, daní, úroků, odpisů, ocenění základních prostředků a sestavovat i celkový finanční plán. Má se připustit i větší rozmanitost organizačního uspořádání samostatných výrobních jednotek včetně vytváření specializovaných výrobních podniků, různé organizační propojení výroby, vnitřního a zahraničního obchodu i přímý vstup podniků na zahraniční trhy. Bylo dokonce sňato tabu z požadavku usilovat o "státem regulovanou" směnitelnost deviz a o jednotné devizové kursy.

Hlavním kritériem efektivity podnikové sféry nemá být míra plnění jejich plánů, ale konečné hospodářské výsledky vyjádřené především velikostí vytvořeného čistého důchodu /zisku/, který podnikům zbude po splnění všech závazků vůči státu a po naplnění různých fondů /zejména fondu rozvoje, z něhož se spolu s odpisy základních prostředků a úvěry mají financovat investice/.

Má se za to, že podle výše skutečně dosahovaného zisku bude možné diferencovat mezi jednotlivými podniky výši mezd. Avšak jelikož centrum má oprávněné obavy, že by zaváděné ekonomické nástroje nemusely účinně regulovat jejich růst v závislosti jen na skutečných konečných výsledcích podniků, počítá se s tím, že vedle zachování celostátní platnosti mzdových tarifů bude výsledková část mezd /zejména prémie a odměny/ ještě po dlouhou dobu centrálně regulována.

Formulace představy o úlohu tvorby a hodnocení plnění podnikových plánů patří mezi nejspornější stránky Zásad. Centrum má podnikům určovat závazné dlouhodobé normativy, kritéria efektivity a jejich vývoj /např. vývoj čistého důchodu nebo zisku, případně čisté produkce/, výši odvodů a daní atd. Tyto normativy mají s měřit k jednotnosti a dlouhodobosti /výjimky se však předem připouštějí/. Zároveň se podnikům budou stanovovat závazné, adresné a konkrétně vymezené úkoly zabezpečující rozhodující státní programy, strukturální změny, potřeby obrany země a mezinárodní závazky státu. Budou jim rovněž předávány limity pro rozdělování nedostatkových zdrojů, například některých surovin a materiálů, ale také i deviz. Centrum si dále vyhrazuje rozhodování o nejdůležitějších investičních akcích a ponechá v zásadě centralizovanou

tvorbu cen.

V rámci těchto omezení by podniky měly mít možnost samy sestavovat své plány a rozhodovat o jejich změnách. Zároveň by také měly nést plnou odpovědnost za jejich plnění, a to jak za direktivně stanovený výrobní sortiment, tak i za dosažení všech centrem stanovených ekonomických kritérií.

Bylo by možné ještě dál pokračovat ve výčtu základních tezí Zásad, avšak ty, o nichž již byla zmínka, jsou pravděpodobně nej - důležitější a jsou typickou ukázkou jejich filozofie a konstrukce.

Rozporuplnost Zásad

Už v tom, co bylo řečeno, je možné nalézt řadu rozporů.

Za prvé. Co více ovlivní chování podniků: závazně stanovené úkoly a limity nebo ekonomické nástroje? Investice, zboží pro vývoz, zbrojní výroba a další výrobky, jejichž sortiment bude podnikům i nadále určován direktivně, se podílejí alespoň z 50-70% na výrobním programu rozhodujících závodů a mnohde je jejich podíl ještě vyšší /to se netýká některých závodů lehkého a jemu podobného průmyslu/. Není třeba žádné velké představivosti k tomu, abychom dospěli k závěru, že chování podniků bude i nadále především ovlivňováno direktivními úkoly, snahou vyjednat s centrem pro jejich plnění co nejlepší výchozí podmínky, především ceny, limity deficitních surovin a zdrojů, úvěry a dotace, co nejměkčí normativy, kritéria a daně. Centrum se tomu nebude moci vyhnout: určí-li podnikům plán, musí převzít také odpovědnost za jeho plnění a za hospodářské výsledky podniku, tak jak je tomu v dnešní hospodářské soustavě. Podniky snadno prokáží, že jejich výsledky jsou ovlivněny především rozhodnutími centra a nikoli jejich vlastní iniciativou a že například ~~by~~ jimi nezaviněný pokles prostředků na mzdy by mohl vyvolat vážný sociální konflikt, kterých se chce centrum vždy vyvarovat.

Tak tomu je ostatně dnes i v maďarském průmyslu, v zemi, která je s realizací ekonomické reformy nejdále. Ale i tam podniky těžkého průmyslu, které hospodaří v obdobných podmínkách, stačí pro - hospodařit všechny přínosy těch podniků a odvětví, které působí v ekonomicky náročném prostředí a nemají o co s plánovacím centrem vyjednávat.

Za druhé. Zásady kladou důraz na takové nástroje, jakými jsou ekonomická kritéria, normativy, daně a odvody. Všechny dosavadní

zkušenosti s uplatněním takových nástrojů /včetně zkušeností československých z realizace tzv. Rozsypalovy reformy v r.1958/ svědčí o tom, že centrum nedokáže zajistit ani jejich jednotnost pro celou ekonomiku, ani dlouhodobost jejich působení. Nikdy a nikde ještě žádný normativ nevydržel beze změny déle než rok nebo dva. Centrum to ví a proto si v záloze ponechalo možnost jejich úprav i v průběhu plánovacího období. Je-li předem známo, že ekonomické nástroje nebudou předem ani jednotné ani dlouhodobé /budou tedy též ukazateli svého druhu/ a není-li známa délka přechodného období, v němž jejich změny budou přípustné, je nutné počítat s tím, že podniky nebudou spěchat odkrýt všechny své rezervy, že nebudou spěchat s maximalizací svých důchodů nebo zisku, protože budou důvodně předpokládat, že jim centrum tyto ukazatele zpevní zisk odčerpá a mzdy nepovolí zvýšit.

Naopak je zřejmé, že i nadále budou věnovat své hlavní úsilí vyjednávání s centrem - a v zásadě budou mít dobré argumenty - a nikoli hledání cest, jak nejrychleji zdokonalit své výrobky a technologii jejich výroby, maximalizovat důchody a minimalizovat veškeré náklady.

Za třetí. Není možné si představit hospodářský mechanismus, který by chtěl ovlivňovat ekonomické procesy především ekonomickými prostředky a zároveň ponechal rozhodování o tvorbě cen jednotlivých výrobků v centru. Cena má být vyjádřením technické úrovně a kvality výrobku, mírou uspokojení domácího i zahraničního odběratele. Zase tu nastoupí dohadování podniků s centrem se všemi známými důsledky. Jiná situace by přirozeně nastala, kdyby proces přechodu od administrativně tvořených cen k cenám ekonomickým byl časově i věcně vymezen. Je samozřejmé, že ceny nemohou dosáhnout své ekonomicky opodstatněné úrovně jednorázově, že přechod musí být prováděn postupně po jednotlivých krocích, a to po dosti dlouhou dobu. Ale jelikož dosud není zformulována ani cílová představa reformy ani délka přechodného období, pak ceny budou v novém hospodářském mechanismu jednou z hlavních brzd účinnosti ekonomických nástrojů.

Zároveň se zdá, že proponovaný způsob cenové přestavby velkoobchodních a nákupních cen situaci do budoucna značně zkomplikuje. Umožní totiž podnikům, aby do nových cen starými známými prostředky přenesly veškeré své náklady - ať jsou nebo nejsou oprávněné, a tak vytvořily pro sebe velmi pohodlné měkké výchozí podmínky, což cen-

trum bude nesporně ještě více tlačit k používání administrativně individualizovaných hodnotových nástrojů.

Rozporuplná představa o hospodářském mechanismu, jak ji přináší Zásady, je jen odrazem rozporů v zájmech, myšlení a přístupech těch, kteří je koncipovali, a především těch, kteří je schvalovali. Stále ještě u nich přežívá představa, že "věci se vymknou z rukou", /a to nejen v ekonomice, ale i v politice/, pokud do nich centrum nebude moci přímo zasahovat. Administrativní omezení hospodářského vývoje, která jsou jistě nezbytná v období přechodu od jedné soustavy řízení národního hospodářství k druhé, není možné v daných podmínkách považovat především za snahu cílevědomě usměrňovat národohospodářské procesy, ale za pokus uchovat co nejvíce z dosavadní soustavy řízení.

Toto konstatování se opírá i o rozbor toho, co Zásady vynechaly. Tak například otázky kádrové politiky. V jednom odstavci Zásad se sice uvádí, že se "kádry" mají hodnotit podle výsledků jimi řízených útvarů a organizací a podle prosazování celospolečenských zájmů. Nic se ale neříká o tom, co má být kritériem jejich výběru: zda jako dosud politická oddanost a "angažovanost" a nebo především odborné znalosti a schopnosti, dynamičnost a talent, umění řídit. Tedy jednoduše řečeno, otázka stojí tak, zda odpovědná místa budou i nadále vyhrazena prakticky jen pro členy KSČ nebo zda budou přístupna všem občanům bez rozdílu.

V Zásadách není rovněž zmínka o problematice podnikové samosprávy, která je například ve středu zájmu současné diskuse sovětské, a kde byl už vypracován návrh zákona o podniku. Tomuto problému se nelze při rozchodu s administrativní soustavou vyhnout. Otázka zní: kdo bude spravovat společné vlastnictví - centrum, podnikový kolektiv nebo instituce typu Fendu národního jmění? Kdo bude jmenovat a odvolávat ředitele. a další vedoucí pracovníky nebo alespoň je vybírat a navrhopvat: opět pracovníci podnikové sféry přímo zainteresovaní na co nejlepších výsledcích hospodaření nebo nadpodnikové centrální orgány? A jaké bude postavení odborů?

Přebudování nebo reforma

Vyjmenované problémy nejsou podružné, jde naopak o otázky zásadní. Buď se přestavba hospodářského mechanismu stane byrokraticko-technokratickým aktem, který v podstatě nic nezmění na dnešním nezúčastněném a odcizeném postoji lidí k zásadním ekonomickým a spo-

lečenským problémům, kteří i nadále zůstanou jen vnějšími pozorovateli událostí ~~ne~~, nebo půjde vedle přebudování hospodářského mechanismu nikoli o přestavbu ale o jeho skutečnou reformu, kterou není možné realizovat beze změn ve fungování politického systému. Jedině ty totiž mohou přesvědčit lidi, že se něco změnilo, že už bez obav mohou vylézt ze svých ulit, do nichž byli po roce 1969 zatlačeni, a že beze strachu z existenčních a mocenských postihů mohou usilovat o pozitivní přeměny v naší zemi.

Takové změny se především nemohou vyhnout oblasti kádrové politiky, v níž se v našich podmínkách, které jsou důsledkem srpnové intervence a po ní následující "normalizace", zkoncentrovalo celé klubko dosud nerozpletených - a co je horší - dosud nerozplétaných problémů. Pro efektivní fungování hospodářského mechanismu, /pohlížíme-li na problém jen z tohoto úzkého, utilitárního hlediska/, je nutná i celá řada dalších změn: například ~~u~~ musí dojít k uvolnění informačních bariér, musí se skoncovat s nesmyslnými omezeními vědecké a kulturní tvorby, musí být usnadněn styk se světem pro všechny občany a instituce, musí být odstraněny výsady všeho druhu a především v přístupu ke vzdělání, protože naše země ztrácí příliš mnoho talentovaných lidí tím, že stále příliš velkou roli při výběru uchazečů hraje mocenské postavení jejich rodičů a při výběru k vědecké práci členství v KSČ. Takové změny je možné odkládat, vyhnout se jim natrvalo však nebude možné.

Zápas o reformu

Někteří přátelé kladou otázku, zda hodnotit Zásady není předčasné, zda by nebylo lepší počkat s kritikou až na konečný propracovaný návrh nového hospodářského mechanismu, ~~ne~~ Není to předčasné. O definitivní podobu tohoto mechanismu, o tempo jeho zavádění, o nutné úpravy ve fungování politického mechanismu bude ještě sveden urputný zápas.

Ti, kteří jsou dnes u moci, dobře vědí, že postaru se dnes naše národní hospodářství už řídit nedá. Nově, jinak nechtějí, nemohou nebo neumí. Přitom na rozdíl od minulosti dosti nedávné se nemohou vymlouvat na to, že jim vnější síly, které je přivedly k moci, neponechávají žádný volný prostor pro potřebné přeměny. Naopak, možnost samostatného jednání v této oblasti se značně rozšířila, protože i Sovětský svaz usiluje o zdokonalení svého hospodářského mechanismu a uvítal by i jistě zvýšení technické úrovně, kvality a výkonnosti

naší ekonomiky. Pokud tento prostor není využíván, je to jen důsledek úzkých mocenských zájmů dnešního vedení země.

Významnou úlohu v zápase o reformu bude mít diskuse, kterou Zásady jistě vyvolají. Nebude ji tak snadné umlčet, i když pokusy o to jistě nebudou scházet, protože se nebude odehrávat jen na stránkách tisku, ale i v podnicích, ústavech a v různých institucích. Už ten sám fakt, že se bude diskutovat, bude velmi důležitý. Za posledních osmnáct let my všichni jsme ~~xx~~ si odvykli, že je možné veřejně se angažovat pro obecně prospěšnou věc. Proto se diskuse může stát velmi užitečnou školou, i když zatím asi jen školou obecní, základní školou pozitivního myšlení a jednání, po níž by však měly následovat pokračovací třídy praxe.

Také fronty boje o reformu budou mít značně netradiční podobu. Nebude to jeden z řady zápasů mocenské sféry proti těm, kteří jsou mimo oficiální struktury. Na jedné straně budou stát ti, kteří jsou pro reformu, protože vědí, že je z hlediska zájmů naší země nezbytná, proti nim se sekupí všichni, kteří se obávají ztráty svých mocenských pozicí, kteří se bojí, že neuspějí v nových a tvrdších podmínkách nebo že přijdou o svůj pohodlný život.

Zápas o reformu začal.

Leden 1987

Petr Uhl

K petici proti interrupcím

Také si myslím, že umělých přerušení těhotenství je v této zemi příliš mnoho. Kdyby mě někdo požádal, abych podepsal petici, navrhuující celonárodní diskusi o tomto problému /a tou peticí by vlastně tak trochu začala/, podepsal bych ji, neboť by to mohla být cesta, jak počet interrupcí snížit. Ovšem obtížná by byla diskuse s těmi, kdož v souladu s Vatikánem zásadně odmítají s interrupcemi i antikoncepci. Vedle řešení sociálních problémů života ženy v nejširším smyslu toho slova, /včetně výchovy a dalších morálních stimulů/ je tož totiž právě antikoncepce, jejíž kvalitativní a kvantitativní rozvoj může příznivě ovlivnit /tj. snížit/ potratovost. Ano, právě a jenom antikoncepce, pokud ovšem nepomyslíme na zákonné donucování prostředky pro neposlušné; tresty, včetně vězení nebo i poprav /těmi posledními trestají lékaře-anděličkáře v Rumunsku/. Tvrdý zákonný postih interrupcí bývá vlastně znakem totalitních režimů, bylo tomu tak i v nacistickém Německu. - Tedy : takovou petici bych podepsal.

Nemohu se však připojit k žádnému textu, který požaduje, aby tato oblast byla upravena zákonem, resp. aby zákon jakýmkoli způsobem svazoval ženu při jejím případném rozhodování o interrupci v raném stádiu těhotenství. Kdyby se signatáři petice obraceli na demokratické vládní instituce a na společnost, v níž existuje relativní svoboda slova a relativně svobodně ,působí různé občanské iniciativy zaujímající k problémům tohoto druhu různé, často protichůdné stanoviska, hodnotil bych jejich postup jako legitimní a sám bych rychle podpořil iniciativu, žádající pravý opak toho, o co usiluje petice. Mimo jiné právě proto, aby se snížil počet interrupcí. A také proto, že - stejně jako většina a pravděpodobně obrovská většina čs. obyvatelstva - považuje existenci laických komisí, povolujících interrupce a ponižujících lidskou důstojnost každé žadatelky, za anachronismus : novou zákonnou úpravu, která je

má zrušit, vítám jako pokrok v oblasti lidských práv.

Jestliže se však signatáři petice obrací na stát, o jehož totalitních rysech nejsou žádné pochybnosti /zejména se v jejich prostředí/ a jestliže po takovém nedemokratickém státě žádají, aby dále zákonem potlačoval či /pravda : po veřejné diskusi, ovšem autoři petice vědí, že je to požadavek iluzorní/ dokonce zpřísnil povolání interrupcí nebo jejich povolování zcela znemožnil a tak brutálním a nedemokratickým způsobem omezil práva žen - nota bene : nikoliv signatářek petice, těch se to přece netýká, ony o interrupci nikdy nepožádají, ale jiných žen, žen z té velké většiny obyvatelstva, které vatikánskou morálku nasdílí - jestliže se tedy takto dožadují, aby stát zákonem omezil práva jiných lidí, je to nepředloženost, ne-li - u organizátorů petice - přímo nehoráznost. V historii nezávislých aktivit v Československu /a bohaté jsou zvláště po roce 1968/ se stalo poprvé, že se skupina čs. občanů obrátila na stát, aby nedopustil liberalizaci a eventuálně i zpřísnil zákon a omezil tak základní lidská práva jejich spoluobčanů. A jejich čin je opravdu společensky nebezpečný, byrokratická diktatura může snadno "vyhovět katolíkům", když se jí to bude hodit do krámu. /V minulosti se podařilo malým nátlakovým skupinám - byli to evangelíci - prosadit několik velmi rozumných věcí : v NDR to byl vznik vojska beze zbraně a omezení militarizace školství a dětských hraček, v Československu zabránili zase uzákonění toho, aby bylo možno rodičům odnímat děti z ideologických důvodů. Příště by se ale mohlo "pověst" prosadit reakční zákonnou úpravu - i to jsou rizika nedemokratického systému, rizika totalitarismu./

Jistě by se slušelo, abych ke sporům mezi stoupenci natalismu a feminismu přispěl i svými argumenty. V této poznámce to neučiním. Ostatně : bude těžké polemizovat s ~~těmi~~ těmi, kdož absolutizují spornou otázku, v kterém stádiu vývoje embrya je ho třeba považovat za lidský život,

jakož i druhou spornou otázku priority zájmů - někdy existenčních - těhotné ženy a budoucího možného života, tedy s těmi, kdož o těchto otázkách diskusi nepřipouštějí a žádají, aby byla absolutizována i zákonem. K věcné diskusi a polemice bude třeba vytvořit atmosféru.

Pochybnosti, které petice vyvolává, narušily i vztahy mezi chartisty. Na mezinárodním fóru může být petice - dílo nezávislé občanské iniciativy - spojováno s jinými nezávislými iniciativami / tak mnoho jich zase v této zemi není/, konkrétně s Chartou 77, a to i přesto, že podpisy /a čitelně napsanými jmény a adresami nebo naopak jen oznámení o počtu signatářů?/ zaslala úřadům Marie Kaplanová, která není signatářkou Charty 77. /Na Slovensku to učinil Ján Carnogurský, který rovněž není signatář Charty 77./

V celkovém kontextu úsilí o lidská práva v této zemi má nešťastný krok našich katolických spoluobčanů ještě hlubší význam. Historicky vzato, vystupují katolíci teprve krátkou dobu programově a systematicky ve prospěch lidských práv a vlastně teprve krátkou dobu lidská práva jako významnou pozitivní hodnotu uznávají. Zároveň, ale i na nich a na nás všech leží tisíciletá historie jejich potlačování církví. V Čechách zvláště brutálního. Hierarchického a tím nutně do značné míry nedemokratického pohledu na svět se mnozí katolíci nezbavili dosud, někteří se dokonce hlásí k politickému /neo/konzervatismu či k tradicím českého katolického integralismu. Zorganizování petice v Československu ukázalo na meze jejich dosavadních pokrokových snah, které osvědčují nejen v Chartě a ve VONS, ale i sami, ve vlastních aktivitách, nezávislých jak na státu, tak i na kléru, ve své většině vůči státní moci velmi loajálním. Za oněmi mezemi, které si oni sami svobodně a podle svého svědomí vytýčili, leží potom nebezpečí jiných záměrů : touhy vnutit, a to pomocí zákonů, státu a jeho donucovacího aparátu, oně velké nekatolické většině obyvatelstva rigidní katolické představy o životě, onu zdánlivě přísnou

ve skutečnosti často pokryteckou morálku. A to v oblasti sexu a rodiny především. Mám-li vždy radost, čtu-li o tom, co pro emancipaci člověka dělá katolická církev a její hierarchie třeba v Salvadoru, Polsku, USA nebo v Chile, jsem pokaždé smuten, dovidám-li se, co dělá katolická ~~hierarchie~~ hierarchie proti ní, v Nikaragui, nedávno při sporech o rozvody v Irsku, v mnoha zemích západní Evropy. A nyní, k mému zármutku, se i v Československu objevila petice, která reputaci katolicismu značně poškodila. Nejde mi přitom o katolickou církev a její další existenci či perspektivy; jde mi o to, že se tím oslabil jeden - jak říkáme - bojový oddíl čs. nezávislých aktivit, usilujících o lidská práva a lepší společenské poměry. Nyní je na našich katolických přátelích, aby význam petice a její důsledky zhodnotili, a to z hlediska toho, co nás spojuje.

Praha, 8. října 1986.

Q u o v a d i s , č a s . e k o n o m i k o ?

Strategie "urychlení" a "přestavby"- slova a skutky

"Urychlení" a "přestavba" jsou dva základní pojmy, jež vyjadřují podstatu strategie vnitřní politiky SSSR po nástupu M. Gorbačova. Od chvíle, kdy se ujasnil, že nový sovětský generální tajemník není jen náhle se objektivší kometou na sovětském politickém nebi, která na chvílku oázně zazáří a zmizí do zapomnění, byla tato terminologie převzata i do slovníku čs. vrcholného vedení: usnesení stany a vlády i projevy čelných představitelů od té doby stejnými pojmy vyjadřují strategii československé domácí politiky. Tajemník ÚV KSČ J. Fojtík dokonce na poradě ideologických pracovníků v Plzni počátkem října postavil tyto pojmy do protikladu s dosavadní oficiální formulací této strategie, když "soubor opatření", který zatím spolu s pětiletým plánem vyjadřoval ekonomickou politiku strany, označil za naprosto neuspokojivý a odsoudil do té doby jedině povolený pojem "zdokonalování soustavy plánování a řízení", tuto náhražku za dřívější "reformu", a vyslovil se pro zásadní přestavbu ekonomického mechanismu. G. Husák byl však na prosincovém plénu mnohem zdrženlivější, když mluvil o "postupné přestavbě hospodářského mechanismu".

Politikové však s těmito pojmy operují v příliš obecné poloze, než aby bylo možno z nich vyčíst, co konkrétně znamenají, jaké praktické kroky ke změně se za nimi skrývají, zkrátka jaký je vztah slov a činů v nově formulované strategii.

Pokud jde o ekonomiku, právě t y d p, ze kterých pocházejí citované výroky, poskytly příležitost tyto slova a skutky porovnat, neboť ve chvíli, kdy prosincové plenum ÚV KSČ znovu prezentovalo "urychlení" a "přestavbu" jako novou strategii vnitřní politiky, měli čtenáři Hospodářských novin k dispozici dva články, které lze považovat za autentické a autoritativní dešifrování zmíněných pojmů v jejich prakticky uskutečňované či k realizaci připravované podobě. Máme na mysli stať tří pracovníků SPK /ing. J. Kánský, ing. J. Ungenan, CSc, ing. V. Gläser, CSc : Základní přístupy a východiska - HN 49/86/, ze kterého je zřejmé, jak tato v čs. ekonomickém mechanismu zatím stále rozhodující regulativní instituce prakticky "urychlení" a "přestavbu" připravuje, a dále článek doc. ing. R. Rohlíčka, DrSc, prvního místopředsedy vlády a před-

sady Vládního výboru pro otázky plánovitého řízení národního hospodářství, tedy zatím stále vrcholné instituce pro "přestavbu" ekonomického mechanismu.

O jakých činech, vykonaných či připravovaných, tyto články vyprávějí?

Zejména článek pracovníků SPK nenechává nikoho na pochybách, že do konce tisíciletí má i nadále základní parametry ekonomického rozvoje ČSSR ^{určovat} makroekonomický ukazatelový plán. Rozdíl proti dosavadní praxi je pouze v tom, že tentokrát se má přistí /9./ pětiletka sestávat nejen v jejím vlastním časovém horizontu, ale s výhledem 10 let, k čemuž má vytvořit podmínky jednak "Souhrnná prognóza" ČSAV na 20 let a "dlouhodobý" výhled na 10 let zpracovávány SPK. Práce na těchto "podkladových materiálech" byly zahájeny v roce 1983 a do konce roku 1988 mají vyústit do vypracování "Základních směrů hospodářského a sociálního rozvoje ČSSR do roku 2000 a směrnice pro ~~devátý~~ devátý pětiletý plán", které budou mít charakter realizačního dokumentu ve vztahu k závěrům XVII. sjezdu KSČ".

Jak zoufale pomalu a těžkopádně pracuje tento centrální "mlyn", jemuž trvá 5 let, než si vůbec ujasní "řešení vybraných problémů věcného charakteru", aby je pak mohl prostřednictvím "resortů" uložit jako závazné úkoly podnikům /podle zmíněných autorů je tento proces rozvržen do tří fází - v první jde o "správný" výběr problémů věcného charakteru, v druhé se tyto "věcné problémy" mají stát součástí resortních a oblastních koncepcí rozvoje do roku 2000 a ve třetí závěrečné fázi bude sestaven dlouhodobý výhled! Uvažujeme-li, že základní metodou tohoto "ujasnění" jsou komparace s ekonomikami předních vyspělých kapitalistických států, ze kterých se odvozují cíle pro čs. ekonomiku, zejména pro formování její struktury, tedy pro alokaci budoucích investic, nemůže být pochyb, že již v samotné metodě je záloženo další zaostávání této ekonomiky. Nejen proto, že stupeň vědecko-technického rozvoje zaregistrovaný "výhledem" v době, kdy bude vtělován do rozpisu 9. pětiletky, bude už ve srovnávaných ekonomikách dávno překonán /např. prognóza ČSAV z roku 1986 zachycuje stav hruba z počátku 30. let/, ale zejména proto, že centrální "protlačování" vědecko-technického rozvoje naprosto nemůže konkurovat iniciativnímu, existenčně motivovanému úsilí podnikatelské sféry v peněžně-tržních ekonomikách, kde si zejména každý velkopodnik, aby obstál v konkurenci, dohoda čas a denně ujasňuje současnou, ale především budoucí efektivní potřebu a možnost aplikace nejen současných

známých, ale především potenciálních příštích výsledků vědecko-technického rozvoje, a podle toho rozhoduje a samostatně investuje s mnohaletou perspektivou. "Ekonomická činnost je orientována na budoucnost", praví nositel Nobelovy ceny za ekonomii P.A. Samuelson. A ještě známější světový ekonom J.M. Keynes by to vyjádřil tézí, že pro podnikatelská rozhodování jsou určující expektace budoucí efektivnosti kapitálu.

Koncepce popisovaná pracovníky SPK, podle níž se "velká struktura" ekonomiky určuje "šora" plánovým rozdělením centralizovaného "fondu akumulace" naprosto vylučuje zásadní přestavbu ekonomického mechanismu a nemůže vést k přetrvávání jedné z variant centrálně-přídělového mechanismu se všemi důsledky, které z toho plynou /zejména deformované chování podniků s převráceným "minimaxem", při němž se maximalisují inputy a minimalisují outputy, s cyklickým vývojem ekonomiky, kdy akcelerující růst národního důchodu je vystřídán jeho poklesem, ba i negativním "růstem" atp./. Neboť ve chvíli, kdy podstatná část investic je "přidělována" plánem, řeči o samofinancování podniků a plném choznasčotu zůstávají prázdnými frázemi, na kterých nic nezmění skutečnost, že se podnikům dá možnost - ve vazbě na nějaký plánový ukazatel - vytvářet "fond rozvoje". Jeho omezenost co do kvantity i pohyblivosti /nemožnost uplatnění za hranicemi podniku/ stejně neposkytne podnikovému vedení dostatečný prostor pro velkorysé koncepční rozhodování a z makroekonomického hlediska se stane spíše zdrojem inflačních tendencí v ekonomice /rozevírání "nůžek", zejména investičních, tj. odklonu agregátní efektivní poptávky a nabídky od plánové na základě působení specifického typu multiplikátoru a prodlouženého zpoždění, jak jsem je popsal ve své práci Stát a ekonomika/.

Ostatně - stačí se podívat, jak tento mechanismus funguje právě nyní, na počátku 8. pětiletky. Po obnovení růstu v roce 1983 /po předchozí sedmileté decelerační fázi/ opět narostl optimismus centra, které uvěřilo, že přírůstky národního důchodu dosažené v závěru 7. pětiletky /průměr 3,3% v posledních dvou letech/ nejen potrvají, ale ještě se zvýší. V této optimistické náladě, zesílené ještě snížením vnější zadluženosti /za dosti vysokou cenu, což tu nemůžeme analyzovat/, které umožňuje vyšší ^{domácí} užití národního důchodu, se centrum rozhodlo "urychlit" ekonomický vývoj a "zabudovat" do plánu minimálně 3,5% přírůstky pro celou 8. pětiletku a počítat s nimi vlastně až do roku 2000.

Již předběžné výsledky prvního ~~roku~~ pětiletky však naznačují, že plánovaného tempa dosaženo nebude, jak to už předem na prosincovém ÚV avisoval sám generální tajemník, i když se zatím předpokládá mírný růst proti roku 1985. Řada signálů naznačuje, že akcelerační fáze cyklu se může přeměnit v decelerační dříve než se v závěru 7. pětiletky dalo očekávat:

a/ Stav "dodavatelsko-odběratelských vztahů" je mimořádně špatný, na zasedání ÚV i v Národním shromáždění o tom mluvil kde kdo s použitím těch nejostřejších formulací. "Situaci letos hodnotíme jako nejhorší za poslední roky. Nelze přehlížet džungli dodavatelsko-odběratelských vztahů", řekl na ÚV brněnský vedoucí tajemník V. Herman. Podobně charakterizovali situaci Kberánek z Prahy, J. Mevald z Plzně a četní další. Předseda SPK S. Potáč se o nedostatecích v dodavatelsko-odběratelských vztazích vyjádřil, že letos "nabyly nepřijatelných rozměrů" /Rudé právo 27.12.86/.

To vše naznačuje, že efektivní /skutečně projevená/ poptávka a nabídka se vyvíjejí zcela jinak než předpokládal plán, že mezera mezi nimi narůstá /za 11 měsíců dlížily neplnění podniky za 4,8 mld produkce při současném překračování plánu u jiných podniků o 8,6 mld Kčs/, "nůžky" se rozevírají, a to vše jsou jevy předznamenávající pokles budoucích přírůstků národního důchodu, neboť značná část těchto potenciálních přírůstků "zamrzá" v rozpracované výrobě, v neprodejných zásobách a zejména ve vysoké rozestálosti investic a v prodlužování doby jejich výstavby /např. podle údajů ministra financí J. Žáka v 7. pětiletce představovalo nesplnění projektovaných kapacit výpadek prodkece ve výši 80mld Kčs.

b/ Podle hodnocení samotných plánovačů /předseda SPK S. Potáč, jeho náměstek V. Věrtelář a jiní/ se zcela neplní plánové úkoly u tzv. kvalitativních ukazatelů /účinnost a využívání základních fondů, zvyšování produktivity práce aplikací vědecko-technického rozvoje, snižování podílu výrobní spotřeby na společenském produktu, strukturální změny atp./, ačkoliv právě na nich je v 8. pětiletce založena strategie "urychlení". Podle S. Potáče se zde "dvojnásobně zvyšuje náročnost kvalitativních ukazatelů proti 7. pětiletce". Plán tyto zvýšené úkoly sice rozepsal do podniků, ale ty zatím pracují podle zákonů centrálně-přídělového mechanismu, podle nichž je zpevňování "kvalitativních ukazatelů" proti jejich zájmům na maximalisaci podnikových důchodů. Zdá se, že právě rok 1986 považovala značná část podniků za onu chvíli, kdy ve své "hře o parametry" s centrem musí sáhnout ke krajnímu prostředku - k jakési svérázné stávce, kdy se podnik prostě "položí", aby plánovému centru

dokázal, že uložené plánové úkoly překročily možnosti dané jeho produkční funkcí /technologicko-organizačními podmínkami/. Naznačuje to značný vzestup počtu neplnicích podniků /asi 1/3/ a dále veřejně projevovaný narůstající odpor proti "indexové metodě" rozpisu plánu, která je hlavním nástrojem plánového centra při "protlačování" nároků na vyšší efektivnost, která však jen ještě více demoralizuje podnikovou sféru, neboť tak centrální orgány "nakládají těm, kteří projevují iniciativu, ale ulehčují těm, kteří si chrání rezervy" /to je citát z vystoupení A.Kapka na zasedání MV KSČ, ve kterém "indexovou metodu" výslovně kritisoval/.

Pokud tedy centrální regulace ekonomiky bude i v budoucnu založena na rozpisu makroekonomického ukazatelového plánu - a to zmíněný článek tří pracovníků SPK implicitě i výslovně předpokládá - nutno počítat s tím, že se ekonomika i v budoucnu bude chovat jako vždy dosud, že se ani chování podniků nezmění a že i v průběhu 3. pětiletky bude muset centrum opět přistoupit k plánové ~~restrikční~~ korekci restriktivního rázu. Zatím si to ústřední plánovači neuvědomují a pouze "práskají bičem", když podnikům vyhrožují, že tentokrát žádné úpravy plánu nebudou a když neúnavně "vysvětlují" význam intenzifikace a zvyšování efektivnosti, kteroužto gysifovskou práci marně konají už více než 30 let, neboť co zmáže "osvěta" proti inerci ekonomických zájmů zabudovaných do systému, do mechanismu fungování ekonomiky.

A tak není divu, že sílí hlasy volající po "zásadní" přestavbě ekonomického mechanismu, ozvaly se i na prosincovém plénu ÚV KSČ /1986/. I R.Rohlíček jakožto šéf nad touto problematikou /předseda Vládního výboru pro otázky plánovitého řízení nár. hospodářství/ použil v titulku svého článku termínu "Zásadní přestavba". Kdo však tento dlouhý "programový" článek dočetl až do konce, marně tam něco podobného hledal, neboť do roku 1990 se vlastně vůbec nic - pokud pomineme taková trapně známá ~~neúčinná~~ "opatření", jako jsou "obmezený počet závazných ukazatelů státního plánu" či slibované nahrazení některých dosavadních ukazatelů jinými "lepšími". Zřejmě teprve po tomto roce se počítá se závažnějšími změnami, o nichž však v říjnu 1986, kdy článek R.Rohlíčka vyšel, ještě ^{centrum} ~~nebyl~~ žádnou představu, neboť "politicko-organizační směrnice na prebudovanie hospodárskeho mechanismu" měla podle autora teprve vypracovat. Pro nejbližší období /1987/ nabízí předseda Vládního výboru i pracovníci SPK "experimentálne overovanie niektorých zásadnejších zmien v sústave plánovania a riadenia" v niekoľkých podnikoch spotrebného průmyslu.

S experimentálními ověřováními v jednotlivých podnicích, celých obo-

rech a odvětvích i v rozmerach národních ekonomik má však svět existujícího socialismu za poslední desetiletí tolik zkušeností, že při dalších podobných pokusech už nemůže člověk nemyšlet na pověstné nošení dříví do lesa a právem si klade otázku, zda podobná činnost nevyjadřuje spíše bezradnost než cílevědomost plánového centra, kterou má zakrýt zdánlivá aktivita experimentování.

Především, jde-li o experimenty v jednotlivých podnicích či oborech, mohou mít jistou poznávací hodnotu pouze v rámci existujícího ekonomického mechanismu, je však nemožné ověřovat fungování nových systémotvorných prvků v jednotlivých podnicích, jestliže v ekonomice jako celku působí jiné, "staré" systémotvorné prvky. Pokud jde o první způsob experimentování, bylo ho už tolik /nejen u nás, ale i v SSSR i jinde/ a vždy se stejnými výsledky, že nelze očekávat jiný závěr, než k jakému došel V. Seljunin v pozoruhodné studii "Experiment" uveřejněné v časopise Novyj mir 8/85: "Desítky let hledají ekonomové ukazatele plánu, z nichž některý by měl hrát hlavní roli. Dlouhou dobu hrála tuto roli hrubá výroba. ~~Pl~~ Plnila ji zle: stačilo např. rozřezat materiál autogenem - a jeho hodnota se započítala do objemu... Později byly kolektivy chváleny za výrobu zboží, tj. hotovou výrobu. Byl to ale znovu malér - hotové leželo měsíce ve skladech. Zavedli hodnocení podle realizace: nestačí jen vyrobit, je třeba i prodat. Ale i tady byl háček: v roce 1980 průmysl zvýšil realizaci o 22 mld rublů, ale podle smluv nebylo dodáno zboží za 17 mld. To znamená, že je možné prodat i to, co nežádá spotřebitel. Dnes se započítávají pouze dodávky podle smluv. Výsledek je znám ze statistiky, kterou jsem uvedl: hory přebytečných výrobků se přemístily ze skladů dodavatelů do skladů odběratelů... S jakými divy se asi ještě setkáme?"

Ano, všechny dosavadní experimenty - ať v jednotlivých podnicích, odvětvích či v celostátním měřítku - dávno jednoznačně prokázaly, že hlavní vinník současné bídy socialistických ekonomik je ukazatelový makroekonomický plán jako základní systémotvorný prvek mechanismu fungování ekonomiky. Jediným řešením je úplný rozchod s tímto systémotvorným prvkem. A jedinou alternativou je plánovitě regulovaný peněžně-tržní mechanismus, ve kterém na místo ukazatelového plánu nastoupí ^{reálné} peníze jako hlavní nástroj centrální regulace, ať již přímé /daňová soustava, státní výdaje - zejména státní zakázky a dotace, zakladatelská činnost atd./, tak i nepřímé /úvěrová a úroková politika atp./, i když z této regulace nelze vyloučit i jiné /též administrativní/ nástroje, jako jsou zákonná pravidla podnikání /smluvní právo/ ekologické, pracovní, sociální a jiné zákonodárství.

Takové věci však nelze experimentálně ověřovat v jednotlivých podnikcích působících v ekonomickém mechanismu založeném na ukazatelovém plánu jako hlavním a de facto jediném účinném regulativním nástroji centra. Pro plánové centrum existuje jediné východisko: vypracovat ucelený konsistentní projekt přechodu k plánovitě-regulovanému peněžně-tržnímu mechanismu, při němž bude mít - ještě než započne s jeho realizací - zcela jasno ve dvou základních otázkách:

1/ O hlavních rysech cílové podoby budoucího mechanismu, neboť jediné tak se lze vyhnout nekonsistentnímu hybridnímu zmetku, který je s to pouze zdiskreditovat úsilí o zásadní přestavbu ekonomického mechanismu, jak jsme toho byli už nejednou svědky při různých "polo-reformách" v minulosti. Pro koncipování tohoto cílového řešení musí být jasné, že jeho konsistentnost nemůže být nikdy zajištěna, budou-li jeho autoři chtít sloučit do jednoho mechanismu makroekonomický ukazatelový plán /byť omezený na "hlavní" úkoly ekonomiky/ a peněžně-tržní mechanismus. Požadavek, vždy dosud zdůrazňovaný ve všech vrcholných směrnících pro přestavbu ekonomického mechanismu - "zvýšit úlohu centrálního řízení ekonomiky" - nelze zajistit implantováním makroekonomického ukazatelového plánu do peněžně-tržního mechanismu, ale jediné nástroji tomuto mechanismu adekvátními /podrobně je tato myšlenka analyzována ve 3. dílu mé práce Stát a ekonomika/.

2/ O způsobu postupného přechodu od současného centrálně-přídělového mechanismu k tomuto cílovému řešení. Stav, do kterého socialistickou ekonomiku přivedlo dlouhodobé fungování dosavadního mechanismu /připomeňme jen obrovskou deformaci cen, nepřírozeně utvářenou strukturu ekonomiky atp./ nedovoluje uskutečnit cílové řešení ze dne na den bez rizika hlubokého společenského otřesu. Přestavbu ekonomického mechanismu je proto nezbytné realizovat metodou několika kroků, které umožní postupnou adaptaci společnosti, zejména ekonomiky samotné /podniků, plánového centra, ale i domácností nejen jako ~~žádných~~ spotřebitelů, ale i "dodavatelů" pracovní síly/.

Přechodné období však nemůže být příliš dlouhé /snad maximálně 2-3 roky/, neboť přežívání stereotypů chování vypěstovaných dlouhodobým působením dosavadního mechanismu a dále oživovaným některými systémovými kompromisy přechodného období budou zdrojem silných tlaků ekonomických subjektů snažících se vyhnout nepříjemným důsledkům vyplývajícím z nezbytnosti adaptace na nové "tvrdší" podmínky peněžně-tržního mechanismu. Pouze silné plánové centrum, silné jak plným uvědoměním si cíle, ke kterému chce při přestavbě dospět, tak svým odhodláním a rozhodností jej uskutečnit, je s to proti takovým tlakům obstát. Ústupnost, "měkčnost" předem znamená prohru. Síla centra bude přitom tím větší, čím menší bude míra nerovnováhy ekonomiky, za které k operaci "přestavba" přistoupí. Fakta, která jsme vpředu uvedli a jež signalisují brzký možný zvrat akcelerační fáze ve fázi decelerační varovně připomínají, že dosavadní mnohaletá nerozhodnost a váhání současného vedení strany a státu pokud jde o zásadní přestavbu

ekonomického mechanismu neobyčejně zvýšily nebezpečí z prodlení. Riziko, že ujede vlak, který nás mohl nejkratší cestou převést do ekonomiky s jiným, podstatně efektivněji fungujícím ekonomickým mechanismem, nebezpečně vzrůstá.

Naše společnost dnes znovu stojí na rozcestí a musí se rozhodnout, po které cestě bude dále pokračovat. V zemi, kde je politický systém založen na "vedoucí roli strany" není a nemůže být za správnost ~~zář~~ a včasnost této volby zodpovědný nikdo jiný než právě vedení této strany.

Prosinec 1986

/Zasláno Hospodářským novinám/

Ráno u nás doma

Prohlížela jsem kdysi školní kabely svých dětí; v aktovce mladšího byl pohozen list, z obou stran popsán školáckým rukopisem, místy proškrtaným. Byl nadepsán RÁNO U NÁS DOMA. Koncept slohové práce, psané v hodině češtiny.

"Ráno u nás doma nejdřív ze všech vstává tatínek. Umyje a oholí se a potom se nasnídá. Pak vzbudí bratra a mne. Maminka ještě spí..." Tak to pokračovalo. Líčení končilo tím, že tatínek svých dětem při jejich odchodu do školy mává z okna, zatímco - pochopitelně - "maminka ještě spí". Dočetla jsem a obcházely mě mráčky. Bylo mi jasné, že Ráno u nás doma jde ve sborovně z ruky do ruky a učitelky nad ním dělají poznámky. Mám jít za dceřinou třídní, vzít si ji stranou a povědět jí, že jsem ze všech členů rodiny nejdéle vzhůru, že teprve po jejich odchodu do postele uklízím, žehlím a podobně a pak ještě dlouho do noci píšu? Nebo mám o tom všem napsat do svého listu fejeton? Ale představila jsem si své řehťající se kolegy a raději jsem to vzdala.

Tenkrát, nad Ránem u nás doma, jsem si snad nejvíce uvědomila ošidnost polopravdy. Tím, že neříká všechno, staví skutečnost do jiného světla. Je nebezpečnější než vyložená lež!

Koncem uplynulého roku se o televizním seriálu Gottwald debatovalo i ve frontě u samoobsluhy.

"Já jsem jenom zvědav, jak to bude dále - po Únoru...", řekl při té debatě ~~jakýs~~ šibalsky jeden pán, čekající na košík. Fronta se zasmála. Všichni věděli, že dál už ten seriál nebude. Poúnorové pokračování by sice bylo nanejvýš zajímavé a dramatické, ale tak daleko u nás ještě s pravdou nejsme, abychom šli do procesů. My té pravdy říkáme jen půl. Dítěti se něco takového zazlívát nedá, zato u dospělých je to vědomý trik, v případě zmíněného seriálu podepřený všemi prostředky propagandy s úmyslem vybudovat legendu. Jakkoliv mnoha divákům hnul žlučí, měl ten seriál i určité klady: například předvedl Edvarda Beneše nikoliv jen v záporné roli a ukázal prostřednictvím populárních herců některé muže, kteří - ač v šedesátých letech rehabilitováni - byli fakticky dál prokleti. Hráli ovšem v tom seriálu roli, kterou ve skutečnosti zaručeně "hráli" jinak /generální tajemník strany zcela jistě nebyl jen statická příkyvovací postava/ a pak také nebyli kompletní. Chyběla v té gottwaldovské partě důležitá osoba - poválečná organizační tajemnice strany Marie Švermová. Dokud nebyla televize, vymazávali se lidé na fotografiích, dnes se vymazávají také na obrazovkách.

To diskutované a odsuzované televizní dílo reprezentovalo stupeň pravdivosti, na němž tu momentálně stojíme. Svým způsobem jakési RÁNO U NÁS DOMA. Je to hojně používaná metoda.

Týdeník Hospodářské noviny už několik let zasvěceně píše o stavu československé ekonomiky. Lze tam kritizovat "skoro všecko", ale smějí to dělat jen lidé "s kádrovými předpoklady". Do usnesení vrcholných státních a stranických orgánů se nám vrátila ekonomická reforma, po osmašedesátém tvrdě odsouzená, ale lidé, kteří okolo ní tenkrát fungovali, dále pracují jako dělníci a subalterní úředníci. Otázky jejich další odborné existence se sice už - jako strašící duchové - objevily i ve známém domě na vltavském nábřeží, nikoliv ovšem při zasedáních předsednictva, nýbrž jen při mejdanu na oslavu něčích narozenin, kdy přítomné osoby byly více či méně pod párou. Nejde, samozřejmě, pouze o ekonomy; daleko od svých profesí se na počátku sedmdesátých let ocitly desítky tisíc lidí ze všech sfér našeho života. Vyčíslí někdy někdo takto vzniklé ztráty? Každý středoškolák, vystěhovávající se ze země, musí za svou maturitu zaplatit stát pět tisíc korun, vysokoškolák za svůj diplom několikanásobně víc. Kolik to asi - byť jen podle těchto kritérií - dělá, víme-li, že už hnedle dvacet let vykonávají podružné a méně kvalifikované práce vysoce kvalifikovaní lidé?

V ovzduší polopravd a poloskutků se zvláště dobře daří různým fámám: Dubček je v Moskvě a radí Gorbačovovi; studenti pražské techniky demonstrovali s heslem "My chceme Gorbačova: "; moskevská Pravda z listopadu m.r. se prodává za dvě /tři, čtyři/ stovky, protože je v ní otištěn Gorbačovův projev, v němž mimo jiné kritizuje zbohatlický způsob života čs. představitelů; profesor Šik byl povolán do Moskvy. - Podobně jako legendy o životě svatých jsou i tyto pověsti vlastně sdělením o rozpoložení lidských duší v určitém prostoru. Jejich prostřednictvím se dozvídáme, co si ty duše přejí, nač se těší nebo čeho se obávají.

Po Praze se také říká: "Víte, co je to esčeespé? Organizace, která nás vyzbrojuje materiály proti úvé káesčé." A koluje tu "současná modlitba čs. funkcionářů": Aby nás Gorbačov neodvolal, pánbůh nepovolal a soudce nepředvolal...

K letošnímu novému roku si lidé v Československu kromě zdraví a dobré pohody přáli také "aby nám ty jarní vody přinesly vše, co od nich očekáváme" a podobné. Jeden z našich přátel rozesílal péefku s úryvkem písničky V+W ze hry Kat a blázen "Svítá, na východě svítá..." Paní M., sloužící se mnou nedávno na odpolední směně, mi vypravovala o svém příbuzném, který v jakési záležitosti nikde tady neuspěl a tak poslal svou stížnost sovětskému velvyslanectví. Tamtéž se chystá adresovat svůj dopis bývalý úspěšný ředitel jednoho velkého národního podniku, po osmašedesátém odevšad vykopnutý. Cítí se ve svém nynějším pracovním zařazení nevyužitý a chce dát své síly do služeb jinde, kde na něho budou hodnější. On, zkrátka, chce emigrovat do SSSR! Jsme svědky zrodu nebývalého fenoménu: zraky obyvatelstva se s nadějí a dobrovolně obracejí k východu. Lidé si pouštějí ~~vysílání~~ sovětskou televizi, čtou sovětské noviny, generální tajemník

KESK je pro ně "Miška". Doufají, že to u nás dá do richtiku. Jsou zklamaní, když se jim řekne, že něco takového není v intencích současné sovětské politiky. Jaksi jsme odvykli dávat si své záležitosti do pořádku sami.

Mimořádné "oživení v sále" vyvolal projev M.Gorbačova z 28.ledna t.r. Po novinách s projevem se jen zaprášilo. Slovo za slovem, ba i s tužkou v ruce si ten projev četli i lidé, do nichž by to nikde neřekl, a živě se o něm hovořilo na pracovištích, v rodinách i při náhodných setkáních. Podobnost jeho myšlenek a slov s tím, co se u nás odehrávalo před ~~dvaceti~~ ^{dvaceti} lety, je tak nápadná, že ze dna otlučených skříněk a zaprášených šuplat v dílnách byly vyloveny zažloutlé noviny a časopisy z roku šedesát osm, vzpomínalo se nad nimi, a těm nejmladším - dnešním vyučencům, kteří tenkrát ještě nebyli na světě nebo se teprve narodili, se vypravovalo o tehdejších dějích. Zdánlivá apolitičnost lidu je jen slabý nános, jako ten prach na starých novinách. Jakmile zafouká příznivý vítr, je obojí rázem pryč.

Oživení v sále se ale netýká jen zadních řad; došlo k němu i na lepších místech. Na nedávné schůzi pražských novinářů-důchodců byl vznesen dotaz, přistoupíme-li - podobně jako je tomu v SSSR - k reformám společnosti. Odpověděl na něj penzista z Rudého práva a to v tom slova smyslu, že takových chyb, jako v padesátých letech, abychom mechanicky kopírovali sovětský příklad, se už nesmíme dopustit.

"Co oni si myslí?" zlobil se v soukromém rozhovoru na sovětskou adresu jiný redaktor, "že nám sem budou importovat ~~ix~~ svy nový manýry? My si to chceme dělat po svym..." Dělat si věci "po svym" je dnes heslo, které frčí.

Dobrá známá, s níž jsem se potkala v metru, mi v souvislosti s obrodným procesem, odehrávajícím se tentokrát v SSSR, kladla naléhavé otázky: Nedopadne Gorbačov jako Chruščov? Nezlividují ho nějakí teroristé? Nedostane infarkt? - Byl pozdní večer, konec ledna, a v tomtéž voze jako my jela skupinka mladých lidí, sympaticky veselých. Při kytáře polohlasně zpívali: "Nebojte se, nebojte se, všecko špatně dopadne..."

"Tak to slyšíš..." řekla má dobrá známá polekaně.

Nenapadlo mě vypravovat jí o anglickém filmu Cromwell. Jeho závěr je takovýto: Zároveň s Cromwellem umírá i anglická revoluce. Do Whitehallu se vracejí Stuartovci. Komentátor k tomu ústy našeho Otakara Brouška říká: "Anglie se opět stala monarchií. Ale byla to už jiná Anglie než před Cromwellem..."

Praha 8.února 1987

Past zvaná "Poučení" aneb strach z revizionismu

Naše veřejnost s velkým zájmem sleduje současné dění v Sovětském svazu. Projevy generálního tajemníka M. Gorbačova jsou zvláště pozorně čteny a komentovány takřka ve všech vrstvách našeho obyvatelstva. Kdo má možnost, poslouchá vysílání moskevské televize, zejména zprávy a publicistické pořady, a snaží se zjistit, co naše sdělovací prostředky "redakčně" vypustí, zamlčí nebo zkreslí. Příspěvky našich moskevských zpravodajů jsou téměř nejzajímavější částí našich zpráv, pokud ovšem i tam nezpracuje autocenzura. Čtou se sovětské noviny a časopisy v originále. Je to jev, o kterém se u nás před třemi lety nikomu ani nesnilo. A to vše bez příčinění a agitace SČSP. Proč?

Je to všechno jako ve filmu "pro pamětníky". Z SSSR k nám totiž přicházejí myšlenky, které jsme v podstatě slyšeli v období "pražského jara" a které jsou v šedi naší propagandy neobvyklé a přitažlivé. Ozývá se jasná a nekompromisní snaha po otevřenosti, pravdivosti, čestnosti, kritičnosti i spravedlnosti pro všechny bez rozdílu. My starší si vybavíme vzpomínky na podobné snažení z let šedesátých, mladí zase naslouchají pozorně proto, že i jim jsou tyto myšlenky blízké a žádoucí.

Největší zájem pochopitelně projevují ekonomové. Zdá se, že v SSSR začíná převažovat a pomalu se prosazuje ekonomická racionalita, že se začíná respektovat fakt objektivní ekonomické zákonitosti, že hospodářské myšlení dostává z diktátu politiky a ideologie, že se ideologické bariéry, které překážely efektivním opatřením, pomalu a jistě odbourávají. Na pořad dne vystupuje opět otázka možné reparability nehybného a strnulého dogmatického ekonomického systému.

Se zájmem - a jak se ukázalo marným - se očekávalo, jak na tyhle podněty zareaguje zasedání našeho nejvyššího stranického orgánu. Stane se něco, třeba jen náznak, že praktiky posledních šestnácti let budou viděny novým kritickým pohledem, že ekonomové, pod vlivem nových proudů v SSSR přestanou mlčet, že už nebudou přikyvovat a obhajovat to, co chce mocenská centrum? Vytvoří se nějaká skupina "odvážných a rozhněvaných mužů", kteří prolomí ledy našich stojatých ekonomických vod?

Když na začátku šedesátých let došlo u nás k hospodářské

stagnaci, souhlasilo tehdejší vedení strany a státu v čele s A. Novotným s vypracováním zásad ekonomické reformy, která by umožnila přechod našeho hospodářství z extenzivního typu na intenzivní, změnila systém a mechanismus řízení ekonomiky a zavedla racionální metody, odstranila nevyhovující strukturu hospodářství, pozvedla efektivnost výrobního procesu i zahraniční směny, nově uvažovala i principu mzdy - odměny dle vykonané práce a pod. Byl to sjezd třináctý. Mnozí z hlavy říkají, na kterém sjezdu KSČ to bylo odsouhlaseno a pak postupně zaváděno do praxe.

Pamětníci, z nichž někteří doposud sedí v našich nejvyšších orgánech, si jistě vybaví to ohromné nadšení, s jakým se téměř všichni ekonomové, teoretici i praktici pustili do rozpracovávání zásad reformy. Desítky týmů odborníků nadšeně a bez myšlenky na jakoukoli "odměnu" promýšleli základní i dílčí problémy. Diskutovalo se nejenom v teoretických kruzích, zapojili se i praktici z výrobních závodů, stranické organizace měly smysluplnou náplň svých schůzí. Atmosféra byla tvůrčí, otevřená, vysoce konstruktivní a dělná. Byl to skutečně "kolektivní rozum", který začal myslet a o něco se snažit.

Výsledkem této téměř všennárodní diskuse byly principy nové ekonomické reformy, stojící pevně na základech socialismu, reformy, jejíž hlavní myšlenky byly obecně nastíněny v "Akčním programu KSČ", přijatém dubnovým zasedáním ÚV KSČ v roce 1968, jehož platnost byla znovu potvrzena na listopadovém zasedání téhož orgánu. Hledala se a prošlapávala cesta optimálního rozvoje socialistického výrobního způsobu v Československu, odpovídající jeho přírodním a ekonomickým podmínkám. Jednotlivé zásady měly být prověřeny praxí, podle konkrétních výsledků a zkušeností se měly korigovat a upravovat. Reforma, jako dílo demokraticky vedené diskuse, si nečinila nárok na neomylnost a neměnnost a to ani v jednotlivostech, ani v celku, mnohé její teze byly takřikajíc "permanentně diskutabilní".

Již první kroky reformy přinesly pozoruhodné výsledky. Národní důchod ve srovnatelných cenách vzrostl v letech 1968/69 o 15,2 %, produktivita práce se zvýšila o 10,81 %. Tempa, která proti těm dnešním jsou přímo astronomická. To vše se odehrálo v období vstupu vojsk pěti států, tedy v době politické krize.

Principy reformy nenašly porozumění u tehdejšího vedení KSSS a dalších čtyř stran, které se rozhodly pro vojenský zásah v srpnu 1968. Mnohé nově formulované hospodářské zásady byly

totiž v přímém protikladu a vžitými ideologickými dogmaty. V tzv. "Bílé knize" byli českoslovenští ekonomové obviněni z revizionismu. Proti dalším tvrdým obviněním z revizionismu, která se 5. září 1968 objevila v sovětském tisku, se ohradilo několik československých ekonomů "Prohlášením" v Rudém právu ze dne 16. září 1968.

V uveřejněném prohlášení se mimo jiné upozorňovalo, že ekonomickou reformu schválil nejen XIII. sjezd KSČ, ale že to je politika schválená ÚV KSČ a realizovaná československou vládou. Upozorňovalo se na to, že nový ekonomický model klade podstatně větší důraz na hodnotovou stránku výrobního procesu, na značnou samostatnost chozrasčotní sféry, hledá nejefektivnější cesty dalšího hospodářského vývoje. Stojí pevně na socialistických principech a je intergrální součástí socialistického společenství.

Odpověď na sebe nedala dlouho čekat. V Izvěstijích ze dne 21. září 1968 se objevil velký a zásadní článek "Křivé zrcadlo". Řada výmyslů, zkreslení i vyslovených nepravd byla rozšířena o přímou výhrůžku signatářům "Prohlášení":

"Vystoupení skupiny československých ekonomů je v přímém rozporu s Moskevským protokolem a může přinést jen škody při jeho plnění, tím spíše, že řada signatářů tohoto prohlášení zaujímá významná místa."

Byl tedy dán podnět k odvolání naší reformy a odstřelu " r e v o z i o n i s t ů". A jak už to v životě bývá, naši průměrní a podprůměrní ekonomové to rádi učinili. Naskytla se jim nebyvalá šance získat místa, kterých by vzhledem ke svým schopnostem a znalostem nikdy nedosáhli, mnohdy i pro osobní mstu. Místo tvůrčí práce se mnozí ekonomičtí "neumětelové" zabývali především potíráním revizionistů a jejich "ideologickým" zatračením. To se jim to diskutovalo a vyvracely "nesprávné" zázory, když jim nikdo nemohl oponovat ani v otevřené diskusi, neřku-li v tisku. Byla napsána řada prožur a knih, zabývajících se výhradně "československým ekonomickým revizionismem". Autoři za to obdrželi nejvyšší vědecké hodnosti a tučné prebendy. 1/

1/ K nejznámějším patří "Analýza vývoje ekonomické teorie v Československu v šedesátých letech". Autoři jsou doc. Ing. Jaroslav Vejvoda CSc., doc. dr. Josef Nikl DrSc., doc. Ing. Vladimír Wacker CSc., vydala Academia 1972. Dále "Revizionismus v československé ekonomické teorii", široký kolektiv autorů, vydal bratislavská Pravda 1977.

Divíte se tedy, proč výše zmíněná "hrstka rozhněvaných mužů" stále ještě u nás nenašla dostatek odvahy? Divíte se, že nikdo z mocenských struktur nechce nabrat dech a zvednout hlas? Divíte se, že současné ekonomické dění v SSSR nenachází u nás patřičnou odezvu? A navíc, pokud by byl náš experiment už vyzkoušený, ověřený a poctivě analyzovaný, nebylo by snazší pro sovětské ekonomy vzít si kladné výsledky a aplikovat je na podmínky své země?

Nejautoritativnější odsouzení československé ekonomické reformy ale vzniklo u nás doma. Známá "Poučení z krizového vývoje" má naši výrobní značku. Bylo dokonce odhlasováno v prosinci 1970 i mnohými z těch, kteří před tím hlasovali na XIII. sjezdu KSČ pro reformu i pro Akční program KSČ. Tenhle fakt je v mnohém opravdu poučný a pro mnohé naše vedoucí kádry charakteristický. Svědčí o hloubce jejich přesvědčení.

Nejsmutnější na této praxi je ale skutečnost, že tolikrát prokletá reforma nebyla nikdy a nikým důkladně číselně analyzována, nikdo se neodvážil oddělit zrna od plev a vytáhnout na světlo její nesporně kladné prvky a uplatnit je v dalším hospodářském životě. Pokud tak někdo učinil, musel zjistit, že roky 1968 a 1969 patřily k nejúspěšnějším létům našeho poválečného ekonomického rozvoje. Prokazatelný je zejména intenzivní vývoj naší ekonomiky. Národní důchod rostl rychleji než společenský produkt a výrobní spotřeba. Případné analýzy musely být zákonitě odloženy k ledu. Pokud vznikly rozbory mezi "vyloučenými" ekonomy, projevíly velmi brzy zájem především bezpečnostní složky a chtěly takové analýzy umístit ve svých trezorech, mnohdy i s autory.

"Poučení" zavrhuje jako revizionistické i takové názory ekonomické reformy, které byly prokazatelně racionální, vedoucí k nesporné efektivitě hospodářství. Tím vlastně důkladně zabarokádovale budoucí možnosti jakékoliv reformy. Dnes je to už víc než zřejmé. Ovšem přiznat se k tomu, znamená zpochybnit "Poučení". Proto jsem vždy jenom "zdokonalovali" daný systém. Proto projeví nad všemi novými ekonomickými návrhy politici a ideologové takové rozpaky a neustále je odkládají.

Ještě dnes by bylo zajímavé a samozřejmě možné vypracovat srovnávací studii a z ní vyčlenit ty zásady ekonomické reformy, které zákonitě vyplavou na povrch, když se v hospodářství začíná

přemýšlet a jednat racionálně. Bylo by a je možné konfrontovat to vše s myšlenkami a snahami současného sovětského vedení po nástupu M. Gorbačova. Je jenom pochopitelné, že oficiální představitelé naší ekonomické vědy velmi dobře vědí, o čem se mluví v SSSR, když slyší a čtou o nutnosti větší samostatnosti podniků, o pracovních kolektivech a jejich právech, o působení zákona hodnoty za socialismu, o vytvoření tržních podmínek, o nutnosti zavádění neefektivních a neperspektivních výrobních a přeškolování pracujících, o sepětí výroby se zahraničními trhy, o individuální pracovní činnosti atd. atd. U nás je to díky "Poučení" zahaleno těžkým pláštěm revizionismu, neboť mnohé tyto myšlenky byly obsaženy v Akčním programu KSČ. Začátkem sedmdesátých let se vylilo s vaničkou i dítě a mnozí se dodnes bojí toho třeba jenom litovat.

Celé období "konsolidace" od roku 1970 bylo a po současnou dobu je v podstatě návratem k extenzivnímu vývoji československé ekonomiky. Oficiální statistické údaje to prokazatelně ilustrují. Za 15 uplynulých let vzrostl národní důchod o 76,3%, společenský produkt o 89,2%, výrobní spotřeba o 98,4%. Ekonomický růst byl dosažen vynaložením miliardových investic, zvýšeným dovozem surovin a energie, bezohlednou exploatací přírodního bohatství, vynakládáním velkého množství pracovní síly. Zadlužovali jsme se v zahraničí a zanedbávali ekologická opatření. Jasný extenzivní růst po roce 1970 je možné prokázat i dalšími důležitými ukazateli, jako je obrovský růst neproduktivních sil a nerealizovatelných zásob, chronické nevyužívání základních fondů, pokles směnnosti, zpomalení ba i pokles produktivity práce, zhoršování reálných směnných relací atd.

Po celé toto období můžeme sledovat i neschopnost řídicí struktury a kvality subjektivního činitele. Je to zcela pochopitelné, když zejména po roce 1970 se více než odborná kvalifikace a pracovní výsledky cenila "věrnost a poslušnost". Nelze se proto divit, že se lidé naučili předstírat nejen loyaltitu a angažovanost, ale i pracovní výsledky, nejen lásku ke straně, ale i budovatelské nadšení. Mlčenlivý souhlas lidí s politikou "konsolidace" byl vykoupen rozšířením konzumní spotřeby, menšími nároky na pracovní morálku a kvalitu výrobků, úlevami v kvalifikaci, různými preferencemi vyvolených.

Důsledky se nutně musely projevit. Dnes už se otevřeně mluví o kariérismu, korupci, protekcionářství, o růstu hospodářské kriminality a jevech, které se sice projevovaly i v minulosti, ale

nikdy nenabývaly takových obudných rozměrů. Zjevný je i úpadek celkové vzdělanosti a kulturnosti a to vše jako důsledek nekvalifikovaných zásahů do našeho školství a kultury. Tisíce kvalitních a čestných učitelů a umělců bylo obviněno z revizionismu a odstraněno ze svých míst. Část národa emigrovala a útky neustále pokračují.

Naprostá většina národa "vnitřně emigrovala", dala se strhnout spotřebitelskými náladami, veřejné a společenské věci je přestaly zajímat. Vztah mladé generace ke straně a socialismu je všeobecně známý. Vedoucí politická místa ale tvrdošíjně prohlašují, že toto období je "nejúspěšnějšími léty" v poválečném ekonomickém vývoji Československa. Obelhávají sami sebe i nás. Žijeme na úkor příštích generací a naše zaostávání za hospodářsky vyspělými státy se neustále prohlubuje a to nejen po ekonomické, ale i po technické stránce.

Převážně kladné hodnocení tohoto období se bohužel přeneslo i do materiálů XVII. sjezdu, materiálů, které předurčují náš hospodářský vývoj nejen na příštích pět let, ale dokonce do roku 2.000. Zaběhnuté "lakování na růžovo" nezměnilo ani zvláštní usnesení ÚV KSSS o "Prosazování zásad rozhodného boje proti "vylepšování" hlášení, výkazů a výsledcích práce", ve kterém se mimo jiné uvádí:

" ÚV upozorňuje, že případy klamání státu je třeba brát nikoliv jenom jako pracovní přestupek, ale zejména jako těžké provinění vůči straně." /R.P. 24.X.1986/

Když to ovšem u nás udělá stranický orgán, tak je to zřejmě na pováženou. Nemá smysl zde prokazovat a doklázat, co ve sjezdových materiálech bylo zkresleno. Skutečnost si každý může ověřit z údajů ze statistických ročenek. Ekonomické oddělení ÚV KSČ, které připravovalo materiály pro sjezd týkající se ekonomických aspektů našeho hospodářského vývoje, za posledních patnáct let jistě "nelakovalo" tyto pasáže zprávy bez vědomí a souhlasu nejvyšších činitelů. Palesná kladná hodnocení snad vyhovují politikům, v hospodářství však nepřibude při použití této metody ani metr látky, ani tuna obilí. Jenom se zatemní skutečný stav a oddálí se zásadní řešení ekonomických problémů. Není se pak třeba divit tomu, že vedoucí tajemník severomoravského krajského výboru KSČ na sjezdu klidně prohlásil, že

" existující ekonomický mechanismus vytváří dostatečný prostor pro postupný přechod od extenzivního k intenzivnímu rozvoji."

Nelze samozřejmě říci, že se v naší ekonomice neprojevila snaha o nápravu a to i v době "konsolidace". Verbálně tak činí odpovědní soudruzi neustále, i usnesení máme dostatek. Když se ovšem někdo v osmdesátých letech vyjádřil, že "soubor opatření" neřeší naše základní problémy, odpovědí byl výhrůžně zdvižený ideologický prst, nebo odmíravé mávnutí ruky. O pět let později se však dočteme v Hospodářských novinách č. 44/86 ve stati I.místopředsedy vlády Doc.Ing. Rudolfa Rohlíčka, DrCs., že "soubor opatření" v podstatě nic neřešil, že je třeba důkladné přestavby a že se připravují dva zásadní ekonomické dokumenty. Tak jsme zase tam, kde jsme byli před dvaceti lety, jenže za podstatně obtížnějších podmínek jak vnitřních, tak i zahraničních.

Pokud to ovšem myslíme vážně, musí být v těchto dokumentech uplatněny mnohé principy, obsažené v reformě let šedesátých, třebaže je "Poučení" odsoudilo jako revizionistické. Lenin mnohokrát upozorňoval na objektivnost ekonomických zákonů, na to, že výrobní proces probíhá racionálně či neracionálně bez ohledu na společenskou formaci, že principy a formy racionální organizace práce zůstávají stejné. Rozdíl mezi kapitalismem a socialismem spočívá zejména v tom, komu náleží konečné výsledky práce.

Je zábavné a poučné sledovat projevy některých našich politiků ve spektru snah M.Gorbačova říkat lidem pravdu a nezatajovat nepříznivá fakta. Už se zase naši mnozí vedoucí politici a ideologové přihlašují k myšlenkám a zásadám XVIII. sjezdu a projevy sovětských činitelů jsou jim příležitostí mluvit o sovětském vzoru. Přitom ale dobře vědí, že nové myšlenky v ekonomice zůstávají u nás i nadále prokleté, protože platí POUČENÍ z "POUČENÍ". Proto se plave ve stojatých vodách dál a vymýšlí se, jak by se vlk nažral a koza zůstala celá.

Zářný příklad najdeme v referátu tajemníka ÚV KSČ Jana Fojtíka, který pronesl na ideologické konferenci /uveřejněno v plzeňské Pravdě 8. října 1986/. Jan Fojtík upozorňuje, že ve všem vycházíme z platformy formulované v "Poučení" a že uplynulých 15 let znamenalo v našem hospodářském vývoji významný pokrok. V další části referátu charakterizuje naše ekonomické reformy z roku 1958 a 1968, z nichž, jak víme, ani jedna nebyla dokončena a zhodnocena. Výsledky reformy roku 1968 jsou zřejmě státním

tajemstvím. Zajímavé a krásně rozporné je hodnocení poslední etapy našeho vývoje, takže stojí za celkové uveřejnění:

"Konečně třetí etapu snah o přestavbu plánování a řízení ekonomiky zahájil "Soubor opatření" přijatý v roce 1980. Je však třeba říci - bylo to právem kritizováno na XVII. sjezdu, i když snad kritika mohla vyznít silněji - že v pracích na "Souboru" se dostatečně nepokračovalo, ačkoli si to vývoj právě po roce 1980 naléhavě vyžadoval. Soubor vcelku opomenul nutnost ~~zvyš~~ zkvalitnění metod řízení a plánování v centrálních orgánech, nedostatečně rozpracoval otázky zvýšení odpovědnosti a samostatnosti podnikové sféry, vytvoření širšího prostoru pro působení zákona hodnoty v ekonomické činnosti, pro plný rozvoj chozrasčotu. Příslušná komise vlády ČSSR připravuje dokument k této problematice. Má být projednán předsednictvem ÚV KSČ. Dá se předpokládat, že vyjde z kritické analýzy působení "Souboru opatření" přijatého v roce 1980 /jinak sotva splní svůj úkol/ a že dá jasnou odpověď na další postup v přestavbě hospodářského mechanismu - záměrně říkám přestavba nikoliv ve "zdokonalení", protože jak ukazují zkušenosti, a to nejen naše, bude zapotřebí výraznějších změn, máme-li dosáhnout skutečného obratu v intenzifikaci naší ekonomiky, zejména ve zvýšení podílu vědy a techniky ve výrobě."

Když se zamyslíme nad tím, jaký tanec nám soudruh Fojtík předvedl, můžeme konstatovat, že vlastně popírá dosavadní vývoj jak ho charakterizoval poslední sjezd, že zároveň proti tvrzení materiálů sjezdu přiznává extenzivní charakter naší ekonomiky a volá po intenzifikaci, že nejvíc doporučuje některé zásady reformy šedesátých let, které ovšem "Foučení" odsoudilo jako "revizionistické". A největší herezi provedl tajemník ÚV KSČ tím, že v podstatě kritizuje mocenské centrum, ke kterému ovšem sám náleží. Nebo že by to byla nepřímá kritika činnosti předsedy vlády Štrougala, který za ekonomickou politiku nese hlavní odpovědnost?

Existuje však řada podobných projevů, v nichž se vyskytují schizofrenické - rozporuplné - tendence. Vysvětlení najdeme, připustíme-li několik možností. Buďto tito lidé nerozumí ekonomice, ačkoliv o ní mluví a dokonce někdy i rozhodují na vysokých místech. Nebo vědomě klamou a matou veřejnost, to je slovy se hlásí k novému kursu z konjunkturálních důvodů a těší se nadějí,

že se v podstatě moc nezmění a oni si zachovají své pozice. Nebo že by si dokonce kladli nové želízko do ohně?

Existuje ještě jeden velmi zajímavý aspekt mezi současným vývojem v SSSR a zásadami, které byly kodifikovány jako základ nější politiky v "Poučení". ÚV KSSS vidí hlavní nebezpečí současného vývoje v dogmatismu, ve zkosnatělosti, strnulosti, kádrové nehybnosti, v byrokracii. Téměř přesně tak, jak to charakterizoval Akční program KSČ při analýze tehdejších potíží a nesnází.

M. Gorbačov o tom v Chabarovsku na stranickém aktivu řekl:

"Nelze však připouštět, aby nám gomata, s nimiž jsme se za mnoho let sžili a jež nám ~~schválně~~ scholastici /již naši vlastní, doma vychovaní/ ztotožnili s "věčnými pravdami" socialismu, zakrývala oči a bránila postupovat vpřed, tvořivě rozvíjet teorii a využívat ji v praxi v dané konkrétní etapě, jíž prochází naše společnost."

"Část našich kádrů na všech úsecích přijímala dosud živější, ostřejší reakci lidí na procesy, které se odehrávají ve společnosti, s chorobnou přecitlivělostí. Mnozí nespokojení lidé, kteří věci fandí, byli okamžitě označováni za demagogy. Byly nalézány mechanismy, aby tito lidé byli po nějaké době vyštvaní, a to nějak tak, aby nikdo nebyl obviněn, že se pomstil za kritiku a zbavil se člověka, který mu byl nepohodlný. To se značně rozšířilo." /RP 2. srpna 1986/

V této souvislosti si připomeňme, že "Poučení" vidělo a vidí hlavní nebezpečí nikoliv v dogmatismu, ale v nespokojencích, kteří věci socialismu bezvýhradně fandili a které označilo za "revizionisty". Co se s těmi "revizionisty" stalo, vědí i mladí nastupující ekonomové. Konečně ani tajemník ÚV KSČ Jan Fojtík na ně nezapomněl ve zmíněném referátu na ideologické konferenci.

"Zklamána XVII. sjezdem byla však i zcela odlišná kategorie lidí. Mám na mysli ty, kteří se ozvali ihned po nástupu nového vedení KSSS na jaře minulého roku a se změnou ve vedení spojili své naděje na radikální změnu v naší straně a v naší společnosti. Mluvím o lidech, kteří to v roce 1968 na celé čáře prohráli a kteří by se rádi nějak rehabilitovali. "Přivítali" nový kurs KSSS - s tím, že vyvolá demonstraci, že bude odsouzeno "Poučení" a jím přinejmenším dán ~~pan~~ pardon."

K tomu jen několik slov. Nikdo z těch, kteří "prohráli" na žádný pardon naivně nečeká. Není totiž ani co pardonovat. Tajemník Fojtík velmi dobře ví, že jsme neprohráli proto, že naše myšlenky a ideje byly špatné a chybné, ale proto, že byla uplatněna chybná "Brežněvova doktrina" se všemi negativními důsledky pro mezinárodní dělnické hnutí. Nikdo z těch, kteří se kdysi snažili o nápravu chyb, se nezměnil a nemodlí se, aby přišlo nějaké období destrukce. Na to mají svoji rodnou zem příliš rádi. To jenom ideologové typu Jana Fojtíka neustále někoho podezírají, známkují, potírají, vyhánějí, vytlačují, zakřikují a straší. Mají to v popisu své práce, tak se jim nedivme. Navíc, aktivní účastníci reformy let šedesátých, na rozdíl od dnešní vládnoucí garnitury, většinou kriticky posuzují své možnosti a schopnosti, jsou v důchodu, nebo těsně před ním. Nenalhávají si, že by měli před sebou vrchol svých tvůrčích sil. V roce 1968 neprohráli oni - ale naše společná věc - myšlenky socialismu. Když si něco doopravdy přejí, tak je to rehabilitace idejí a myšlenek socialismu zejména u střední a mladé generace. Oni budou v této zemi žít a neměli by mít v sobě pocit, že na jejich snažení a chtění vlastně pramálo záleží.

Ty principy a ideje ekonomické reformy šedesátých let, které mohly být po krátkou dobu vyzkoušeny a osvědčily se, ale i ty, které nestihly být zavedeny, neměly by být vyloučeny z ekonomického uvažování jen proto, že byly zatraceny v "Poučení" a že se někdo bojí s nimi opět vyjít na světlo. Pokud tomu budou ideologové bránit - a považují je za jednu z hlavních překážek - musí si odpovědní činitelé uvědomit, že hazardují s budoucností této země. Prognóza musí vždy vycházet z důkladné analýzy. Kritický pohled se nesmí zabývat jenom okrajovými jevy, musí se zamýšlet zejména nad podstatou nepříznivého vývoje.

Přišla doba, kdy by se iniciativy měla chopit střední generace. Praxe, kdy se vedoucí garnitura chová jako feudální panstvo, které milostivě nařizuje svým poddaným co se smí a co se nesmí, co je správné a co je nesprávné, co je povolené a co zakázané, je nepřijatelné ve státě, který má v parlamentě na zdi heslo

"Veškerá moc v československé socialistické republice patří pracujícímu lidu".

Každá nastupující generace je vzdělanější a má větší možnosti než generace předcházející. Přesněji - měla by být a měla

by mít. Přišla doba, kdy i ekonomové, kteří doposud posluhovali a poslouchali "vrchnost", by si měli vzpomenout na svou stavovskou hrdost a opět nastolit práci "kolektivního rozumu".

Zbavme se konečně předsudku, že jakékoliv odborné, racionální, efektivní ekonomické řešení, které bylo použito v reformě šedesátých let, je automaticky revizionistické a tím nepoužitelné. Strach z takového "revizionismu" je nesmyslný a ubohý. Kdo to nechápe, neměl by mluvit o svém progresivním postoji. Spíše naopak.

Listopad 1986

Rudolf Zúkal

P r v n í k r o k .

Už několik měsíců kolovaly po Praze pověsti, zaručené i nezaručené zprávy o tom, že jednotlivci, případně skupiny ekonomů, horečně pracují na nových zásadách ekonomické reformy, která by konečně rozřezala specifický gordický uzel československé stagnace na hospodářském poli. Mluvílo se dokonce o pracovních týmech sdružených kolem jednotlivých politiků, kteří by si tím rádi vysloužili ostruhy za jízdu v předním voji progresivního vývoje. Tyto projevy, které plodí kabinetní politika našich vedoucích orgánů, byly ukončeny publikováním "Zásad přebudování hospodářského mechanismu ČSSR", které vyšly 9. ledna 1987 v Rudém právu a dalších novinách.

S tužkou v ruce jsem si sedl nad zbrusu nový materiál, studoval ho, srovnával s Akčním programem KSČ z roku 1968, hledal a přemýšlel. Posléze jsem se vypravil mezi lidi, abych si ověřil, co si o tom vlastně myslí.

Zjistil jsem, že prostí lidé se o tento materiál příliš nezajímají. Byl pro ně dlouhý, složitý a nepochopitelný. Mnozí ekonomové z nomenklatury k mému velkému překvapení často ani "Zásady" nedočetli. Cynicky nad ním mávli rukou s poznámkou - zase další usnesení, které se nemůže realizovat, tak co má být? Snad nejpodrobněji se s materiálem seznámili bývalí ekonomové, exkomunikovaní po roce 1970. Posledně jmenovaní, mezi než patřím i já, srovnávali "Zásady" s principy ekonomické reformy let šedesátých a se současnými snahami ekonomů a politiků v SSSR. Výsledek tohoto soukromého průzkumu "veřejného mínění" nebyl tedy příliš radostný.

Závěry těch, který celý materiál přečetli, kteří nad ním uvažovali byl rozpačitý. "Předstírá se, že se něco děje. Je to politika vytírání očí. Vládnoucí garnitura chce zůstat u moci ještě nějaký ten rok a chce žít i nadále pohodlným životem, než je postupně slavnostně uloží na Vítkově. Na příhodné dotazy veřejnosti a našich spojenců v SSSR je možné předložit vypracovaný domácí úkol a hájit tím sebe i své posty. Prostě - vlk se může nažrat a koza zůstane celá".

Řekl jsem si, že se pokusím nepodlehnout chmurným náladám a skepsi, která vyplývala z dosavadní hospodářské politiky. Budu se snažit uvažovat tak nějak "konstruktivně".

Hned úvodem chci říci, že přes slabiny a úskalí publikovaných "Zásad" vidím v jejich zveřejnění velký pokrok. Především je to popře-

ní dosud oficiálních dogmat hlásaných ideology, kteří si svoji kariéru vybudovali, kromě jiného, i na kritice zásad hospodářské reformy let šedesátých. Kteří až do loňského roku odsuzovali a nepřipouštěli myšlenku např. rozsáhlejšího používání objektivních ekonomických nástrojů k usměrňování hospodářské činnosti, kteří nepřipustili úvahu, že by mohl být využíván zákon hodnoty prostřednictvím řízeného trhu a pod. Nalistujte si např. stránku 372 Ekonomické encyklopedie - druhé vydání - a přečtěte si heslo "socialismus tržní" a zjistíte, že po publikování "Zásad" už toto heslo neplatí.

Hledám dlejší klady: konečně se dostáváme k myšlence, že není únosné nadále "zdokonalovat" dosavadní centralisticko-byrokratický systém a snad ho začneme od základu přebudovávat a to v podstatě na těch zásadách, které zaváděla reforma šedesátých let. Tehdy tyto snahy byly ovšem v "Poučení" prohlášeny za "revizionismus". Dnes je to naopak "revoluční čin", neboť tajemník ÚV KSČ Mikuláš Beňo o tom řekl: "Svým dopadem a rozsahem mají zásadní změny hospodaření bez nadsázky revoluční charakter". /RP, 17.1. 1987./

Oficiálně se tak přiznalo, že dosud neustále vychvalovaný ekonomický systém je mizerný, extenzivní, byrokratický a neproduktivní. Sedmáct dlouhých let trvalo, než nás objektivní hospodářské těžkosti a zřejmě i snaha SSSR hledat nové cesty v řízení ekonomiky donutily k vypracování dokumentu, který nechvalně známé "Poučení" popírá a v podstatě rehabilituje naši ekonomickou reformu.

V "Zásadách" je zpochybněna dosavadní organizační struktura hospodářské sféry, kdy monopol byrokracie vytvářel taková uspořádání, která vyhovovala jeho metodám řízení a kontroly, ale byla neekonomická a neefektivní. Kladem je i přiznání větší samostatnosti podniků. V jejich pravomoci má být značný prostor při tvorbě plánů, určování sortimentu a pod. K tomu bude nutné upravit statuty podniků. Ani to není málo.

Přivítat můžeme i stanovení jednotných normativů místo podrobného řízení podnikové sféry centrem. Je pravda, že jednotné normativy mohou napomoci vybudovat globální vztahy, ale nemohou úspěšně realizovat strukturální politiku. I jejich dlouhodobost je do značné míry problematická, vzhledem ke stále rychlejším změnám v národním hospodářství, které "Zásady" předpokládají.

Jistě by se našly i další klady, které publikování "Zásad" přináší. Najdou se, ale dost těžko, mimo jiné proto, protože text "Zá-

sad" byl vybrán ze širšího a zdůvodněnějšího textu, případně i několika variant a to celkové srozumitelnosti nepřispělo. Zřejmá je i snaha vyhnout se formulacím, které by i vzdáleně připomínaly "Akční program KSČ" z roku 1968.

Jazyk "Zásad" je šroubovaný, složitý až nepochopitelný zřejmě proto, že bylo třeba "bruslit" mezi různými ožehavými problémy, aby dokument byl vůbec přijatelný pro "ostrážité" ideology. Mnohé publikované zásady jsou vysvětlovány slovní ekvilibristikou. Jasno snad přinese další podrobnější rozpracování případně přijetí organizačních opatření, protože podle usnesení má být komplexní dokument vypracován a uveřejněn do konce roku 1987 a některé zásady mají být aplikovány již v osmé pětiletce.

Kompromisy a ústupky, které "Zásady" obsahují snad budou menší za nějaký čas. Nemůže přece dlouho trvat rozpor mezi tím, co "chceme" my a k čemu směřují například sovětští ekonomové. Pro zajímavost uvádím názor Gennadije Pisarevského, politického komentátora APN:

"Ekonomové, stoupenci zbožně peněžních vztahů, k nimž patřím i já, netrpí emocemi: Ti říkají: buď zákon hodnoty, plánovitě řízený socialistický trh, normální zbožně peněžní vztahy, nebo nesčetné konflikty se zdravým rozumem a trestním zákoníkem. Buď rovnostářství ve velmi skromném dostatku, nebo nerovnost v blahobytu. Nic třetího teď neexistuje, to třetí se objeví až v komunistické společnosti. V ekonomických "pracích" odpůrců zbožně peněžních ~~vztahů~~ koncepcí, kteří si za pomoci byrokrátů osobovali monopol na naši vědu, je všechno dobré, ale ve skutečnosti docela jiné. Vždyť praxe je kriteriem pravdy." /RP, 7. ledna 1987, podtrhl RZ./

Slova jako šitá na míru pro naši reálnou skutečnost.

Abych nevypadal jako zarytý optimista, /asi však jsem, neboť stále věřím v potencionální - i když zatím teoretické - přednosti socialismu/, zmíním se i o některých zřejmých slabínách a rozporných tvrzeních, případně o jenom naznačených a neřešených vážných problémech naší ekonomiky.

Prakticky od poloviny padesátých let se snažíme zvýšit úlohu odběratele tak, aby nebyl odkázán na libovůli monopolního výrobce a dodavatele. V "Zásadách" se tato správná myšlenka opět objevuje. Zvýšení vlivu odběratele se má dosáhnout především přísnějším dodržováním hospodářsko odběratelských smluv /čili převážně administrativně/, nikoliv možností vybrat si dodavatele vzhledem k cenám a jakosti dodávaných výrobků. To by samozřejmě předpokládalo trh a určitou konkurenci. O tom však ideologové nechopí racionálního ekonomického

kého myšlení nechtějí zatím slyšet. Jedině touto cestou /např. i prostřednictvím zahraničního obchodu/, lze zlomit libovůli dosud monopolních a všemocných výrobců.

Diferenciace důchodů podniků podle zásluhovosti je sice velmi potřebná věc, ale její realizace bude velmi těžká a problematická, vzhledem k nestejnomyšlnému vybavení nejen jednotlivých odvětví /viz letité preference těžkého průmyslu na úkor lehkého/, ale i podniků.

Mluví se zde o objektivizaci ekonomických procesů a přitom v převážné míře tato objektivní ekonomická kritéria má především stanovovat subjektivní činitel, který si je buce samozřejmě upravovat tak, jak mu to bude nejlépe vyhovovat. Takto stanovená a určená kritéria nebudou často odpovídat realitě, která se může projevit jen na objektivní půdě a tou je trh /např. zahraniční ceny./

"Zásady" se týkají pouze instrumentária, nástrojů, mechanismu. Je to vysloveně technokratický přístup. Vůbec se nedotýkají společenských podmínek fungování hospodářského systému. Přitom realizace "Zásad" bude mít nutně zpětný vliv na chování jednotlivců, kolektivů, podniků, dotkne se podstatnou měrou ideologické a politické sféry. "Zásady" nelze prosadit bez řešení celkového společenského klimatu.

"Zásady" vůbec neřeší oblast investiční výstavby, např. zakládání nových podniků, odpovědnost za efektivnost investic, přelévání kapitálu mezi odvětvími atd. Přitom je dnes do značné míry již předurčena naše struktura vzhledem k tomu, že téměř 50 % nových investic směřuje do palivoenergetického komplexu nejen u nás, ale i v Sovětském svazu. O efektivnosti a účelnosti těchto investic mám vážné pochybnosti. Jak potom chceme měnit strukturu a efektivnost našeho hospodářství?

Jedním z vážných nedostatků reformy šedesátých let byla skutečnost, že při přestavbě velkoobchodních cen využila většina výrobců svého monopolního postavení a vlávu a prosadila si ceny podstatně vyšší, než odpovídalo objektivní realitě a záměrům centra. Toto reálné nebezpečí hrozí i nyní při praktické aplikaci "Zásad". Je zde naznačen pouze model cen, ale není řešena problematika tvorby cen. V podstatě se zřejmě setrvává na modelu nákladové ceny a proto by bylo účelné se ve větší míře opřít o zahraniční ceny. Vliv zahranič-

ních cen musí být ovšem postupný, přestavbu nelze řešit jednorázově, aby se podniky mohly na novou cenovou hladinu připravit. Existující cenový vztah je značně ovlivněn současnou strukturou trhu. Kromě toho je přístup podniků k reálným kalkulacím značně nihilistický a voluntaristický. V "Zásadách" také není vůbec naznačen vliv na maloobchodní ceny, což se jistě odrazí v životní úrovni.

Stejně závažným problémem jako ceny jsou i mzdy. Dosavadní mzdové přestavby vedly ještě k větší nivelizaci. Bylo by proto účelné centrálně stanovit regulaci minimálních mezd /sociální kritérium/, pro jednotlivé kategorie a profesní třídy. Bude zapotřebí rozšířit pravomoc podniků a jednotlivých stupňů řídicího procesu, aby mzdy byly v přímé závislosti na produktivitě, na konkrétních pracovních výsledcích jednotlivců i kolektivů, středisek i podniků. Tak jak se o tom neustále mluví, ale málo dělá, poněvadž do celého odměňování neustále vstupují jiná kritéria než ekonomická.

Zcela tam chybí problematika realizace jednotlivých druhů vlastnictví, určení vztahu mezi centrálními a podnikovými plány a celá řada dalších problémů, z nichž každý by si zasloužil samostatné posouzení. Na příklad naše vztahy k zahraničí.

Velmi složité a komplikované bude přechodné období. Např. pro osmopětiletku jsou již stanoveny proporce a tempa růstu, /které podle mého soudu nejsme sto splnit/, na základě starých kritérií. Do toho mají být postupně vmontovány některé nové zásady, které jsou často v přímém protikladu s dosavadními hledisky. Oproti reformě šedesátých let, která prakticky začínala u nepopsaného papíru /nebyly žádné zkušenosti/, můžeme dnes čerpat ze zkušeností staré reformy i z reform MLR, PLR, NDR a SSSR. V jednotlivých odvětvích i oborech jsou podniky s vynikajícími výsledky a zkušenostmi, které možno aplikovat na další oblasti /např. JZD Slušovice/. Mnohé problémy jsou známé, není třeba v nich experimentovat, jen je důkladně a důsledně řešit. Doposud se však neustále odkládaly vzhledem k možným sociálním střetům. /Např. likvidace neefektivních a zastaralých výrob, což v podstatě z hlediska ekonomického není nic jiného než kladná, tvořivá destrukce./

Forma publikace "Zásad" ukazuje, že k přebudování našeho hospodářství se přistupuje z pozice vševědoucího a všemohoucího centra - shora. Kardinalně a opakovaně se podceňuje lidský faktor, který prakticky tvoří hodnoty. Prostor daný iniciativě zdola je minimální. Vzni-

ká obrovské nebezpečí, že vládnoucí byrokratický aparát si tyto obecné směrnice přizpůsobí své podobě a svým potřebám. Proto je bezpodmínečně nutné vytvořit tlak veřejného mínění, uplatňování zkušeností i konstruktivní kritiky. Rozvinout širokou demokracii, umožnit výměnu názorů, zkrátka vytvořit příznivé společenské klima pro reformu. Tyto otázky jsou v materiálu zcela opominuty a bez nich nelze úspěšně pokročit kupředu.

+ + +

Na závěr bych se chtěl podrobněji vyjádřit ke dvěma aspektům a to k analýze současného stavu a k vytvoření společenského klimatu při prosazování nových zásad.

Chceme-li provést přestavbu národního hospodářství, je nutno nejdříve uskutečnit objektivní a pravdivou analýzu současného stavu. Bez tohoto nelze vytvořit prognózu, nelze nalézt odpovídající způsoby přestavby. Může se sice namítnout, že tato analýza byla obsažena v materiálech XVII. sjezdu KSČ. Podle mého názoru bylo při zpracování ekonomických podkladů pro sjezdové jednání použito příliš mnoho různých barev, aby konečný výsledek odpovídal záměrům a přáním politiků. Reálná skutečnost je však podstatně horší. Na důkaz pravdivosti tohoto tvrzení uvádím následující fakta a to srovnání hospodářského vývoje v ČSSR a SSSR od roku 1970 do roku 1984. /Rok 1980 = 100./

	1	9	8	4
	ČSSR			SSSR
Společenský produkt	169			192
Národní důchod	165			188
Průmyslová výroba	191			206
Hrubá zemědělská výroba	136			123

Pramen: Statistická ročenka 1986 str. 665 a 668.

Z uvedených čísel je zřejmá vyšší hospodářská dynamika SSSR /mimo zemědělství/, a přesto toto období je v SSSR charakterizováno jako období stagnace, /Gorbačov/.

U nás, přes horší výsledky, jsou tato léta charakterizována jako úspěšná, /G. Husák/. Jde se dokonce tak daleko, že Ing. Vladimír Mička, předseda Federálního statistického úřadu, který by měl být nejlépe informován, v předmluvě ke Statistické ročence 1986 napsal:

"Fakta uveřejněná v této publikaci vyjadřují pozitivní hospodářský a sociální vývoj, kterého bylo dosaženo od roku 1948 a zejména v letech 1970 až 1985 při realizaci hospodářské a sociální politiky Komunistické strany Československa."

/Podtrhl R.Z./

Komentáře jistě není třeba.

Kdybych měl charakterizovat současné přístupy k přestavbě hospodářství a společnosti v Československu a v Sovětském svazu, začal bych sjezdy komunistických stran. Řekl bych, že XVII. sjezd KSČ byl neobratnou a průhlednou obhajobou dosavadní hospodářské politiky ČSSR, zatímco XXVII. sjezd KSSS byl kritickou analýzou dosažených výsledků. A je to zcela pochopitelné proč tomu tak bylo. Tajemník ÚV KSČ Jan Fojtík to řekl zcela otevřeně a nepokrytě:

"Tak jsme na rozdíl od sovětských komunistů položili větší důraz na to, že náš sjezd byl sjezdem kontinuity. Vycházeli jsme zákonitě z platformy, která byla vypracována začátkem sedmdesátých let na základě Poučení z krizového vývoje...."
/Plzeňská Pravda 8. října 1986, podtrhl R.Z./

Sedmnáct let naše současná vládnoucí garnitura řídila v nezměnné personální sestavě naši politiku a hospodářství a tak samozřejmě nemohla přiznat její neúspěch. Sovětští komunisté to však udělali. V tom je diametrálně rozdílný přístup a stejný přístup možno očekávat i při realizaci reformy.

Realizaci přestavby národního hospodářství nelze prosadit pouze tlakem shora, k tomu je nutná aktivní spolupráce lidského činitele. Jeho význam prudce narůstá zejména dnes v období vědeckotechnické revoluce. K analýze proto patří též inventarizace ztrát kádrů. Tyto ztráty na lidském potencionálu jsou v podstatě nenahraditelné. Materiálové škody se v průběhu doby dají nahradit. V oblasti duchovní nikoliv. Kolik nadaných našich lidí nemohlo v důsledku politických událostí uvést do života své nápady, vynálezy, knihy, vědecké práce, umělecká díla, předat své bohaté znalosti a zkušenosti mladé generaci prostřednictvím výuky. Proč?

Podle mých výpočtů ze statistických ročenek činila přímá emigrace od vstupu vojsk v roce 1969 do roku 1984 celkem 196.535 obyvatel, z toho bezprostředně v roce 1968/69 - 137.536 lidí. Šlo vesměs o kádry v produktivním věku, z převážné části vysoce kvalifikované, v některých případech o vyjímečné jedince. Vzhledem k našim předpisům, které brání beztrestnému návratu, jde prakticky o definitivní

ztrátu. /Celková emigrace od roku 1948 se blíží půl milionu osob a vysoko přesáhla vystěhovalectví I. republiky /většinou z bídy/, kdy odešlo 278.659 lidí./

V politických prověrkách období "konsolidace" bylo podle oficiálních údajů vyloučeno z KSČ 70.934 bývalých členů a 390.817 jich bylo vyškrtáno, což představuje celkem 462.751 osob /RP 13. září 1975./ Tito lidé museli v převážné většině opustit svá dosavadní místa a postavení v odborných profesích. V mnoha případech šlo o špičkové odborníky ze všech možných oborů. V řadě případů byli podobně postiženi i rodinní příslušníci.

Tajemník ÚV KSČ Vasil Bilak sice tvrdil, že pouze 30 % neproověřených muselo opustit svá místa /RP 17. září 1975/, aby o 10 let později toto číslo snížil dokonce na 18 % /RP 11. prosince 1985./ Skutečnost však byla podstatně horší. Odhaduje se, že specifický československý berufsverbot se dotýkal téměř půl milionu lidí. /Příklad pro srovnání: Počet obětí berufsverbotu v NSR se odhaduje na 7.000 lidí, ačkoliv Spolková republika Německo má zhruba čtyřikrát více obyvatel než ČSSR./

Co to pro československé hospodářství znamenalo dovede posoudit i laik, zvláště když šlo o lidi vzdělané, kvalifikované, na odpovědných místech a co navíc, z převážné části skutečně věřící v myšlenky socialismu, neboť ~~většina z nich byla vstoupila do KSČ~~ značná část jich vstoupila do KSČ před únorem 1948, kdy stranická příslušnost nepřinášela žádné výhody.

Jeden americký profesor mi k tomuto problému v osobním pohovoru řekl: "Vy musíte být nesmírně bohatý národ, když si dovolíte tak mrhat kvalifikovanými lidmi". Většině nezaujatých lidí to bylo zcela jasné, jen ne našemu vedení, které tento kádrový pogrom organizovalo a řídilo. I tento fakt mje nutno brát v úvahu při analýze příčin. A to jsem se ještě nezmínil o kádrovém stropu pro nestraníky. Zda tyto skutečnosti připočtou historici jako klad či zápor současné vládnoucí garnituře, o tom snad není třeba pochybovat.

Málokterý stát utrpěl v období míru takové ztráty na svém kvalifikovaném obyvatelstvu jako naše národy, zejména národ český /emigrace + vyloučení./ Takovéto zacházení s kvalifikovanými lidmi se muselo projevit v celkových hospodářských výsledcích. S důsledky je nutno počítat i při realizaci "Zásad", zvláště když ideologové nepočítají s případnou spoluprací s dřívějšími "revizionisty", kteří pracovali na reformě šedesátých let a kteří mají bohaté odborné i

životní zkušenosti.

Nedosti na tom. Rozsáhlé politické čistky zasely strach nejen mezi členy strany, ale i mezi obyvatelstvo, včetně mladé generace. Každý si byl vědom toho, že jakýkoliv projev politického nesouhlasu může mít za následek materiální postih týkající se zaměstnání. Velký psychický tlak dolehl na ty, co zůstali ve straně. Neustále nad nimi visela hrozba obvinění z revizionismu, neboť zdrcující část KSČ sympatizovala v období Pražského jara s jeho myšlenkami. Výsledkem pro- věrek bylo opatrnickví, bezvýhradný souhlas s názory shora, nekritič- nost, kompromisnictví, pokles ideové úrovně. Značná část mládeže vstupovala do strany bez jakýchkoliv ideálů s vědomím, že ke své ka- riéře potřebují především rudou "živnostenskou knížku".

Odborná úroveň škol, zejména vysokých poklesla v důsledku odcho- du nejlepších odborníků. Nedomyšlené školské reformy nedobrou situa- cí ještě prohloubily. Nastal úbytek skutečných osobností.

Mlčení ke všemu dění bylo přijato jako nejlepší a nejpohodlněj- ší alternativa. pro přežití. Výsledek byl stažení osobností do sebe, nezájem o věci veřejné, jednoduše řečeno "vnitřní emigrace". Nově nastolený hospodářský systém od roku 1970 vyžadoval především jen kvantitativní plnění plánů. Toleroval špatnou pracovní morálku, ne- kvalitní výrobu. Dával přednost pomyslným "politickým" a "třídním" kritériím před reálnou kvalifikací. Poslušnost, pokrytectví, "anga- žovanost" /i předstíraná/ měly přednost před pracovními výsledky. Za- vádění mimoekonomických kritérií a jejich preferování ve výrobním ~~pro~~ a řídicím procesu muselo přinést negativní výsledky.

Rostla v nebyvalé míře korupce, ~~pro~~ poměr k socialistickému vlastnictví doznal obrovského odcizení, což se projevilo v rozkrádání, s protekcí a šmelinářstvím jsme se setkávali stále častěji. Etická a mravní kritéria dozhala značné úhony. Souhlas obyvatelstva byl vyku- pován rozšiřováním konzumního způsobu života - a to vše na úkor bu- doucnosti /především zahraničním zadlužováním a zanedbáváním ekolo- gických opatření./

Zdá se, že se naše vedení příliš nepoučilo z výsledků "konsoli- dace", ani si příliš nebere "vzor" z událostí v SSSR. Snad k tomu přispívá i jejich vysoký věk a zvláště dlouholeté setrvávání ve vyso- kých funkcích, které nutně musí vést ke zkostnatělosti, nepružnosti, sebeuspokojení. Patří podle mého názoru k nejkonzervativnějším, nej- dogmatictějším a nejsektářtějším garniturám v socialistickém táboře.

Proč?

Srovnajme si např. politiku národního usmíření Kádára, Jaruzelského a dokonce i afgánského Nadžíba, který dává pardon nejen těm, kteří proti němu bojovali se zbraní v ruce, ale i svým vlastním vojenským dezertérům. Doslovně řekl: "Afgánským heslem není "kdo není s námi je proti nám", nýbrž "kdo není proti nám, je s námi." /RP 17. ledna 1987/.

Porevnejme si tento rozumný přístup s tím, co řekl tajemník ÚV KSČ Jan Fojtík na ideologické konferenci v Plzni o těch, kteří to podle něho v roce 1968 na celé čáře "prohráli" a kteří nyní vzhlíží k SSSR v očekávání změn u nás. Tito lidé nemohou podle Fojtíka čekat žádný pardon. /Plzeňská Pravda 8. října 1987/. Je to sice také politika, ale politika dogmatika, který se nejen nepoučil, ale navíc zvedá válečný pokřik. A takoví lidé mají prosazovat realizaci "Zásad" přestavby, vytvářet konstruktivní klima, sjednocovat národ ke společnému úsilí.

Pravdivé je lidové přísloví že "Ryba páchne od hlavy". Pravdu měl jihomoravský krajský tajemník KSČ, když na 4. zasedání ÚV KSČ řekl, že "schody se obvykle myjí od shora".

Jak je vidět, realizace "Zásad" jako první krok k celkové reformě bude velmi těžká a velmi bolestná. Nejde jen o to, že bude nutno naučit mnoho lidí myslet novým způsobem, ale donutit je především dobře a kvalitně pracovat. A to nebude věc příliš populární a jednoduchá. Příliš jsme si zvykli na pohodlný život. Bude třeba přinést i hospodářské oběti, včetně přibrzdění životní úrovně. Příliš mnoho věcí a příliš mnoho lidí musí projít očištnou lázní kritiky a sebekritiky, aby se situace vyjasnila.

Reforma bude mít tvrdé odpůrce u těch, pracovníků, kteří si odvykli kvalitně dělat a jsou zvyklí brát za málo práce neadekvátní odměnu. Rovněž lidé, kteří využívají nedostatků hospodářství a přiživují se na nich - meloucháři, šmelináři, úplatkáři nebudou pro reformu příliš horovat - neboť jim bude brát živnou půdu pod nohama.

Byrokratický aparát a to na všech stupních - a jedná se o statisíce lidí si uvědomují, že ekonomické způsoby řízení ekonomiky jim bere z rukou jejich moc, včetně různých privilegií.

To není příliš příznivé ovzduší k provádění zásadních změn. Věřím však, že uvolnění prostoru, odbourání informační bariéry, kritickým a sebekritickým ovzduším se znovu vytvoří klima pro tvůrčí síly a myšlenky, tak jako tomu bylo v období Pražského jara, že se

z beztránné šedi vyloupnou tvůrčí a vedoucí osobnosti, zejména ze střední a mladé generace, jimž dosavadní ovzduší nedalo vyniknout.

O postojích převážné části našeho nejvyššího vedení k reformě si nedělám přílišné iluze. Byli v podstatě na svá místa vyzdviženi proto, že byli ochotni obhajovat a potvrdit oprávněnost vstupu vojsk v roce 1968 bez ohledu na fakta a mínění zdrcující většiny našich národů. Že zlikvidují ducha "Pražského jara" včetně ekonomické reformy a demokratizačního procesu. Nutno říci, že svůj slib dodrželi - viz "Poučení", které je dodnes základním dokumentem. /Jsem nesmírně zvědav mimo jiné na to, zda se v rámci československé glásnosti dozvím alespoň po dvaceti letech, kdo z našich ústavních činitelů zahraniční vojska pozval./

Aby si udrželi přízeň velkého bratra a tím i svá místa, chovali se k tehdejšímu sovětskému vedení devótně. Nešlo jen o mechanické přejímání sovětských zkušeností zejména z oblasti politiky, ekonomiky a ideologie. Jak se dnes ukazuje, byly to zkušenosti přebírané z období nejhlubší stagnace. Neustále se v denním tisku objevovaly celé pasáže Brežněvových projevů a myšlenek. Šli dokonce tak daleko, že vyhověli v plné míře sběratelské máni stárnoucího generálního tajemníka po vyznamenáních a během velmi krátké doby se tento stal trojnásobným hrdinou ČSSR, /1970, 1976, 1981/, nositelem československého Řádu bílého lva I. třídy s řetězem /1973/, čtyř Řádů Klementa Gottwalda /1970, 1976, 1978, 1981/ atd. Co si o tom prostý lid myslel a jak tím devalvovali naše nejvyšší vyznamenání, to jim bylo zřejmě jedno. /Uvádím příklad z Malé československé encyklopedie, II. díl, str. 851: Hrdinu ČSSR uděluje prezident republiky k ocenění vyjímečných zásluh o stát spojených s vykonáním hrádkinského činu nebo opětovných hrdinských činů./

V současné době ovšem tak rychle a bezvýhradně sovětské zkušenosti nepřebíráme, ačkoliv by to jistě většina našeho obyvatelstva přijala tentokrát s porozumněním, ba i s nadšením. Časy se zkrátka mění.

Zdá se, že prosazování reformy bude u nás složité a bude trvat ještě delší dobu. Nemůže jít o pouhé přebudování hospodářského mechanismu. Vzhledem k úzké spojitosti mezi ekonomikou a politikou, musí se změny zákonitě projevit i v celkovém společenském ovzduší. A to bude přinášet rizika pro značné množství lidí, jež dosavadní systém neoprávněně privilegoval. Proto bude proti změnám vyvíjen houževnatý odpor.

Pokusy o skutečně demokratické reformy mají dnes u nás větší naději na úspěch přesto, že síly odporu jsou silnější než v roce 1968. Logika věcí je totiž silnější než logika přání sebevýšepostavenějších osob. Zásah zvenčí tentokrát zřejmě nepřichází v úvahu. Čím déle se budou pokusy o reformu - nejen ekonomickou ale i společenskou - odkládat, tím rychleji a hlouběji zasáhnou pak změny náš život. A jistě směrem k lepšímu.

20. ledna 1987.

Rudolf Zúkal.

Prohlášení mladých výtvarníků k připravovanému sjezdu českých výtvarných umělců

Vážení soudruzi,

na březen 1987 byl svolán sjezd výtvarných umělců. My, mladí výtvarníci do 35 let, jsme přesvědčeni, že tak jako v ostatních odvětvích lidské činnosti, vědě a technice, politice, ekonomice a hospodářství nastalo období nových způsobů myšlení a přístupu k veškeré práci, tak i v kultuře a umění, které je s životem každé společnosti neodmyslitelně spjato, je třeba dosáhnout zásadních kvalitativních přeměn pro další zdokonalování naší rozvinuté socialistické společnosti, a to za účasti všech, zejména nás mladých.

Domníváme se, že mnoho prvků organizační struktury a způsobů práce SČVU v současné době již nevyhovuje a nedostatečně podporuje vývoj výtvarného umění tak, aby se stalo skutečným a pravdivým celkovým obrazem myšlení a práce současných českých výtvarných umělců, aby jeho potenciální výchovné možnosti byly plně využity pro vzdělávání a estetické cítění našeho národa, neboť kvalitu uměleckého díla určuje čas a především veřejné povědomí. Aby nás naše výtvarné umění důstojně reprezentovalo i v zahraničí, jak tomu bylo v minulosti.

Jsme přesvědčeni, že právě význam výtvarné kultury pro naši společnost na straně jedné a dlouho neřešené nedostatky, neosvědčené metody a postupy na straně druhé si vyžadují zásadní řešení za co nejširší účasti všech výtvarných umělců bez ohledu na členství v SČVU.

Vzhledem k tomu, že nečlenové SČVU, kteří tvoří většinu, považují přirozeně za své právo se podílet na jednání sjezdu, žádáme o svolání předsjezdového setkání všech výtvarných umělců registrovaných při ČFVU /podle oborů a krajů/ s představiteli SČVU, kde by byly projednány a zpracovány návrhy pro jednání sjezdu.

Navrhujeme změny ve struktuře a způsobech práce SČVU jako reprezentanta českých výtvarných umělců v současné době především v základní otázce

plné rovnoprávnosti v možnostech uměleckého pracovního uplatnění všech výtvarných umělců registrovaných při ČFVU a členů SČVU.

Z hlediska nás, mladých výtvarníků, a z hlediska celkového navrhujeme a požadujeme řešení zejména těchto nedostatků:

I. Změny ve výstavní činnosti:

a/ vyhrazení jedné z pražských galerií pro samostatné výstavy mladých do 35 let a obměňování výstav po 14 dnech

b/ umožnění každoroční přehlídky mladých výtvarníků formou salónu, tedy každý se zúčastňuje jedním dílem z posledního roku dle vlastního výběru a je za ně sám zodpovědný před společností /zvláště když amatérští výtvarníci mají každoročně svůj salón v jinak málo využívaných prostorách Brusselského pavilonu, který by byl jistě důstojným místem i pro salon profesionálů/

c/ hlavní pak akcí na poli výtvarného umění by se měla stát každoroční přehlídka všech výtvarných umělců bez rozdílu věku za stejných podmínek jako v bodě b, která by poskytla celkový skutečný obraz stavu našeho výtvarného umění v celé jeho škole výrazů, cest, bohaté různorodosti i problematice. Tato přehlídka by jistě byla přínosem pro celou naši společnost a výtvarnou kritiku, z jejichž společných úst by pak přirozeně vyplynulo hodnocení stavu našeho umění, názory na jednotlivce a jejich díla. Tak by došlo k celkové pravdivé konfrontaci, bez které není kvalitativní vývoj myslitelný.

d/ u příležitosti ukončení této přehlídky a podle jejích výsledků by se pak měla konat volba členů všech komisí, pracujících v sekci MSGR. Tím by se změnila současná situace, kdy se dlouhodobě setkáváme v komisích se stále stejnými členy, a to z velmi úzkého okruhu lidí. /Volba ze všech účastníků přehlídky podle jejích výsledků, zástupci nejmladší generace ve všech komisích včetně stipendijní bez nutnosti členství v SČVU/

e/ - výsledky a předvedená díla jednotlivců z několika těchto přehlídek by pak měly být především kritériem pro volbu představenstva SČVU jako reprezentanta všech výtvarných umělců a kritériem pro přijímání nových členů. Tak by tato organizace opět našla smysl své existence.

II. Vznik fundovaného uměleckého časopisu pro mladé výtvarníky, alespoň čtrnáctideníku, kde by přispěvateli byli jak zejména mladí výtvarní teoretici, tak zkušení historici umění, aby

výtvarná kritika opět plnila svou funkci souputníka výtvarného umění a katalyzátoru uměleckého dění.

- III. Vyhlášení a organizování veřejných soutěží na každou větší společenskou objednávku, zvláště pak na výzdoby takových veřejných míst a budov, jako bylo v poslední době Národní divadlo, Palác kultury, stanice metra atd. Neomezená možnost každého výtvarníka registrovaného při ČFVU zúčastnit se této soutěže, zveřejňování výsledků a umožnění vyjádřit se široké veřejnosti k výsledkům soutěže - vystavení vítězných návrhů
- IV. Zveřejňování zahraničních nabídek ke stipendijním pobytům a vyhlášení soutěží na jejich udělování
- V. Upřesnění otázky sociálního zabezpečení výtvarných umělců
- VI. Zveřejnění stanov SČVU tak, aby se s nimi mohli seznámit všichni výtvarníci, zejména mladí
- VII. Na závěr nejpodstatnější problém: Vyřešení otázky rozdělení výtvarníků na členy ČFVU a SČVU.

Doufáme, že toto prohlášení bude plně akceptováno jako závažný dokument, jako příspěvek mladé generace výtvarných umělců, která se chce aktivně podílet na řešení současných problémů na poli výtvarného umění.

V Praze dne 5.12.1986

- Přílohy: 1/ podpisové listiny /5 stran/
2/ seznam podepsaných výtvarníků /2 strany/
3/ dodatek /1 strana/

Toto prohlášení bylo zasláno:

- 1/ originál předán tajemníku SČVU s. Spilkovi
- 2/ 1 kopie oddělení kultury ÚV KSČ
- 3/ 1 kopie oddělení kultury MV KSČ v Praze
- 4/ 1 kopie ministerstvu kultury ČSR
- 5/ 1 kopie redakci Rudého práva
- 6/ 1 kopie redakci Tvorby